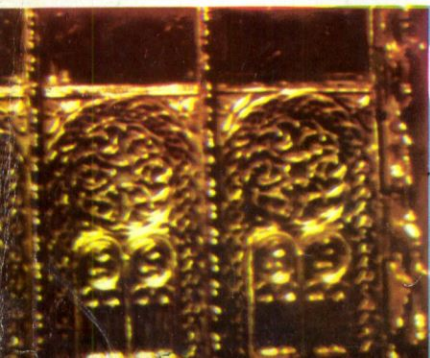
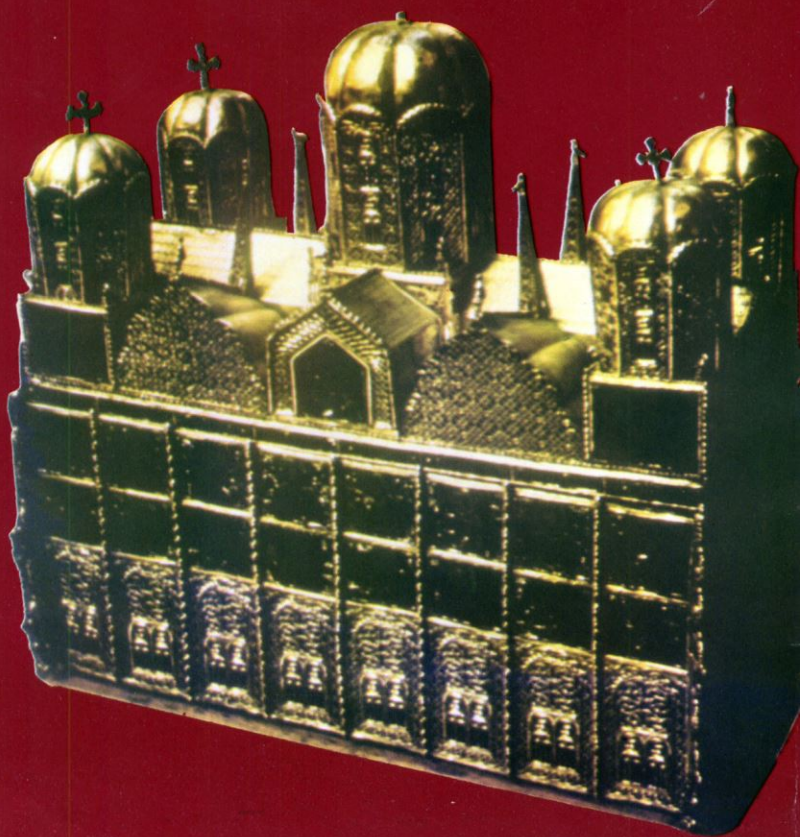

magazin istoric

ANUL VI Nr. 2 (59) FEBRUARIE 1972

①

②

③

④

Redactor șef

CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunct

NICOLAE MINEI

Colegiul redacției

DUMITRU ALMAȘ

CONSTANTIN ANTIP

VIRGIL CANDEA

TITU GEORGESCU

DINU C. GIURESCU

ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DIMBOVIȚA

ȘTEFAN ȘTEFANESCU

Mărturie ale unei epoci de mare înflorire a culturii românești medievale și a forței sale de iradiere: imagini recent realizate la Muntele Athos și transmise în exclusivitate revistei noastre de către cunoscutul istoric grec L. Vranoussis:

- ① Un portret puțin cunoscut al lui Neagoe Basarab și al fiului său Teodosie.
- ② Relicvarul — un splendid obiect de artă din aur și argint donat în 1514-1515 de domnul
- ③ român mănăstirii Dionisiu — văzut din diferite poziții (Gîndul și fapta marelui domn al Țării Românești, p. 6)
- ④

S U M A R

Învățăturile lui Neagoe Basarab: VIRGIL CANDEA	2
Gîndul și fapta marelui domn al Țării Românești: LEANDROS VRANOUSSIS	6
Un monument necunoscut din vremea lui Neagoe Basarab: MATEI IAZACU, ȘTEFAN ANDREESCU	11
EROICA — momente din neînfricată luptă a U.T.C.	
În Valea Piersicilor se ucideau vise: TUDOR ȘTEFANESCU	13
Tineri soli de pace din România: ION BABICI	17
Evocări: PAUL GEORGESCU, MARIN MIHALACHE, C. GH. DIMITRIU	21
Mileniile Balkhului: VIOREL BAGEACU	25
Un volum cu peste 1600 de voci: GH. POENARU-BORDEA	37
Mînia lui Jacques Bonhomme: RADU MANOLESCU	38
Europa față în față cu Soliman Magnificul: FLORENTINA CAZAN	48
Cato cîștigă partida: SEFTON DELMER	55
În slujba idealurilor înaintate ale vremii Teleki Sándor: L. DEMENY	64
Triumful omului vinător: JOHN PFEIFFER	69
Artemis în România: C. RIȘCUȚIA	76
● Enigmistică	78
Începutul unui veac necunoscut: KONSTANTIN PAUSTOVSKI	80
● Zimbete din cronici	90
● Concursul „Magazin istoric”	91
● Cărți sosite la redacție	95
● Poșta „Magazin istoric”	98

Din nou despre

Învățăturile lui Neagoe Basarab

VIRGIL CÂNDEA

Problema **Învățăturilor lui Neagoe Basarab** pâruse în sfârșit închisă în istoriografia literaturii române vechi din ultimii câțiva ani. Cercetători reputați ca P. P. Panaitescu, I. C. Chițimia, D. P. Bogdan, A. Balotă, G. Mihăilă, N. Stoicescu, M. Neagoe, D. Zamfirescu se aplecaseră din nou cu și mai multă acribie decât înaintașii, asupra textelor. Ele fuseseră întregite prin câteva file, necercetate încă, ale originalului slavon, aflate la Biblioteca Națională din Sofia. Împotriva avizului mai vechi al lui Demostene Russo, urmat de P. P. Panaitescu, ceilalți cercetători demonstraseră printr-o analiză de conținut a operei nu numai că ea aparține neîndoiește epocii și cercului de cultură românească de la începutul secolului XVI, dar că înseși ideile sale sînt omologate de practica de guvernămînt a voievodului muntean. Analiza hîrtiei versiunii slavone (fabricată în anii 1518-1538) întărea probabilitățile că manuscrisul era contemporan lui Neagoe. Comparația cu textele citate în **Învățăturile** ducea, de asemenea, la afirmarea autenticității. Înarmați cu aceste rezultate, Florica Moisil, Dan Zamfirescu și G. Mihăilă au putut trece apoi la realizarea primei ediții critice a **Învățăturilor** în limba română. Lucrarea celor trei autori a apărut la Editura Minerva în 1970.

Către sfîrșitul acestui efort de lămurire a problemei, și pe cînd ediția amintită era încă sub tipar, directorul Centru-

lui de cercetări medievale și neoelenice al Academiei din Atena, Leandros Vranoussis, a intervenit în agitata istorie a **Învățăturilor** cu două elemente noi: **atribuirea**, și astfel **datarea** codicelui athonit 221, aflat la mănăstirea Dionisiu de la Muntele Athos, care cuprinde o versiune grecească a operei. Manuscrisul ca atare fusese de mult semnalat de cercetători: el figura în lucrarea lui Sp. Lambros, **Catalogue of the greek manuscripts on Mount Athos**, vol. I, Cambridge, 1895, p. 367, dar cu datarea greșită (sec. XVII). Ca urmare, în ale sale **Studii bizantino-române** din 1907, Demostene Russo n-avea decît să demonstreze dependența versiunii grecești de aceea slavonă, pe care o socotea ca negreșit anterioară, ceea ce a și făcut cu obișnuita-i sagacitate, dînd astfel cîteva solide argumente partizanilor autenticității... În 1942, prof. Vasile Grecu a și publicat versiunea grecească de la Athos, însoțită de o traducere română.

Din descoperirile sale recente, Leandros Vranoussis deducea însă patru fapte noi de natură să bucure, dar și să neliniștească pe partizanii paternității lui Neagoe asupra operei: 1. Versiunea greacă de la Athos a fost scrisă de Manole din Corint, mare retor al Patriarhiei din Constantinopol; 2. Codicele a fost scris, deci, chiar pe vremea lui Neagoe Basarab; 3. Datarea lui Lambros era greșită, dar posibilitatea unei erori de tipar în **Catalogul** său nu trebuie înlăturată; 4. Cum Manole din

București, la cele două congrese amintite, cercetătorul grec a ținut să precizeze că nu-i atribuie lui Manole din Corint alt merit decât acela al unui „condeier” al lui Neagoe, deci că el nu pune în discuție paternitatea morală (îndemnul), nici pe aceea de idei a voievodului muntean. Vranoussis acceptă, ca orice cercetător de cultură medievală europeană, că acest Manole — ca și celălalt, „Meșterul” Argeșului — au urmat porunca lui Neagoe, unul construind după voința și gândul domnului, altul punându-i pe hîrtie gîndurile. Mai mult! Harnic cercetător în domeniul vechilor relații greco-române, Leandros Vranoussis a ținut în mai multe rinduri să repete — în comunicări, în declarații la radio, în discuții cu colegi și prieteni — că dezvăluirile sale despre Manole din Corint nu tind să frustreze literatura română veche de cel dintîi giuvaer al său: Învățăturile lui Neagoe Basarab.

Opinia cercetătorului grec avea să formeze în continuare preocuparea susținătorilor hotărîți ai tezei paternității lui Neagoe asupra Învățăturilor. Ei se împart în nuanțate grupuri, de la cele mai radicale care susțin că Neagoe însuși, cu mîna lui și-a scris opera, pînă la adepții ai unor opinii mai aproape de ceea ce știm astăzi, în lumina științei, despre felul cum se scriau operele monarhilor în evul mediu. Acești din urmă cercetători consideră deci că nu este necesar să dovedim că Neagoe însuși și-a scris cartea; a o fi conceput sau dictat este suficient. Paternitatea lui ar fi, astfel, suficient dovedită.

Pentru controlarea ipotezei lui L. Vranoussis, Dan Zamfirescu a procedat recent la un nou examen comparativ al versiunilor slavă și greacă ale Învățăturilor, în raport cu izvoarele operei. Prezentate într-o expunere ținută la 8 noiembrie 1971, la Asociația slaviștilor din R. S. România, în sala Institutului de istorie „N. Iorga” din București — sub titlul Neagoe Basarab sau Manole din Corint? În legătură cu raportul dintre versiunile slavă și greacă ale ÎNVĂȚĂTURILOR LUI NEAGOE BASARAB —, rezultatele acestei anchete sînt, după opiniile slaviștilor și medievistilor care au fost de față, probante: Învățăturile au fost

Un turn zidit din porunca și cu cheltuielile lui Neagoe Basarab la Muntele Athos

scrise mai întâi în slavonă; izvoarele folosite au fost de asemenea, în versiuni slavone; la argumentele deja aduse de Demostene Russo, Dan Zamfirescu adaugă altele, convingătoare, că versiunea greacă este posterioară celei slavone. Problema **învățăturilor** a înregistrat astfel un nou pas înainte.

Firește, pentru cei ce așteaptă răspuns la toate întrebările, dezbaterea mai poate continua. Asemenea controverse sînt, de obicei, îndelungate (aceea dintre Russo și Iorga a durat, de pildă, trei decenii). Se mai poate cere dovada că autorul versiunii slavone inițiale era Neagoe însuși, iar nu un alt condeier al său prileput în această limbă, cum s-a afirmat de curînd. Se va cere apoi producerea unui autograf Neagoe, autenticat de specialiști. Ce poate satisface o exigență filologică împinsă pînă la meandrele instrucției juridice? Nu contesta, mai deunăzi, un cunoscut medievist, faptul că Neagoe Basarab știa să scrie?...

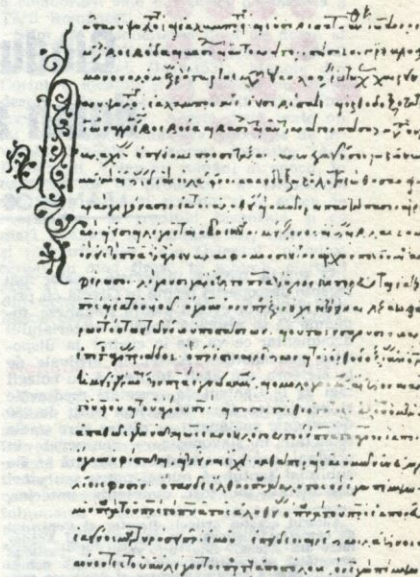
În ce ne privește, și procedînd după regulile istoriei idelilor și a mentalităților fără a neglija pe acelea ale severei anchete de texte, apartenența **învățăturilor** lui Neagoe Basarab literaturii românești ni se pare demonstrată îndeajuns prin alte argumente.

În primul rînd cartea, prin titlul, alcătuirea și cuprinsul său nu putea fi adresată decît cercului de cultură din Țara Românească. Partea sa **generală** — deci de învățătură religioasă — era de mult familiară cititorilor din Balcani prin zeci și sute de manuscrise ale operelor din care **învățăturile** s-au inspirat (așadar, Ioan Hrisostom, Simion Monahul, Efrem Sirul etc.). Dimpotrivă, partea **specială** a cărții, cuprinzînd sfaturi de domnie, nu putea interesa decît societatea în care asemenea instituții mai existau în Europa de sud-est, deci pe **români**.

Să observăm apoi că, datorită pregătirii și mijloacelor sale de acasă, Neagoe, rupînd din ceasurile datoriei sale domnești, **putea** scrie o asemenea carte. Dar, dimpotrivă, în programul literar al unui retor din Constantinopol, vedem greu o asemenea operă ieșind din veleitățile scriitoricești proprii în care, la drept vorbind, ea nu ar fi avut nici un sens. Este sigur că la șase decenii după căderea Constantinopolului, demnitarii Marii Biserici, menajați de politica sultanilor, aveau altceva în propriul program decît scrierea unei cărți în care să se sfătui-

iască, printre altele, despre modul de a te pune bine cu acest sultan fără a sacrifica instituțiile unei țări ca Valahia...

Ar mai fi de notat faptul că **învățăturile** n-au avut un destin literar, nu au circulat și n-au împlinit o funcțiune literară decît la români. Un manuscris (incomplet) la Sofia, ajuns acolo, poate, din România; un manuscris grecesc la Athos pe care nu știm, deocamdată, să-l fi copiat, cineva dintr-un interes literar, este prea puțin ca să putem constata vreo

Un „tratat” alcătuit de învățatul Manolache din Corint la cererea lui Neagoe Basarab (scrisul este al unui copist necunoscut)

vocație a **învățăturilor** în afara lumii românești.

Așteptăm, dar, cu senină și îndreptățită încredere, rezultatul final al dezbaterei. Nu credem însă că el ar putea înălțura vreo dată **învățăturile** din literatura română veche, sau numele lui Neagoe Basarab din titlul operei sale.

Texte și documente românești inedite din Grecia

Gîndul și fapta marelui domn al Țării Românești

LEANDROS VRANOUSIS

O scurtă trecere în revistă a celor mai recente descoperiri făcute în Grecia cu privire la istoria evului mediu românesc, îngăduie să se prevadă bogăția materialului documentar ce va sta în curînd la dispoziția specialiștilor. Astfel, în arhivele de la Meteora, am găsit, împreună cu colegii mei de la Centrul de cercetări medievale și neolenice din Atena, mai mult de 200 documente românești — dintre care unele redactate în slavonește —, conservate în original, copii sau traduceri. Merită să fie subliniat faptul că numai patru sau cinci documente au fost cunoscute anterior,

fiind editate — după copii — în colecția **Documente privind istoria României** a Academiei R.S. România. Cea mai mare parte din totalul actelor descoperite privesc stăpînirile din Țara Românească ale mănăstirilor de la Meteora și ale metocurilor * lor, mănăstirile românești Butoiul, Nucet și Bucovăț. Documentul cel mai vechi datează din 1487.

Toate documentele au fost fotografiate și clasificate. Ele urmează a fi reproduse, alături de documentele turcești, în facsimil și cu rezumate detaliate, în volumul în pregătire **Arhivele Meteorei**.

Autorul acestui articol, director al Centrului de cercetări medievale și neolenice al Academiei din Atena, este un vechi și pasionat cercetător al relațiilor româno-grecești, domeniul în care a adus numeroase și prețioase contribuții științifice. Domnia sa a pus în lumină mărturiile ale istoriei românești păstrate în Grecia, cum se poate vedea și din textul pe care îl prezentăm acum cititorilor. Efortul său nu s-a îndreptat, însă, numai spre depistarea izvoarelor istoriei românești din Grecia; bun cunosător al limbii române, L. Vranoussis a efectuat nu mai puțin de trei călătorii de cercetare în România, desfășurînd o muncă asiduă de prospectare și publicare a documentelor grecești aflate în marile biblioteci și fonduri documentare din țara noastră (Biblioteca Academiei R. S. România, Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu” din Iași etc.)

În timpul Congresului din luna septembrie a anului trecut, prof. Vranoussis a vizitat de mai multe ori redacția revistei noastre, exprimînd un viu interes față de „Magazin istoric”, pe care îl cunoaște și-l urmărește încă de la apariție. Domnia sa ne-a încredințat spre tipărire în exclusivitate articolul alăturat, care

este ilustrat cu cîteva policromii realizate la Muntele Athos. Putem spune că aceste ilustrații au un caracter inedit, întrucît ele au mai fost tipărite doar în condiții tehnice inferioare, acum patru decenii (Marcu Beza, **Urme românești la Muntele Athos**, în „Boabe de grîu”, nr. 10/1933).

Elementele puse în lumină pentru prima oară în acest articol de prof. Vranoussis, au stîrnit un ecou apreciabil în presa noastră (vezi „Scînteia” din 14 și din 15 septembrie 1971, „România literară” din 9 septembrie 1971, p. 16, „Contemporanul” din 22 octombrie 1971, pp. 1, 8), fiind consemnate și dezbătute și cu prilejul comemorării de către Institutul de istorie „Nicolae Iorga” a 450 ani de la moartea voievodului Neagoe Basarab.

* Metoc — mănăstire închinată, cu alte cuvinte ajunsă sub jurisdicția și administrarea unei alte mănăstiri. În evul mediu, multe mănăstiri din țările române au fost închinăte, cu averile lor, unor așezăminte de peste hotare. Aceste legături au încetat datorită legii secularizării averilor mănăstirești din 1863 — n.r.

Știri vechi de șapte secole

Pe de altă parte, în Epir am descoperit voluminoasa **Condică** de documente, întocmită în românește, a mănăstirii Sărin-dar. Acest așezământ bucureștean a fost o vreme închinat mănăstirii „Părinților”, situată în Epir, în apropiere de Zitsa (locul natal al mitropolitului Țării Românești Dosithei Filitti, a cărui piatră de mormânt îmi amintesc că am văzut-o la biserica greacă din Brașov). Codexul de la Sărin-dar, actualmente conservat la arhiepiscopia din Ianina, a fost fotografiat integral. El conține mai mult de 550 documente în legătură cu bunurile (pământuri, țigani etc.) acestei foarte bogate mănăstirii care a existat în București. Data celui mai vechi act inclus în codex este 1472.

În continuare, ca un modest omagiu adus savanților acestei țări, România, care ne-a acordat ospitalitatea, aș vrea să prezint câteva descoperiri de un interes particular, referitoare la perioada bizantină și la primele decenii de după căderea Constantinopolului (1453). Ele provin numai din manuscrise.

Dacă luăm în considerare, pentru început, informația cea mai veche, urcăm pînă în sec. XII-XIII. Într-adevăr, este vorba de un text necunoscut și inedit, care înfățișează viața și activitatea unui episcop de Tirnova — Sfântul Spiridon cel Nou —, de pe vremea dinastiei Asăneștilor*. Personajul nu figurează în listele episcopale de la Tirnova și nici nu este cunoscut ca sfânt... Dar, într-un manuscris de la Muntele Athos (Iviron 512, f. 90r-98v) întâlnim următoarea precizare: „Slujbă... în cinstea sfântului printre ierarhi Spiridon cel Nou, compusă de același Manole, mare retor, la cererea binecredinciosului Ioan, domn al Marii Valahii, care stăpînește și moaștele numitului sfânt”.

Volevozi români — protectori și donatori

Manuscrisul respectiv conține opere ale lui Manole din Corint, scrise chiar de mîna lui. Acest Manole, mare retor al Patriarhiei din Constantinopol, și-a desfășurat activitatea între anii 1480 și 1530. El a alcătuit Slujba, așadar, la cererea unui domn al Țării Românești din preajma anului 1500. Voievodul, menționat în titlul Slujbei numai sub numele de Ioan, este trecut în textul propriu-zis: **Radul**. Ni se pare evident că această deosebire se datorează faptului că autorul, dorind să transcrie binecunoscuta titlatură „Io” a domnilor români, a uitat să

mai menționeze în titlul scrierii sale și numele Radu.

Cine a fost voievodul Radu, nu putem din păcate preciza. În ultimele decenii ale sec. XV și în primele trei ale sec. XVI, adică în răstimpul în care, cum am arătat, a activat Manole din Corint, doi domni cu numele Radu au suit pe tronul Țării Românești: Radu cel Mare, între 1495-1508, și Radu de la Afumați (1522-1523, 1524 și 1525-1529). Indiferent dacă este vorba de primul sau de cel de-al doilea, un lucru este remarcabil și trebuie reținut: această operă inedită a lui Manole din Corint, compusă la cererea unui domn valah Radu, constituie o nouă mărturie a colaborării sale cu curtea domnească a Țării Românești.

Știm că, la solicitarea unui alt domn al Țării Românești din acea epocă, vestitul Neagoe Basarab (1512-1521), Manole din Corint a alcătuit și i-a dedicat un tratat despre diferențele de credință între ortodocși și catolici**. Aceste două texte nu au fost desigur singurele întocmite de învățatul Manole la cererea domnilor Țării Românești. Voievozii români ai epocii, în calitatea lor de protectori ai Ortodoxiei subjugate de turci, precum și în aceea de moștenitori ai tradiției bizantine și de mari donatori ai mănăstirilor, bisericilor și patriarhatelor din Orientul ortodox, cereau în mod firesc, în schimb, clerului grec și înalților demnitari ai Patriarhiei din Constantinopol servicii în multe probleme care țineau de domeniul acestora.

Neagoe — mare senior al istoriei

Cred că nu ne împiedică nimic să acceptăm ideea că Neagoe Basarab s-a adresat de mai multe ori „Marelui Retor” al Patriarhiei din Constantinopol, cerîndu-i o dată un tratat asupra unor probleme teologice, altă dată o orăție funebruă pe care voievodul voia s-o rostească la reînhumarea rămășițelor pămîntești ale mamei sale la Curtea de Argeș sau, în sfîrșit, unele învățături pe care domnul le adresa fiului său Teodosie... **Așa imi explic de ce faimoasele ÎNVĂȚĂTURI ale lui Neagoe s-au păstrat în grecește într-un manuscris autograf al lui Manole din Corint.** Marele retor al Patriarhiei nu era un copist; dimpotrivă, acest scriitor foarte productiv și înalt demnitar al Patriarhiei avea sub ascultarea sa nu numai un singur scrib! Pe de altă parte, manuscrisele lui autografe nu includ decît opere compuse de el însuși. Acesta este aîut cazul voluminosului codex — în care este scrisă slujba — amintită mai înainte — conservat în mănăstirea athonită Iviron (nr. 512), cît și, de asemenea, al manuscrisului **Învățăturilor** lui Neagoe păstrat tot într-o

* Vezi „Magazin istoric”, nr. 10/1969, pp. 10-13 — n.r.

** Vezi „România literară”, nr. 52/1969 — n.r.

mănăstire athonită, la Dionisiu (nr. 221). Pentru cine înțelege limba greacă și poate judeca structura frazei și originalitatea unui text, este cum nu se poate mai ușor să constate că **INVĂȚĂTURILE** lui Neagoe, scrise de mîna lui Manole din Corint, au fost și redactate de acesta din urmă, la cererea expresă a domnului român. Textul grec al **Învățăturilor** lui Neagoe, considerat pînă acum în mod greșit ca o „traducere prescurtată” a unui original presupus a fi fost în slavonește, nu reprezintă cu siguranță — după opinia mea — o versiune ulterioară, ci însăși forma originală. Toate secțiunile **Învățăturilor** au fost deci compuse de Manole din Corint, probabil însă în mai multe ocazii, la cererea — și prin urmare, din inițiativa și după directivele — voievodului Țării Românești, Neagoe.

Nu este vorba decît de o ipoteză, bazată însă pe constatări oricînd verificabile, care îndreptățesc concluziile noastre. Anul trecut (1970 — n.r.), la cel de-al II-lea Congres internațional de studii sud-est europene de la Atena, am enunțat pentru prima oară aceste concluzii, însoțindu-le cu cîteva aprecieri, pe care le repet acum: astfel, cred că este un titlu de cinste pentru Neagoe că, la fel precum marii seniori ai istoriei, a avut preocupări intelectuale de un nivel foarte înalt pentru epoca sa. Lui îi aparține inițiativa de a se fi gîndit la o asemenea operă cum au fost **Învățăturile**, constituind un adevărat testament politic și etic pentru fiiji și succesorii săi; în sfîrșit, tot lui îi revine meritul de a fi ales ca redactor al acestei lucrări pe una din personalitățile cele mai remarcabile ale Orientului ortodox al timpului său, adică pe marele orator al Patriarhiei din Constantinopol, „gura aurită și mîna dreaptă a Sinodului”.*

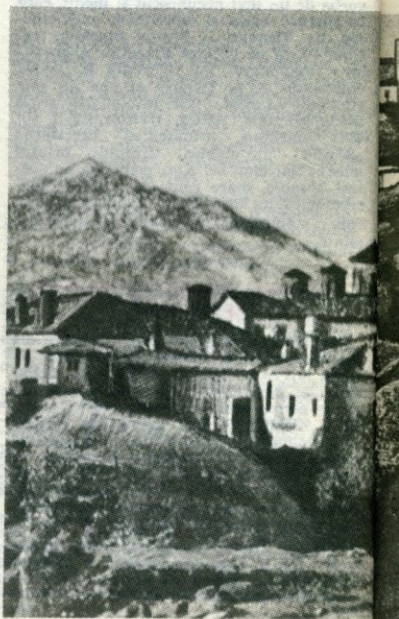
Trei savanți și o epocă

Cînd și cum, cu ce prilejuri și în ce condiții au colaborat Neagoe Basarab și Manole din Corint, nu putem încă preciza. Dar un alt punct comun între Neagoe și învîțatul constantinopolitan care merită să fie reținut este reprezentat de relațiile și legăturile fiecăruia dintre ei cu mănăstirea athonită Dionisiu. Se știe că Neagoe a fost un mare binefăcător — un nou „etitor” — al Dionisiului. Printre donațiile sale, cea mai impresionantă și mai venerată este neîndoielnic racla Sfîntului Nifon, obiect de artă magnific și celebră mîrturie a generozității sale prințare. Aceasta a fost trimisă la Dionisiu, conform inscripției de pe ea, în 1514-1515. Turnul impunător, de-a dreptul colosal, al mănăs-

tirii a fost de asemenea construit din porunca și cu cheltuiala lui Neagoe Basarab în anul 1520. În același așezămint athonit se poate vedea un portret al lui Neagoe, figurat împreună cu fiul său Teodosie (el este reproduș pe coperta revistei noastre — n.r.) Pe de altă parte, cum am spus, **Învățăturile** lui Neagoe, în versiunea originală, scrise de mîna lui Manole din Corint, s-au conservat tot în mănăstirea Dionisiu. În afară de ele, putem semna astăzi pentru prima oară și o altă piesă: un text liturgic (**Canon**), compus de Manole la cererea călugărilor de la Dionisiu. Textul respectiv, necunoscut și inedit, ni s-a transmis în autograf (**Iviron 512, f. 292r — 294Av**).

Fără doar și poate, marele retor al Patriarhiei a vizitat — și probabil nu numai o dată — mănăstirile de la Muntele Athos. La Athos, poate chiar la Dionisiu, el l-a cunoscut pe un alt vestit învîțat al epocii, Maximos Trivolis, călugăr athonit care

Două mănăstiri de la Meteora, centrul în care au fost identificate numeroase documente românești

* Sinod — adunare bisericească, constituită din membri ai clerului înalt — episcopi și mitropoliți — n.r.

după plecarea și instalarea sa în Rusia (1517), a devenit celebru sub numele de Maxim Grecul. Se știe că Maximos a compus trei elogii în versuri pentru racla Sfântului Nifon, dăruită de Neagoe. Alături de aceste trei elogii, ne-a parvenit și un al patrulea, de același autor, care a fost însă dedicat lui Manole din Corint, „mare retor și filosof“.

Este limpede că primele trei compuneri — datorate admirației pricinuite de impresionantul dar al lui Neagoe — au fost redactate după sosirea raclei Sfântului Nifon la mănăstirea Dionisiu (1514-1515) și înainte de plecarea lui Maximos, care a părăsit Muntele Athos în 1516. Cel de-al patrulea elogiu cred că trebuie dat în aceeași perioadă, cu prilejul întâlnirii dintre Maximos și Manole la Muntele Athos, probabil la Dionisiu. Atunci a primit Maximos o culegere a operelor imnografice ale lui Manole, oferită poate de însuși autorul, alcătuindu-i și elogiu în versuri.

Presupun, pe de altă parte, că în aceeași epocă și tot la Muntele Athos, un alt savant, vechi colaborator al centrului tipografic din Veneția, Justin (Iustinos) Dekadyos a avut și el ocazia să-l cunoască pe

marele retor Manole și câteva din operele sale, oferite lui de autor. Într-adevăr, se pare că Justin Dekadyos se găsea atunci la Muntele Athos, unde a compus la rîndul lui două **Canoane pentru Sviuba Sfîntului Nifon**. Această Slujbă, transmisă într-un manuscris datat din 1518 (**Metehora-Vari, 38**), a fost redactată pentru folosința călugărilor de la Dionisiu (urma să fie cîntată înaintea raclei Sfîntului Nifon). Este evident că ea a fost întocmită imediat după sosirea raclei la Muntele Athos, în 1514-1515, adică tocmai atunci cînd Maximos Trivolis compunea elogiile sale în versuri pentru Sfîntul Nifon, pentru racla sfîntului, pentru marele donator Neagoe și pentru retorul Manole. Constatăm astfel că trei savanți dintre cei mai celebri ai epocii lor, Manole din Corint, Maximos Trivolis și Justin Dekadyos, s-au aflat la un moment dat în contact cu mănăstirea athonită Dionisiu, cu care domnul Țării Românești, Neagoe, întreținea de asemenea strînse legături.

„Flu spiritual” al patriarhului Nifon

Dar Manole din Corint a avut de mai multe ori și ocazia să vină în contact direct cu domnul român. În cursul lungii sale cariere de o jumătate de secol (1480-1530), acest mare demnitar al Patriarhiei din Constantinopol, care l-a însoțit întotdeauna pe patriarhi în călătoriile lor, a venit, foarte probabil, și la curtea Țării Românești. Mai multe mărturii probează colaborarea sa cu domnii Radu și Neagoe. Acesta din urmă, „flu spiritual” — cum ni-l arată izvoarele — al patriarhului Nifon (1486-1488, 1497-1498, 1502-1503), — Sfîntul Nifon de care am pomenit mai sus — l-a cunoscut probabil încă din tinerețe ca pedagog și maestru pe „Marele Retor” al Patriarhiei și profesor la Școala patriarhală din Constantinopol, renumitul Manole din Corint. O dată ajuns domn, el l-a cîstit ca Sfînt pe protectorul său Nifon și a recurs, desigur în mai multe rînduri, cu respect și încredere, la autoritatea lui Manole din Corint. Iar marele retor al Patriarhiei a răspuns întotdeauna generosului domn al Țării Românești prin serviciile pe care acesta le aștepta de la el.

Viața Sfîntului Nifon, sursă istorică de primă mîină pentru Țara Românească din timpul lui Radu cel Mare (1495-1508), Mihnea cel Rău (1508-1509), Mircea Prentendentul (1509-1510), Vlad cel Tânăr (1510-1512) și Neagoe Basarab (1512-1521) este un text destul de binecunoscut medievistilor români. Patriarhul Nifon II al Constantinopolului, născut în Peloponez, crescut și educat la curtea despotului de Mistra Toma Paleologul, călugăr la

Ἐν αὐτῇ ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ
 εἰς τὴν νύκτα οἱ ἅγιοι ἐβόησαν
 καὶ ἔειπεν ὁ κύριος ἐκ τῆς
 οὐρανῆς ὅτι ὁ κύριος ἐκ τῆς
 οὐρανῆς ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ
 ἐβόησεν ὁ κύριος ἐκ τῆς
 οὐρανῆς ὅτι ὁ κύριος ἐκ τῆς
 οὐρανῆς ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ

Ἦν φησὶ καὶ ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ
 ὅτι ὁ κύριος ἐκ τῆς οὐρανῆς
 ἐβόησεν ὁ κύριος ἐκ τῆς
 οὐρανῆς ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ
 ὅτι ὁ κύριος ἐκ τῆς οὐρανῆς
 ἐβόησεν ὁ κύριος ἐκ τῆς
 οὐρανῆς ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ

Ἐν αὐτῇ ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ
 εἰς τὴν νύκτα οἱ ἅγιοι ἐβόησαν

mănăstirea athonită Dionisiu, a urcat pe
 tronul patriarhal în trei rînduri. Către
 sfîrșitul vieții, el a fost invitat de voievo-
 dul Radu cel Mare în Țara Românească
 ca să reorganizeze viața religioasă și Bise-
 rica. A murit la Muntele Athos, în mănă-
 stirea Dionisiu, în anul 1508. Cîțiva ani
 mai tîrziu, noul domn al Țării Românești,
 Neagoe Basarab, fostul "fiu spiritual" al
 lui Nifon, a adus de la Muntele Athos rîmă-
 șitele patriarhului în Țara Romă-
 nească, restituindu-le apoi mănăstirii Dion-
 isiu într-o raclă din aur și argint, în
 1514-1515.

În timpul ceremoniilor și festivităților
 care au avut loc în Țara Românească și
 la Muntele Athos, firește, a trebuit compo-
 sată o **Slujbă** specială și biografia
 (**Sinaxarul**) noului sfînt. Versiunile
 Vieții, cele cunoscute pînă astăzi, vor-
 besc de conduita modificată, devenită duș-
 mănăsoasă, a lui Radu cel Mare față de
 patriarhul Nifon, lăudînd în schimb fap-
 tele și devotamentul lui Neagoe Basarab
 în raporturile cu același Nifon. Pe bună
 dreptate, cronicarii români au inclus în
Letopisețul cantacuzinesc, textul Vieții,
 considerîndu-l ca un veritabil capitol de
 cronologie locală.

Autorul **Vieții Sfîntului Nifon** este
 Gavril Protul (conducătorul Muntelui
 Athos între 1516-1527), care a participat,
 în fruntea unei delegații de egumeni,
 la înnoșirea mănăstirii Argeșului în
 15 august 1517. Textul original al lui
 Gavril Protul, în greaca veche, nu a putut

Ἐν αὐτῇ ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ
 εἰς τὴν νύκτα οἱ ἅγιοι ἐβόησαν
 καὶ ὁ κύριος ἐκ τῆς οὐρανῆς
 ἐβόησεν ὁ κύριος ἐκ τῆς οὐρανῆς
 ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ὅτι ὁ κύριος
 ἐκ τῆς οὐρανῆς ἐβόησεν ὁ κύριος
 ἐκ τῆς οὐρανῆς ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ

Ἦν φησὶ καὶ ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ
 ὅτι ὁ κύριος ἐκ τῆς οὐρανῆς
 ἐβόησεν ὁ κύριος ἐκ τῆς οὐρανῆς
 ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ὅτι ὁ κύριος
 ἐκ τῆς οὐρανῆς ἐβόησεν ὁ κύριος
 ἐκ τῆς οὐρανῆς ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ

Pînă acum nu se știa de cine a fost scrisă
 versiunea grecească a Învățăturilor lui
 Neagoe Basarab. Confruntînd însă acest
 fragment cu cel reproduș în imaginea ală-
 turată (stînga) se observă lesne că este
 vorba de același Manole din Corint

fi găsit pînă în prezent. Semnalez acum
 înția oară o **Slujbă** a Sfîntului Nifon
 folosită de călugării de la Dionisiu. Ea re-
 prezintă versiunea cea mai veche și mai
 autentică a Slujbei și Vieții patriarhu-
 lui Nifon, conservată într-un manuscris
 datat din 1518. Este vorba de manuscrisul
 nr. 38 de la mănăstirea Varlaam de la
 Meteora. Ultimele paragrafe se referă la
 relațiile lui Nifon cu Țara Românească.
 Pasajul cu privire la raporturile dintre
 Nifon și Radu cel Mare conține elemente
 care diferă complet de cele ce se știau
 pînă acum. Astfel, ex-patriarhul a părăsit
 Țara Românească nu izgonit de Radu cel
 Mare, ci **încărat de daruri și bani**, cu care
 a executat importante lucrări de construc-
 ție și reconstrucție la Dionisiu. Această
 informație este confirmată în întregime
 pe alte căi.

Atrăgînd atenția colegilor români, prin
 intermediul revistei „Magazin istoric,” asu-
 pra descoperirilor de față, îmi exprim spe-
 ranța că ele vor fi utilizate în studiile lor
 cu privire la istoria evului mediu romă-
 nesc și mai cu seamă a epocii marelui
 domn Neagoe Basarab.

Un monument necunoscut

din vremea lui Neagoe Basarab

MATEI CAZACU,
ȘTEFAN ANDREESCU

Pentru încheierea unei imagini cât mai cuprinzătoare a importanței momentului Neagoe Basarab în epoca de maximă înflorire culturală a evului mediu românesc, care se situează la începutul veacului XVI, nu este suficientă numai discutarea monumentelor-cheie, precum biserica de la Argeș, ci un studiu corelat al tuturor vestigiilor constructive ale epocii.

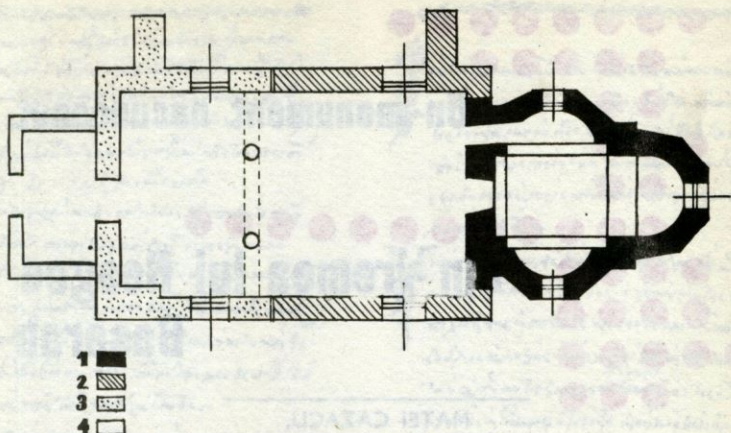
Sintem astăzi în măsură să semnalăm existența, complet ignorată de către specialiști, a unui foarte interesant monument de arhitectură — biserica fostei mănăstiri Strîmbul-Găiseni, aflată la marginea nord-vestică a județului Ilfov, la aproximativ 30 km de București.

Așezarea de la Strîmbul-Găiseni era cunoscută istoricilor numai datorită documentelor care îi consemnau trecutul multicentenar, precum și din pricina pietrelor de mormînt cu inscripții din veacul XVI, acoperind rămășițele unor personaje de mîna întâia ale vieții politice din Țara Românească (Stroe Pribeagul, mare ban al Craiovei, răsculat împotriva lui Radu Paisie vodă, Drăghici Vintilescu din Florești, mare vornic și rudă domnească, Pahulea stolnic etc.). Niciodată însă istoricii de artă nu s-au oprit asupra arhitecturii monumentului, considerînd-l în întregime refăcut și, ca atare, nevrednic de luat în seamă.

O privire mai atentă asupra construcției dezvăluie însă unele ciudățenii, care lasă să se întrevadă posibilitatea păstrării unei mari părți din biserica de acum patru secole și jumătate. Ceea ce im-

presionează din prima clipă este înfățișarea extremității estice a monumentului, care are funcția de altar. Privit din interior, acesta vedește o structură cu totul neobișnuită, avînd nu mai puțin de trei abside semicirculare. De fapt, după părerea noastră, actualul altar constituie nucleul construcției originare, din timpul lui Neagoe Basarab — adică fostul naos și altar — succesiv completat, în cursul secolelor următoare, cu alte trei încăperi, care au preluat funcția de naos, pronaos și pridvor. Tencuiala din exterior, căzută pe alocuri, îngăduie să se observe limpede etapele de adăugiri pe care le-a suferit biserica, confirmînd faptul că nu este vorba în nici un caz de o refacere din temelie, cum s-a crezut pînă astăzi (Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, vol. I, București, 1959, p. 503).

Una din problemele care ne-a preocupat cu precădere în cadrul cercetării preliminare a construcției a fost aceea a tipului de pronaos pe care l-a avut în faza inițială. După cum am arătat, din vechea biserică s-au păstrat numai naosul și altarul, pronaosul fiind dărîmat și înlocuit. Un sondaj limitat, pe latura nordică, în zona de îmbinare dintre nucleul inițial și adaosuri, ne-a arătat că a existat un pronaos ușor supralărgit, amintînd tipul de pronaos de la mănăstirea Argeșului. Un alt detaliu, care face ca lăcașul de la Strîmbul-Găiseni să fie unic în felul său, este acela că nu a avut turlă pe naos, cum se obișnuia la bisericile de mănăstire din perioada respectivă; bol-

Planul bisericii de la Strîmbul-Găiseni. În partea dreaptă a imaginii: nucleul construcției ridicate în timpul lui Neagoe voievod

tirea naosului este în formă de calotă, un sistem pentru care nu se cunosc decât exemple mult mai târzii.

Ctitorul mănăstirii Strîmbul-Găiseni a fost marele vornic Drăghici Vintilescu din Florești, cumnat cu Radu, unul din cei patru vestiți frați Craiovești. Un document din 15 noiembrie 1605, emanat din cancelaria domnului Radu Șerban (1602-1611), întărește, între alte sate ale mănăstirii, stăpînirea asupra satului Oncești, „pentru că acest sat a fost de moșie și de strămoșie al jupanului Drăghici fost mare vornic”, care „l-a dat și l-a închinat la [...] mănăstire, cînd a întemeiat și a zidit sfînta mănăstire” (s.a.). Această danie a avut loc „încă din zilele răposatului, bătrînului Băsărab voievod”, care nu este altul decât Neagoe Basarab. Avem astfel dovada sigură că așezarea de la Strîmbul-Găiseni a fost întemeiată în răstimpul anilor 1512-1521. De altfel, în interiorul bisericii se păstrează piatra de mormînt a unei jupănițe Anca, răposată „în zilele binecîinstitorului Io Neagoe voievod”...

Drăghici Vintilescu din Florești a fost unul din marii dregători și cei mai apropiați sfetnici ai lui Neagoe Basarab și ai succesorilor săi în scaunul domnesc al Țării Românești. Mare paharnic din 1512 pînă în 1523, el devine mare vornic în anul 1525, în sfatul viteazului Radu de la Afumați. Va deține aceeași dregătorie în timpul domniilor lui Vlad Înnecatul și Vlad Vintilă de la Slatina, pînă la sfîrșitul anului 1533. O scurtă perioadă după această dată el este atestat în divanul domnesc ca fost mare vornic, pentru ca

apoi să-l întîlnim, după 6 septembrie 1534, ca mare pîrcălăb al cetății Poienari și prim sfetnic al domnului. Pentru ultima oară el figurează în actele de stat la 28 iunie 1537. Legăturile strînse cu familia Craioveștilor și cu Neagoe Basarab justifică identificarea lui cu boierul Drăghici, care în anul 1509 se pregătea să fugă în Transilvania de teama lui Mihnea cel Rău, adversarul puternicei grupări a boierimii oltene. Tot în Transilvania îl aflăm, ca sol domnesc de astă dată, în anul 1535, la apogeul influenței sale politice în treburile interne și externe ale țării.

Ne-am mulțumit, în cele de față, să prezentăm datele esențiale cu privire la însemnătatea monumentului necunoscut care este, de fapt, biserica fostei mănăstiri Strîmbul-Găiseni. Credem că nu mai este nevoie să subliniem necesitatea unei intervenții grabnice din partea forurilor competente — și, firește, în primul rînd a Direcției monumentelor istorice din cadrul Consiliului Culturii și Educației Socialiste — în vederea studierii amănunțite și restaurării acestui valoros monument din timpul lui Neagoe Basarab. De asemenea, nu trebuie uitate resturile de ziduri ale incintei complexului, precum și ruinele turnului de intrare și ale celorlalte clădiri, care sînt amenințate cu distrugerea integrală din pricina neglijenței.

UTC EROICA

În Valea Piersicilor se ucideau vise

TUDOR ȘTEFĂNESCU

În anul 1941, Curtea Marțială a Corpului 2 Armată funcționa în sala de festivități a Liceului Gh. Lazăr, care dăduse vacanță de vară elevilor. Într-una din clase — transformată în celulă — erau ținuți arestații. Odată pe zi, dimineața, la ora 9, erau plimbați o jumătate de oră prin curtea liceului. În timpul uneia din aceste plimbări, profitând de neatenția jandarmului, un arestat scoase din buzunarul hainei mototolite un bilețel scris pe hîrtia unui pachet de țigări și-l aruncă peste gardul de fier, în grădina Cișmigiu. Era o scrisoare adresată fratelui său Victor, care locuia într-o suburbie a Capitalei. Purtată de vînt pe aleile parcului, printre trecătorii grăbiți, a fost ridicată de un om cu suflet, care a citit-o și a plecat cu ea la adresa indicată. Iată ce cuprindea bilețul:

Dragă frate,

În scurt, vei afla despre mine că mă găsesc la Curtea Marțială a Corpului 2 Armată, în localul Liceului Lazăr. Cum primești aceste rînduri, vino pînă aici cu ceva pîine, tutun și franci.

Este posibil să fim depuși la Jilava. Te vei interesa și cred că mă vei căuta și acolo.

București, 1 iulie 1941

După 3 zile, completul Curții Marțiale s-a întrunit în ședință specială, pentru a judeca grupul din Constanța*, în frunte cu Filimon Sirbu. Președintele tribunalului a pus insistent întrebări acuzatului principal, doar l-o face să recunoască „crima de uneltire împotriva ordinei în

* Este vorba de un grup de tineri muncitori de la Uzina electrică din oraș, care lansau semnale luminoase pentru a ajuta aviația aliată să repereze obiectivele hitleriste — n.r.

„Nu recunosc decît o singură instanță care poate să-mi judece greșelile: clasa muncitoare și partidul ei!”

stat", dar inculpatul a răspuns demn și curajos.

— Inculpat, Sirbu Filimon, recunoști că ai conspirat, împreună cu un grup de alți tineri, împotriva statului și a legilor țării ?

— Nu recunosc nimic !

— Recunoști că ai activat într-o organizație interzisă prin legile țării, care incita muncitorii la acțiuni menite să pericliteze poziția noastră ca aliați ai unui stat puternic ?

— Recunosc că am stat alături de clasa muncitoare, am luptat alături de ea pentru a demasca fascismul și am inițiat acțiuni împotriva războiului nedrept.

— Inculpat, nu îți dai seama că ești în fața unei înalte instanțe de judecată și că răspunzi obraznic ?

— Nu recunosc decât o singură instanță care poate să-mi judece greșelile : clasa muncitoare și partidul ei !

Odată pe zi, dimineața, deținuții erau plimbați prin curtea liceului...

După mai puțin de o oră de dezbateri, în care avocații apărării, numiți din oficiu, n-au avut la dispoziție pentru pledoarii decât cîte cinci minute, instanța s-a retras și, după o scurtă deliberare, a dat următoarea sentință :

4 iulie 1941

Curtea Marțială a Comandamentului 2 Teritorial.

SENTINȚA nr. 22

Condamnă la moarte pentru crimă împotriva statului, conform art. 1, al. d. Decret Lege 296/1941 și la 25 ani muncă silnică, pe muncitorul Filimon Sirbu.

Inculpatul va executa pedeapsa cea mai grea.

Prin procesul-verbal din 5 iulie 1941, sentința a rămas definitivă.

Ceilalți inculpați au fost condamnați la cîte 25 ani muncă silnică. A doua zi, condamnații au fost depuși la închisoarea Jilava, unul pentru a fi executat, iar ceilalți pentru a fi transferați la diferite închisori din țară. Avocatul pus să-l apere s-a prezentat la vorbitorul închisorii, întinzîndu-i o cerere de grațiere adresată regelui și lui Antonescu, pentru a o semna. Filimon Sirbu a respins-o categoric. Totuși, avocatul a înaintat cererea în numele familiei condamnatului.

Sesizat de această cerere, Parchetul militar al Curții Marțiale a înaintat următoarea informare :

Domnului General Comandant al Corpului 2 Armată.

Individul Filimon Sirbu, condamnat pentru crima de îndemn la acțiune cu caracter de uneltire împotriva ordinii în stat, precum și crimă de constituire de asociațiuni clandestine.

În fapt : în ziua de 22 iunie 1941 oro 9.30 dimineața a convocat pe condamnații Tumschi Alexandru, Giuglea Eugen, Buda Nicolae și Dincă Gheorghe și după ce le-a descris binefacerile regimului comunist, i-a îndemnat ca în cazul alarmelor aeriene din Constanța să facă acte ostensibile de luminare a orașului din Uzina Electrică, pentru ca reperajul bombardamentului inamic să fie posibil.

Antecedentele nu-i sînt valabile deoarece este comunist cunoscut de Siguranța din Constanța și a mai fost condamnat la 6 luni închisoare.

Fără de gravitatea faptului și împrejurările în care a avut loc, suntem de părere că alăturata cerere de grațiere să fie respinsă.

Urmează semnătura.

Pentru Curtea Marțială nu mai urmau decât niște simple formalități : convocarea unui pluton de execuție, a unui preot care să-i amintească despre fericirea ce-

rească și apoi... împușcarea. Iată, de altfel, adresa Parchetului Curții Marțiale către Comandamentul Militar al Capitalei trimisă chiar în ziua execuției :

Prin sentința Nr. 22 din 4 iulie 1941, individul Filimon Sirbu a fost condamnat la moarte.

Cererea de grațiere a fost respinsă. Intrucât execuția urmează a avea loc chiar azi, cel mai târziu la ora 21, cu onoare vă rugăm să binevoști a aproba și dispune să ni se dea trupa necesară pentru execuție.

Execuția urmează să aibe loc la închisoarea Jilava, astăzi 19 Iulie orele 15.

Totodată vă rugăm a da ordin unui preot militar care să asigure asistența duhovnicească a condamnatului.

Celula 23 din închisoarea Jilava era la fel ca toate celelalte, nici mai mare nici mai mică. Circa 30 metri pătrați în care se aflau de jur împrejur paturi de scinduri în formă de priciuri și în care puteau dormi 20 condamnați. Peste scindurile paturilor erau așternute rogojini vechi și roase, o pătură petică și cam atît. În loc de pernă, hainele făcute ghemotoc. Fiecare deținut avea, ca inventar, un castron de tablă, o cană și o lingură. Pereții jilăviți de apă își scorojiseră tencuiala, iar pardoseala de ciment, din cauza umezelii, crăpase și se desfăcuse în felii. O fereastră zăbreliată dădea înspre grădina unde aveau loc execuțiile, într-adins plasată așa pentru ca împușcăturile să fie auzite în celule. Ușa, din

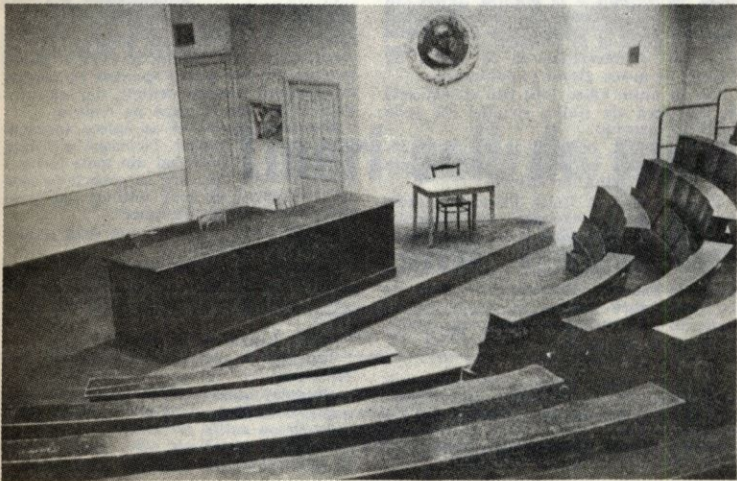
UTC
50 EROICA

stejar masiv, cu o vizetă mică, se încuia pe dinafară cu cheia, cu un lacăt mare și o bară metalică, care o traversa de la o muchie la alta. Urechile paznicilor erau în permanență lângă vizetă. Rondul de afară se oprea în dreptul geamului, fie noapte, fie zi, și striga de câte trei-patru ori pe ceas, să se audă, hăt departe : „Numărul unu”, bineee, numărul doi, bineee”, rupînd somnul chinuit al celor întemnițați.

La „23” erau numai tineri. Cînd a fost adus de la Curtea Marțială, Filimon Sirbu i-a pus în curent cu mersul războiului și cu activitatea partidului. Despre el n-a spus nimic. N-a vrut să se știe că este condamnat la moarte. În prima noapte, târziu, cînd ceilalți dormeau s-a apropiat de patul unuia dintre deținuți și i-a spus totul. În cîteva zile au aflat toți. N-a mai putut răbda și într-o seară a izbucnit :

— Fraților, vă rog să nu mă priviți cu milă. Oricui i se putea întîmpla lucrul acesta. Hai să fim mai veseli, ce dracu, doar moare un singur om nu toți comuniștii.

Procesul s-a desfășurat în acest amfiteatru...

De aci, din casa viselor întunecate, la 14 iulie 1941 i-a trimis fratelui său ultima scrisoare :

Frate dragă,

Te rog, dacă vii la Jilava să aduci o pătură, haine și ceva mâncare.

*

19 iulie 1941 : ora prînzului, pașii grei de pe coridor s-au oprit în dreptul celei 23. Vizeta s-a deschis și vocea subofițerului de serviciu s-a răspîndit amenințătoare în toată celula :

— Filimon Sîrbu, îmbracă-te să mergem la tribunal !

Lițu * s-a uitat în ochii fiecăruia și le-a spus :

— Gata, fraților, atît mi-a fost, astăzi mă execută, mama lor de călăi !

— Vezi-vă de treabă, Lițule, te duc la tribunal, tu n-ai văzut că au mai chemat și pe alții ?

— Ce să facă cu mine la tribunal, fraților, li s-a făcut dor să mă vadă ?

Afară plutonierul era nervos. A bătut din nou în ușa, strigîndu-i să se grăbească.

Era primul comunist care urma să fie executat după începerea războiului hitlerist.

Ușa se dădu de perete și în prag apărură un plutonier tînăr, dar cu o figură abrutizată. A pus mîna pe umărul condamnatului, și, scoțîndu-l afară, i-a strigat :

— Hai, mă, ce mai atîtea fasoane, doar mergem la nuntă. Iar voi, mai bine v-ați pune ceară-n urechi, să n-auziți lăutarii cîntînd...

Cei rămași s-au dezmeticit abia cînd au auzit zornăitul lanțurilor ce i se puneau la mîini și la picioare.

— Hai, frumușelule, că te gătim de nuntă ! se auzea glasul plutonierului.

Cu un ultim efort, Lițu izbi cu cătușele în ușa grea de stejar, strigînd să audă toată închisoarea :

— Ați văzut, fraților, că măucid călăii ? Rămîneți cu bine, să duceți lupta mai departe, pînă la victorie !

Drumul pînă în Valea Piersicilor, unde urma să aibe loc execuția, era lung, mai ales cînd aveau lanțuri grele la picioare.

Soarele izbea cu razele lui puternice, arzînd fețele celor care înaintau către locul de execuție. Filimon Sîrbu rugă pe un ostaș, care mergea cu arma întinsă spre el, să-i aranjeze cozorocul șepcii. Plutonierul se opuse :

— Lasă că-ți stă bine și așa !

O pajiște mare, aridă, unde nu se cultiva nimic. De jur împrejur, pomi roditori și cițiva salcîmi, iar în partea dinspre

* Nume dat lui Filimon Sîrbu în familie și preluat de el apoi în activitatea conspirativă — n.r.

apus, un mal mare. Acesta era locul execuției.

Plutonul de execuție se recruta din rîndurile unităților militare din Capitală. Erau preferați gradații în termen și, înainte de a fi trimiși la Jilava, li se dădea mîncare bună și băutură tare. Li se spunea că trebuie să execute criminali, ucigași, niște trădători...

În apropierea locului de execuție — un cîmîtir improvizat, în care se vedea o groapă proaspătă, cu pămîntul făcut mușuroi pe lingă ea. Filimon Sîrbu o văzu. I se dădu voie să stea lungit pe iarbă. Vremea trecea și dinspre închisoare nu se vedea nici o mișcare.

— Măi, să fie al dracului, cît ne țîn aici ? Haideti înapoi cu el, zise plutonierul într-un tîrziu.

Din nou drumul lung și anevoios. Căldura era și mai apăsătoare. Ridicîndu-și cozorocul chipiului și ștergîndu-și nădușeala, plutonierul mai făcu o „glumă” pe seama condamnatului :

— Pentru tine e bine, că o să stai la umbră, ferit de soare, sete n-o să-ți mai fie...

Au ajuns în fața bucătăriei, tocmai în clipa cînd ostașii duceau ultimul cazan cu mîncare la deținuți.

— Îi dăm și lui, domnule plutonier ? întrebă bucătarul.

— Ce i-ar mai folosi ? I-atîrnă greu la stomac și îi îngreuiază mersul.

În fața biroului închisorii stăteau comandantul, colonelul Orezeanu și procurorul militar, locotenent-colonelul Cezar Caragea, care trebuiau să asiste la execuție. Dinspre popotă se apropia un tînăr sublocotenent — era medicul Niculescu Petre de la Spitalul Militar din București, care trebuia să constate moartea. Procurorul s-a dus la telefon și după o jumătate de oră s-a întors spunînd că mașina cu plutonul plecase demult, dar că, probabil, rămăsese în pană pe undeva.

Soarele începuse să se aplece spre pămînt, cînd pe poarta închisorii a intrat, duduind și zdrăngănînd din toate încheieturile, o dub. din care au coborît pe rînd un locotenent și zece militari cu puști mitraliere agățate de umeri.

— Da' unde dracu ați stat pînă acum ? se răsti colonelul.

— Rabla de mașină, domnule colonel, și șoferul prost. Noroc că-n drum am dat peste o unitate militară, unde am reparat-o.

— Ei, haideti acum devale.

Înșiruiri pe același drum, convoiul abia se mișca.

Cînd ajunseră aproape de locul execuției, colonelul se bătu cu palma peste frunte !

— Ptiu ! n-a venit să-i facă citania. Cum dracu' n-am observat cînd am ple-

cat! Repede-te, măi plutonier, și dă un telefon la garnizoană, vezi au trimis un popă?

După o oră, aproape de cinci și jumătate, sosi și preotul. Se prezentă comandantului închisorii:

— Sint căpitan Barbu Gheorghe, confesorul garnizoanei; m-au anunțat destul de tirziu...

— Hai părinte, dă-i drumul, am așteptat destul. Uite, s-a plictisit și condamnatul. Așa e, mă?

Preotul și-a scos odăjdiiile, s-a îmbrăcat și s-a apropiat de cel căruia trebuia să-i dea ultima împărtășanie, cîntînd:

— Iartă, Doamne, pe păcătosul tău pentru greșelile de voie și fără de voie pe care le-a făcut și du-l în ceata drepților...

— Să-i ierte pe ei, părinte, Dumnezeu, că eu n-am făcut nici o greșală, am luptat pentru fericirea oamenilor...

— Zi-i mai repede, părinte, nu vezi că e obraznic, se răsti colonelul.

— Primește, Doamne, sufletul păcătosului tău, care refuză grijană și împărtășanie și care moare fără de luminare, du-l Doamne...

S-a apropiat apoi, împingînd crucea spre fața condamnatului, încercînd să i-o apropie de gură. Filimon Sirbu a întors capul:

— Mi-am făcut singur rugăciunea, părinte.

Preotul s-a aplecat, a luat de jos o mină de pămînt și-a azvîrlit-o peste umerii și capul condamnatului, apoi și-a scos odăjdiiile, strîngîndu-le liniștit, ca omul care și-a făcut datoria.

Locotenent-colonelul Cezar Caragea, procuror instructor militar, s-a apropiat de condamnat întrebîndu-l:

— Filimon Sirbu, mai ai vreo dorință?

— Nici una, domnule procuror, nici una! Ba da, am o dorință: să piară nedreptatea de pe fața pămîntului, flămînzii să aibă ce minca, iar clasa muncitoare să-și vadă visul împlinit: înfrîngerea burgheziei!

— Te întreb încă o dată, condamnat, ai vreo dorință care ți-am putea-o realiza?

— Nu, voi nu mi-o puteți realiza, ci numai poporul și partidul meu.

Procurorul, plictisit de formalități, s-a retras. Comandantul plutonului de execuție s-a apropiat de condamnat cu o eșarfă neagră, întrebîndu-l dacă dorește să fie legat la ochi.

— Nu, nu-mi este teamă de moarte!

I s-au dezlegat lanțurile de la mîini și de la picioare. Privind plutonul de execuție care se alinia pentru tragere, Filimon Sirbu a început să strige:

— Jos fascismul! Jos războiul! Trăiască Partidul Comunist Român! Trăiască unitatea proletarilor din toată...

Ultimele cuvinte au fost acoperite de lătratul rafalelor...

NOTĂ

Materialul a fost întocmit pe baza documentelor aflate în Arhiva C.C. al P.C.R. fond 1, dosar nr. 277 și fond 95, dosar nr. 53.741, precum și a mărturiilor unor persoane care l-au cunoscut pe Filimon Sirbu și au fost alături de el în ultimele sale zile.

Tineri soli de pace din România

Conf. univ. dr. ION BABICI

Congresele internaționale dintre anii 1933-1938, verigi importante ale luptei antifasciste, au stîrnit un puternic ecou în România. Ele au fost tot atîtea ocazii nimerite pentru ca tinerii de pe diferite meridiane ale Terrei să se cunoască mai bine, să-și unească eforturile pentru înlăturarea pericolului de război și apărarea păcii. Activitatea dele-

gațiilor române la aceste întruniri ale tineretului antifascist face parte integrantă din lupta dusă sub cele mai variate forme împotriva fascismului de către tinăra generație din țara noastră, în frunte cu uteciștii, sub conducerea Partidului Comunist Român. Ele exprimă încadrarea organică a luptei tineretului român în vasta mișcare a tineretului mondial împotriva fascismului și războiului.

Paris, septembrie 1933

Din inițiativa unor organizații progresiste se stabilise ca în toamna anului 1933, la Paris, să se întrunească un congres internațional al tineretului antifascist. Intensele pregătiri făcute în România în vederea participării la acest important eveniment erau prezentate pe larg în ziarul „Brazda” — organul C.C. al U.T.C. — care consacra articolul **Organizațiile fasciste și congresul antifascist pentru lupta contra ațițătorilor la război și contra înarmărilor**, acestui eveniment. Tineretul român a fost reprezentat de un delegat, căruia i s-a alăturat și Ioan Todincă — secretarul asociației culturale a muncitorilor români „Infrățirea” din Paris. Congresul s-a desfășurat în Sala „Mutualité”, cu participarea a peste 1 100 delegați din 22 țări.

În prezidiu, alături de reprezentanți din alte țări, a fost ales și Ioan Todincă. În memoriile sale, el consemna că dezbaterile au relevat și „situația clasei muncitoare din România, care, sub conducerea Partidului Comunist Român, opunea o dîră rezistență împotriva creșterii pericolului fascist”. Puternicele lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din ianuarie-februarie 1933 nu-și stinseseră încă ecoul. La propunerea unui grup de participanți, congresul a expediat o telegramă Consiliului de Război din București, cerind — în spiritul celui mai profund sentiment internaționalist — anularea sentințelor de condamnare a conducătorilor muncitorimii române. O motiune de solidaritate cu lupta proletariatului român a fost semnată de sute de participanți.

Lucrările s-au încheiat prin adoptarea unui manifest înflăcărat adresat tineretului întregii lumi, chemîndu-l să realizeze un front unic împotriva fascismului.

În toamna anului 1933, la București, s-a constituit Comitetul Antifascist al Tineretului pe întreaga țară, organizație în conducerea căreia s-au aflat Nicolae Ceaușescu, Constanța Crăciun, Grigore Preoteasa, Matei Socor și alți militanți. Organizația nou creată își propunea atragerea tineretului de la orașe și sate în lupta generală antifascistă a proletariatului și poporului român. Tineretul antifascist din România a întreținut strînse legături cu Comitetul mondial antifascist al tineretului care își avea sediul la Paris. La Plenara acestui comitet, care s-a ținut în vara anului 1934, cu participarea a 100 delegați din 40 țări, Comitetul Antifascist al Tineretului din România a fost reprezentat de către președintele acestuia, Matei Socor.

Bruxelles, decembrie 1934

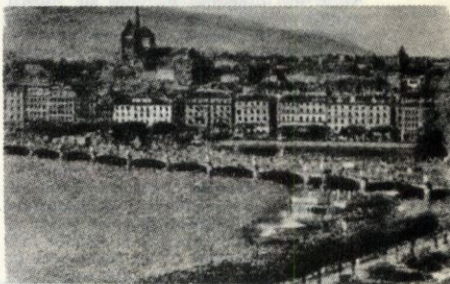
Următoarea reuniune internațională a tineretului studios antifascist a avut loc la Bruxelles, la sfîrșitul anului 1934. Această nouă acțiune antifascistă a fost sprijinită de un mare număr de personalități marcante ale vieții științifice și

culturale internaționale. Printre cei care au semnat apelul Comitetului internațional de inițiativă amintim pe Maxim Gorki, Paul Langevin, Henri Barbusse, Egon Erwin Kisch, Francis Jourdain, Theodore Dreiser, Romain Rolland, Henri Wallon, André Malraux, Marcel Prenant etc. Din partea intelectualilor români apelul a fost semnat de R. Rosetti. La București și Iași s-a creat, în no-

UTC
EROICA

România, „în lumina hotărârilor Congresului mondial de la Bruxelles”, se atrăgea atenția asupra necesității ca studenții să organizeze „în toate provinciile, orașele și satele unde se duc, conferințe împotriva fascismului și războiului. Trebuie să pătrundă [studenții — n.r.] în asociațiile culturale, sportive în care să ducă munca antifascistă”. Pentru înfăptuirea idealurilor tineretului universitar a militat cu consecvență, sub îndrumarea directă a P.C.R., organizația legală antifascistă, Frontul Studentesc Democratic*, constituit în anul 1935, și care avea ca președinte pe Gheorghe Rădulescu.

Geneva, august-septembrie 1936

ie mbrie 1934, un comitet de inițiativă, care a lansat o chemare pentru sprijinirea delegației studenților antifasciști români. În chemare se preciza că „acest Congres va permite studenților de a se aduna și a discuta asupra marelui acțiuni comune, pentru a paraliza pregătirile unui nou război mondial” („Ecoul”, 18 noiembrie 1934).

În zilele de 29-31 decembrie 1934, 380 delegați din 43 țări, ale căror interese erau deopotrivă lovite de fascism, au dezbătut probleme legate direct de situația lor profesională și politică: participarea studenților la viața socială; situația lor materială și șomajul intelectual; mijloacele de luptă împotriva pregătirilor de război etc.

Revista „Rundschau”, care apărea la Basel în Elveția, în numărul din 3 ianuarie 1935 arăta că „un delegat al studenților români a raportat despre lupta grea a colegilor săi”, iar publicația „Front universitaire” din Paris, în nr. 5, din ianuarie 1935, sublinia că reprezentantul român a fost „salutat cu însuflețire când a urcat la tribună”.

Rezoluțiile adoptate de congres, popularizate pe larg în centrele universitare din România, au găsit un puternic răspuns în rindurile studenției democratice și ale elevilor din școlile secundare. În broșura **Proclamația drepturilor tineretului studentesc**, editată de C.C. al U.T.C., arătându-se sarcinile tineretului studios din

O amplă campanie antifascistă și antirăzboinică desfășurată în 1936 de către organizațiile comuniste și democratice ale tineretului din diferite țări ale lumii a creat condiții favorabile convocării unei noi reuniuni internaționale antifasciste. „Tînărul leninist” — organ al C.C. al U.T.C. — publica la 1 martie 1936 știrea că „Secțiunea franceză a tineretului antirăzboinic, în acord cu tineretul socialist și comunist și organizațiile de tineret burghez-democratice, au luat inițiativa convocării unui **Congres mondial al tineretului pentru pace**”. „Tinerii comuniști — se arăta în continuare — îi vor da tot ajutorul neprecupețit și vor munci cu nădejde în realizarea acestor sarcini mărețe [apărarea păcii și înfrângerea fascismului — n.r.]... Delegații săi nu vor lipsi nici de la conferințele pregătitoare, nici de la congres”. Mobilizați de partid, tinerii din U.T.C., Blocul Democratic, Madosz, Frontul Studentesc Democratic, din

* Vezi „Magazin istoric”, nr. 5/1969.

celelalte organizații de tineret cultural-sportive și profesionale, la care s-au alăturat membri ai organizațiilor de tineret socialiste și radical-fărăniste, au desfășurat o amplă campanie de pregătire a Congresului. La acțiunile pregătitoare trimiterii delegației au activat cu înusufletire Miron Constantinescu, Gheorghe Rădulescu, Ion Popescu-Puțuri, Mihail Florescu, Constanța Crăciun, Corneliu Mănescu, Mihail Levente, Mircea Biji, Petre Năvodaru, Eduard Mezincescu, Bucur Schiopu, C. Drăgulescu, Gheorghe Micle și mulți alții. Printre cei care au primit mandat de delegați la acest congres amintim pe: Tatiana Bulan, Camil Suciu, Ludovic Jordáky, Ernest Pollak și alții.

Congresul și-a desfășurat lucrările între 31 august și 6 septembrie, cu participarea delegațiilor din 35 țări: „Veniți din diferitele țări ale celor cinci părți ale lumii [delegații — n.r.] au văzut aici dragostea mare ce au tinerii pentru patria lor, pentru popoarele cărora aparțin și în mijlocul cărora trăiesc și vor să aibă pace [...] Ne-am reunit — se spunea în rezoluția adoptată — spre a acționa împreună, convinși că acesta este singurul mijloc de a face auzită vocea noastră și de a lua parte la deciziunile de care depinde viața noastră și viitorul nostru”.

Praga, februarie 1938

Evoluția evenimentelor internaționale în anul 1937, afișarea tot mai fățișă și brutală a politicii agresive a statelor fasciste, au determinat o vie îngrijorare în rândurile opiniei publice progresiste. Tineretul din țările Europei centrale — vizate direct de politica agresivă a Germa-

rie 1938. Lucrările s-au desfășurat în sălile Palatului municipal, cu participarea delegațiilor din Austria, Bulgaria, Cehoslovacia, Polonia și România.

Delegația tineretului român era formată din Stanciu Stoian, Octav Costăchel, Paul Teodorescu, Al. Danielopolu, Al. Popa, Pompiliu Voiculescu și alții. Ei s-au prezentat la această conferință cu dorința ca prezența lor să „aibă o cât mai mare valoare, să demonstreze valoarea însăși a tineretului țării noastre”. Delegația română a prezentat mai multe referate și conferențe la baza cărora a stat ideea unirii tineretului într-un front comun împotriva fascismului și războiului. Rezoluția adoptată exprima hotărârea de a propaga „spiritul de pace și de colaborare între popoarele noastre și să creeze astfel atmosfera frântă și amicală, necesară scopurilor noastre”.

Paralel cu conferința s-a ținut și o sesiune a Consiliului mondial al tineretului antifascist. Tineretul democratic român a fost reprezentat de Pompiliu Voiculescu și Paul Teodorescu. Delegația română a sprijinit rezoluția de solidaritate cu lupta dreaptă a poporului chinez împotriva agresiunii militaristilor japonezi. „Tânăra generație a României — arăta Paul Teodorescu într-un articol publicat în «Dacia nouă» din 13 martie 1938 — a făcut de la început totuși pentru a înlesni colaborarea pe terenul comun al apărării păcii, cu tinerimea țărilor vecine [...] La Praga a domnit cea mai caldă și mai prietenească atmosferă”.

New York, august 1938

„Poate pentru prima dată tineretul de toate tendințele, de toate rasele, de toate naționalitățile, organizații de tineri și de fete tinere, culturale și sportive, politice și economice, vor aprecia care poate fi, în situația actuală atât de tulburată, rolul internațional al tineretului” — scria ziarul „Comentar” din 14 iunie 1938, referindu-se la pregătirile ce se desfășurau în vederea congresului convocat pentru vara anului, la New York. „Lumea românească”, din 24 iulie 1938, arăta că acesta „este cât se poate de binevenit în vremurile de față, când umbra zeului Marte se profilează tot mai mult la orizont”.

Vassar College Poughkeepsie (New York) a găzduit, în zilele de 16-24 august 1938, pe cei 500 delegați, reprezentând 40 milioane tineri (muncitori, țărani, intelectuali) din 54 țări. Delegația română la acest congres era condusă de publicistul George Macovescu.

Congresul și-a ținut lucrările în ședințe plenare și pe comisii, biroul fiind alcătuit din reprezentanți tuturor delegațiilor, printre care și ai celei din România. Exponenții tineretului din Cehoslovacia,

nei hitleriste — și-a sporit eforturile pentru menținerea păcii, pentru determinarea unor măsuri concrete și eficace de stăvire a războiului.

Pe această linie se înscrie și conferința ținută la Praga, în zilele de 25-27 februa-

„Jurăm — se spunea printre altele în acest document — să dezvoltăm un spirit de fraternitate și de colaborare între tineretul tuturor națiunilor, să unim tineretul țării noastre și să lucrăm la unirea tineretului din toate țările fără deosebire de tendințe, de rase sau opinii, în cadrul misiunii Congresului mondial al tineretului. Condamnăm solemn orice război de agresiune contra independenței politice și integrității teritoriale sau administrative a unui stat“.

După întoarcerea delegației române, sub semnătura lui George Macovescu, ziarul „Lumea românească“, din 30 septembrie 1938 a publicat un articol în care se arăta: „Tineretul de astăzi, conștient de urmările tragice ale unui nou război, a înțeles să lase la o parte orice deosebire l-ar despărți în grupuri politice sau religioase și să se adune cu scopul de a determina în lumea întreagă un spirit de pace și bună înțelegere“. „Pactul de pace al tineretului, încheiat la «Vassar» [New York — n.r.] trebuie popularizat în cele mai largi structuri ale tineretului“, conchidea ziarul „Scnteia“, din 24 ianuarie 1939, în articolul intitulat **Sarcinile imediate ale tinerilor comuniști**.

Iugoslavia, Polonia și România au prezentat o mișcare antirăzboinică, primită cu căldură de participanți.

Cu același prilej s-a adoptat documentul cunoscut sub numele de **Pactul Păcii**.

Meditație despre caractere

PAUL GEORGESCU

Evenimentele care s-au prăbușit peste anii noștri pușini și firavi au fost mult prea grele, aproape imposibile și, dacă mă gîndesc bine, au fost chiar imposibile și cu toate acestea, atunci nu le-am simțit apăsarea dură, nu le-am simțit drept ceea ce erau: mult prea grele. Să fi fost și virtutea tinereții, fiindcă eram tineri, toți — și adolescența e prin ea însăși un miracol — se poate; dar n-a fost numai asta. Cred că toți trăiam atunci impresia extrem de puternică a imposibilului: era absolut imposibil să acceptăm ceea ce se desfășura în jurul nostru, deasupra noastră, coșmarul acela pe care îl numim fascism. Irealitatea, iraționalul se voiau realitate, crima se voia lege, cretinia, rațiune: era aberant, monstruos, era imposibil de acceptat și acest sentiment că așa ceva nu poate fi dădea tuturor forța de a se împotrivi, acea forță pe care nici vîrsta, nici lipsa de experiență, nici disproporția de putere, nu ne-o puteau da. Dar negația coșmarului verde n-ar fi fost îndejuns dacă negația venită din adîncul ființei noastre nu ar fi aflat acea forță rațională și universală teoretică și practică prin care toate deveneau clare, totul devenea necesar. Partidul ne-a dat o metodă, cu ajutorul căreia să înțelegem ceea ce părea de neînțeles, el ne-a dat posibilitatea de a ne manifesta concret imensa noastră indignare, împotrivire și imensul nostru entuziasm. Încerc să mă imaginez în altă epocă și nu pot; am fost formați în acea epocă, formați de partid și nu ne imaginăm cum ar fi putut fi altfel. Destinul este caracterul, spunea Goethe; firește

aşa este, dar caracterul se întâlneşte cu epoca, forţele istoriei ne formează, modelează totul caracterologic. Pentru noi, istoria nu e numai în cărţi, ea a trecut în fiinţa noastră, circulă în nervii noştri, şi-a lăsat amprentele grele pe encefalul nostru, ne-a format aşa cum ne-a format şi de aceea trebuie să ne asumăm propria noastră condiţie şi, de am încerca să fim ceea ce nu sintem, de am dori să renunţăm la ceea ce sintem, ne-am prăbuşi jalnic, am muri înainte de a muri.

Poate tocmai fiindcă m-am format în anii de război şi în anii revoluţiei vorbesc de eternul uman şi de „caractere etern umane” cu jumătate de gură şi cred în Istorie, în legea mişcării, în saltul calitativ. Învăţam lecţiile de istorie între două comunicate de război, citeam Război şi pace între un oraş cucerit şi altul pierdut, Montaigne îmi aminteşte de bombardamente, iar Stendhal de uriaşele manifestaţii bucureştene pentru un guvern democratic şi de mitralierele din Piaţa Palatului. Poate de aceea clasicii îmi par actuali, iar când nu-mi par actuali nu-mi par nici clasici, şi dacă o carte nu miroase nişel a praf de puşcă, nu-mi place cu adevărat. Mă imaginez cu greu în altă epocă, dar când mă închipui în altă epocă aceasta începe să semene teribil cu a noastră. Poate tocmai fiindcă m-am format în anii războiului şi ai revoluţiei nu am reuşit niciodată să pricep ce înseamnă arta fără tendinţe şi estetismul. Nu e vorba de rea voinţă, dar nu mă interesează, mă plictisesc. Nu cred să fie ceva ereditar sau etern uman, dar aşa am fost format şi nici nu-mi trece prin minte să mă schimb. Unde sfîrşeşte caracterul şi unde începe Istoria? Sint înclinat să diminuez rolul caracterului, dar asta este experienţa mea de viaţă. Participăm cu forţele noastre, fiecare după vigoarea sa, la crearea a ceea ce se numeşte Istorie şi fiind conştient de cât de neînsemnată a fost contribuţia mea pricep că, totuşi, în această acţiune colectivă, Istoria m-a format pe mine, şi nu Istoria în general, ci aceea foarte concretă, a luptei împotriva fascismului şi a burgheziei, a luptei pentru comunism. Încercarea de a da Istoriei un sens, are, asupra individului, rezultatul foarte practic şi imediat de a da un sens propriei sale existenţe. Este faptul pentru care nu-mi pot aminti de U.T.C. fără emoţia recunoştinţei. Am dat extrem de puţin, dar nimic din ceea ce aveam să primesc nu m-a îmbogăţit atât cit puşinul pe care-l dădeam; de aceea cînd cunosc un tînr indiferent, indolent şi impertinent nu pot decît să-l plîng. NU pentru ceea ce pierde societatea noastră prin apatia lui, ci pentru marea lui sărăcie, pentru viitorul lui sfîrşimicios şi vid. Istoria n-a fost blindă cu toate generaţiile: tatăl meu, de pe băncile facultăţii, a plecat în tranşee, eu, încă în liceu, am fost silit de Sfinx să răspund la marile întrebări, pus în faţa unei situaţii ce mă depăşea, şi totuşi, am rămas recunoscător acestui trecut, pentru mine viu, tocmai fiindcă m-a silit să mă depăşesc, să devin eu însumi. Şi, oare, nu sint „generaţiile de sacrificiu” cele privilegiate de Istorie? Am fost cîţiva prieteni iubitori de cărţi şi idei, paşnici, foarte civili şi care în altă epocă nu ne-am fi interesat de politică; nu eram combativi şi nu aveam caracter înăscut de luptători (vorbesc doar de cîţiva dintre noi); dar a trebuit să ne apărăm valorile care erau călcate de tancuri, şi am ieşit din acea înclăstare sporţişi. Şi nu e caracteristic că tocmai cel mai blajin dintre noi, Justin Georgescu, a murit sfîrşim în torturi? Frumuseţea vieţii e frumuseţea sensului ei. Să fim demni, mîine, de flacăra cu care Partidul a luminat adolescenţa noastră. Să meditam, acum, dar cu fruntea sus: vai de cei ce pierd Speranţa.

„Mergi cu noi“

MARIN MIHALACHE

Reamintindu-mi-le acum, din perspectiva anilor ce s-au dus şi prin prisma atîtor acţiuni dramatice, care punctează lupta ilegală a comuniştilor, acţiuni binecunoscute cititorului de astăzi, cele relatate mai jos ar

putea să pară, desigur, un lucru obişnuit. Dar nouă, tinerilor muncitori ceferişti de atunci, care abia ne iniţiam în activitatea revoluţionară, asemenea fapte ne dădeau sentimentul unei mature responsabilităţi, al

participării noastre la ceea ce numeam, cu îndreptăţită mîndrie, sarcină de partid.

*
*
*

...Ca şi prietenii mei cei mai apropiaţi, tovarăşi de

idei, de vise și de luptă, aveam mai întotdeauna la mine... o cretă. O seceră și un ciocan se desenează atât de ușor! Le poți face și pe întineric, numai din câteva mișcări! În atelier, pe o ușă vopsită, pe un gard neted, oriunde se ivea prilejul, asigurându-ne că nu ne vede nimeni, făceam să apară cele două unelte de muncă, semnul partidului nostru. În zadar puneau oamenii stăpînirii să fie șterse, căci ele apăreau din nou.

Împreună cu Constantin Godeanu, aveam un prieten comun la secția geamuri a atelierelor de vagoane. Ne plăcea uneori să-l privim cum tale cu îndemînare sticla destul de groasă. Înțelegîndu-ne din priviri, pe aceeași idee, într-o zi i-am cerut să ne împrumute, pînă dimineața următoare, miraculoasa lui unealtă. N-a fost greu să-l convingem, dar el ținea morții să știe la ce ne trebuie:

— Altfel, nu vî dau diamantul, a fost ultimul său cuvînt.

Bine, i-am zis, mergi cu noi și ai să vezi!

Erau atunci, pe Calea Griviței, în stațiile de tramvai, câteva cabine de așteptare. Le-am luat pe rînd. Ne ocrotea întinericul nopții. Godeanu și cu mine păzeam, iar el, geamgiul, mai priceput, a zgîriat pe fiecare din geamurile înalte cît omul — seceră și ciocanul. Ne-am întors acasă tîrziu, dar de loc obosiți, bucușori din cale afară, abia țînîndu-ne veselia cînd treceam pe lîngă un „sticlete“.

A doua zi, după lucru, am plecat să ne privim isprava. Chiar și de la o bună distanță, semnele tăiate în sticlă se vedeau limpede. Ele nu mai puteau fi șterse. Și au rămas acolo încă multă vreme, amintind existența partidului comunist.

...În toamna lui 1937 au avut loc noi alegeri. Profitînd de faptul că se lipeau

pe garduri afișele diferitele partide și se deseneau cu var semnele lor electorale, comuniștii de la Grivița n-au pierdut prilejul de a populariza semnul partidului lor, care, fiind interzis, nu putea candida în alegeri. Îndosebi, nouă, uteciștilor, ne-a revenit această sarcină. De astă dată ne însoțea și Vasile Tudose, mai în vîrstă cu cîțiva ani decît noi, și cu o experiență mai bogată. Mai ales datorită lui, treaba a fost temeinic organizată. Mai întîi ne-am făcut rost de pensule. Apoi, în noaptea stabilită, cînd ieșea de la lucru schimbul doi și paznicii erau ocupați cu controlul la poartă, ni s-au dat peste gard cutile cu vopsea. Unii dintre noi păzeau, iar ceilalți lucrau cu îndemînare. Căutam, mai cu seamă, zidurile de ciment, cunoscînd că de pe ele vopseaua roșie ca focul nu poate fi ștersă cu una, cu două. Pînă în zori am tot desenat pe case, pe garduri seceră și ciocanul. Trebuia să facem totul într-o singură noapte. Așa cum era de prevăzut, poliția și-a sporit apoi numărul patrulilor.

Dimineața se putea citi de departe, scris cu litere de-o șchioapă: **Trăiască Partidul Comunist Român!** Și, alături, tot atât de mari, tot atât de roșii, — seceră și ciocanul. Cu greu au putut fi înlăturate. Chiar și după aceea, multă vreme s-au mai cunoscut urmele lor.

...Tipărirea unui manifest, după cum se știe, se făcea cu multe riscuri. Ca și răspîndirea lui, care însemna înfruntarea atîtor pericole: percheziții corporale la poartă, cercetarea dulapurilor, ba chiar și a sufertaşelor în care unii își aduceau mincarea. Toate aceste mă-

suri rămîneau însă fără rezultate. Noi ne continuam activitatea. Ferindu-ne de priviri indiscrete, aruncam manifestele prin curți, le lipeam pe garduri, le strecuram celorlalți printre scule sau în hainele de lucru. Împrăștierea unui manifest ne obliga să acționăm mai totdeauna în grup. Alegeam o oră potrivită, de obicei în zori, cu puțin înainte ca trenul cursă, cu care veneau mulți ceferiști, să intre în halta Grivița. Unul dintre noi rămînea la capătul podului, cu un anumit consens, iar ceilalți dădeau drumul manifestelor deasupra liniilor de tren. Oricît ar fi fost de slab, vîntul le răsplinea îndată pe o arie largă, încît oamenii le puteau vedea ușor. Cei mai mulți știau despre ce e vorba, se mai întîlniseră și altă dată cu asenenea hîrtii. Se aplecua să le culeagă și le citeau cu vădit interes, cu un fel de satisfacție neascunsă, de parcă ar fi vrut să spună: „Partidul nostru, al muncitorilor, își continuă lupta; iată o dovadă“.

...Prin 1939, conducerea comuniștilor de la Grivița inițiască alcătuirii unui memoriu cuprinzînd principalele revendicări ale ceferiștilor, memoriu ce trebuia să fie făcut cunoscut și discutat în cercuri cît mai largi. Dar muncitorii nu mai aveau acum posibilitatea să se adune. Încă din 1933 dictatura regală desființase sindicatul. Mitinguri în atelier, în timpul zilei, se organizau mai greu. S-a ajuns la soluția ca documentul să fie răspîndit prin secții, lipit chiar pe tablele unde se afișau diferite înștiințări, deci în văzul tuturor, ca un lucru legal. Ca treaba

să meargă și mai bine, cineva a venit cu propunerea ingenioasă, acceptată cu entuziasm, de a se aplica o ștampilă — **AFIȘAREA PERMISĂ** — asemenea celor oficiale. Așadar, memoriul a fost multiplicat și ștampilat.

Luni dimineața, n-a mai început, ca de obicei, lucrul: grupuri, grupuri,

adunați lângă tablele de afișaj, oamenii citeau și comentau cele cuprinse în memoriu. În scurtă vreme a prins de veste și direcția atelierelor, care a început să alege prin secții; copoli poliției nu s-au lăsat înșelați de ștampila noastră. Dar, luându-le înaintea, muncitorii dezlegeau ei înșiși memoriul și-l pas-

trau. Deși revendicările cuprinse acolo n-au putut fi cîștigate, acțiunea aceeași și-a avut rostul ei. Încă mult timp după aceea, s-a vorbit cu înufletire despre ceea ce atât de drept era înfățișat în acel memoriu, ca și de ștampila ce anunța: **AFIȘAREA PERMISĂ**.

„Manifest“ — iulie 1934

Prof. dr. doc. C. GH. DIMITRIU

Luptele ceferiștilor și ale petroliștilor din anul 1933 dovediseră capacitatea Partidului Comunist Român de a mobiliza la acțiuni hotărâte proletariatul din țara noastră. Aceste lupte au avut un ecou puternic în opinia publică.

Sub conducerea partidului s-au diversificat formele de acțiune revoluționară în lupta împotriva stăpînirii burgheze din România, împotriva fascizării țării, împotriva unui nou război imperialist.

Nu-i mai puțin adevărat că și burghezia a înregistrat semnificația luptelor clasei muncitoare. Ea a înăsprit măsurile de represiune și a încurajat grupările de extremă dreaptă din România. În aceste

condiții o parte a intelectualității din țara noastră își afirmă și mai puternic solidaritatea cu lupta revoluționară a P.C.R. și își manifestă tot mai clar poziția antifascistă. U.T.C., ca organizație revoluționară a tineretului, își sporște activitatea în rîndurile studenților. În afară de primirea și răspîndirea de publicații și manifeste ale partidului, am putut să citesc atunci primul volum din **Capitalul și Imperialismul, ultimul stadiu al capitalismului**. În climatul acesta general al marilor confruntări de clasă, în contactul cu U.T.C. și prin cunoașterea treptată a învățăturii marxiste, un grup de studenți de la Iași ajunsese la convingerea că socialismul înseamnă un ideal al luptei sociale, un ideal al vieții în care pătrundeam. Pentru fiecare din noi se punea problema de a face totul pentru înfăptuirea acestui ideal.

Am simțit nevoia de a acționa, de a transforma o stare de spirit în acțiune. Răspundeam chemărilor partidului și U.T.C.-ului, voiam să facem mai mult.

Aveam un sentiment de insatisfacție că Iașul nu are o publicație revoluționară care să răspîndească ideile marxismului, să stigmatizeze mișcarea fascistă și pe susținătorii ei, să marcheze nu prezența noastră ca indivizi, ci ca purtători ai unui curent de opinie ce se cerea adîncit, mai ales în masa intelectualității și tineretului. Sugestia de a întemeia o revistă de stînga, antifascistă ne-a venit tot de la partid. Setea noastră de acțiune impulsionată de indicațiile primite de la partid și U.T.C. a luat proporții. Am putea spune că eram înarmați pînă în dinți cu elan și romantism revoluționar dar... pentru a tipări o revistă aceasta nu era suficient. Era indispensabil un volum apreciabil de muncă organizatorică și politică, de relații pentru a atrage colaboratori și, desigur, de

manifest

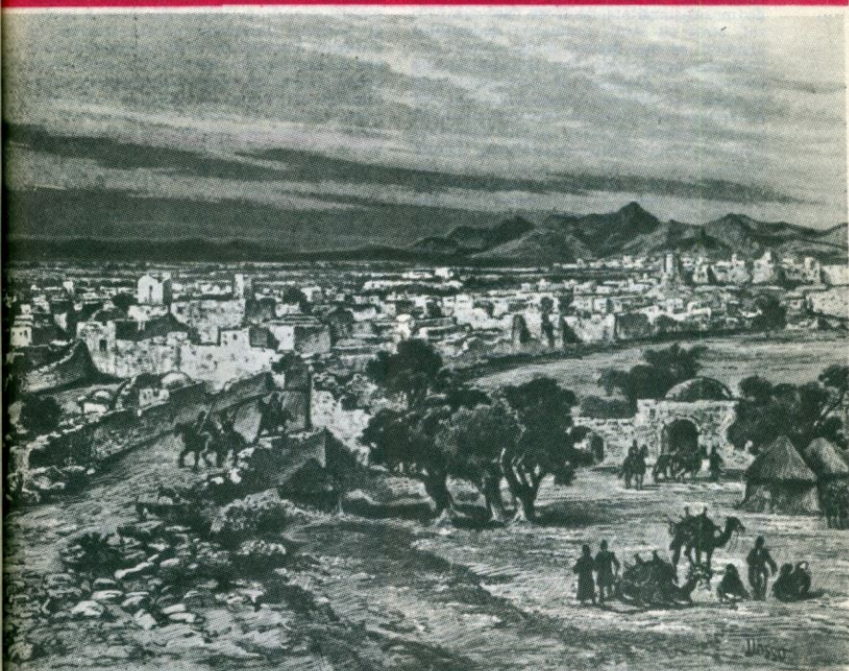
literar
social
artistic

anul II, nr. 4
15 aprilie —
15 mai 1935

(Continuare în p. 32)

Riul Bactrius curge de-a lungul
zidurilor orașului. De la acest riu
își trage numele și orașul și regiunea
(Quintus Curtius Rufus)

MILENIILE BALKHULUI

VIOREL BAGEACU

Secretar științific al Asociației de
Studii Orientale din R.S.R.

Deși legendele popoarelor Asiei Centrale și ale podișului iranian sînt numeroase și variate, ele au adesea același punct de convergență cînd e vorba de a pomeni de orașul orașelor, de leagănul omenirii. Este vorba de Balkh (în vechime se numea și Bactria), a cărui întemeiere e atribuită de tradiția populațiilor locale lui Gaumard. Acesta era Prometeul mitologiei central-asiatice, agricultor, fondator de orașe și descoperitor al metalelor.

Balkhul, situat astăzi în nordul Afganistanului, nu mai e acum decât o oază în marea de nisip, un conglomerat de ruine și case încinse de soare. Așa l-am cunoscut și eu cu câțiva ani în urmă, când am vizitat locurile. Împovărat de atîta glorie apusă, de cele trei milenii ale existenței sale, el se simte și mai împovărat de marea cantitate de loess care s-a așezat, streț cu strat, peste el; dedesubtul nisipului se mai ascund multe comori arheologice necercetate. Dar fricelul de apă mîloasă, acel Bactrius de care pomenește și Quintus Curtius Rufus, biograful lui Alexandru cel Mare, a făcut ca omul să nu părăsească cu totul aceste locuri și timp de trei milenii să păstreze aceeași vatră.

Pe la mijlocul mileniului II î.e.n., pe teritoriul de astăzi al Afganistanului s-au stabilit triburi indo-iraniene.

Știrile cele mai vechi despre țara Bactriei sînt destul de contradictorii și din ele nu rezultă importanța strategică a Balkhului, orașul principal al acestei țări, care mai tîrziu avea să devină un punct cheie pentru întregul bazin al Amu-Dariei. Ca primă mențiune a sa putem cita o referire a lui Tacitus. Bactria este trecută de el printre cuceririle faraonului Ramses II (1290-1224 î.e.n.), fiind totodată socotită țara cea mai depărtată de Egipt. Este afirmația din care se poate deduce cea mai timpurie supunere a Bactriei. Dar este oare demnă de încredere? E greu de presupus că oștile egiptene au pătruns atît de adînc în Asia Centrală. Istoricul Diodor menționează și el o expediție, aceea a lui Ninos, întemeietorul legendar al orașului Ninive. Aședînd Balkhul, el ar fi cunoscut-o pe Semiramida, viitoarea lui soție. Oare pămînturile bactriene nu erau pe atunci prea depărtate chiar pentru Asiria?

Poeții persani vorbesc și ei despre începuturile faimosului oraș. Firdousi povestește în versuri despre Lohrasp, cel ce ar fi domnit 120 ani și ar fi ridicat acolo Templul Focului...

Aurul Bactriei

Informațiile istorice sînt destul de zgîrcite în ce privește relațiile dintre bactrieni și persi. Cyrus cel Mare (559-530 î.e.n.), suveranul ahemenid*, este în orice caz cel care a inclus în imperiul său Bactria. Campania lui constituie azi una din primele date certe ale istoriei locurilor.

În sec. VI-IV î.e.n., populațiile din Asia Centrală erau formate din vînători, crescători de vite nomazi și agricultori sedentari. Bactria alcătuia pe atunci un teritoriu întins, corespunzînd azi geografic sudului republicilor Uzbekistan și Tad-

jikistan din U.R.S.S. și nordului Afganistanului. În apropierea ei se formaseră și alte state: Aria, Drangiana, Arakosia. Ultimele săpături, efectuate pe ambele maluri ale Amu-Dariei, de către arheologii sovietici (la Afrasiab, oaza Marfisk, în teritoriul Bactriei de nord), precum și cele ale francezilor în Bactria de sud, oferă indicii însemnate pentru aprecierea nivelului de civilizație al triburilor locale, ca-

În p. 25 : o vedere de ansamblu a ruinelor cetății milenare

Cea mai înaltă statuie cunoscută a lui Budha (53 m), de la Bamian, săpată în stîncă (sec. V. e.n.)

* Vezi articolul Din vremea lui Cyrus cel Mare, fiul lui Cambyse de Mohammad Reza Pahlavi Aryamehr, „Magazin istoric” nr. 10/1971.

ISTORIE A AFGANISTANULUI

racterizat între altele printr-o excelentă rețea de canale de irigație (creată pe la mijlocul mileniului I e.n.) și prin utilizarea masivă a obiectelor de fier, obținute în centre locale de producție.

Se poate vorbi în Bactria de două tipuri distincte de așezări caracteristice perioadei ahemenide: cele mari, care erau totodată și centre ale producției agricole și meșteșugărești, unde se afla și reședința căpeteniei tribului sau regelui; cele mici, de obicei înconjurate de un zid de pământ, situate în general pe înălțimi.

Săpăturile dezvăluie noi și noi construcții îngropate sub loess

În ce privește Balkhul, Diodor menționează că avea în vechime puternice ziduri de apărare. Dezvoltarea sa corespunde cu începutul civilizației orășenești în bazinul Amu-Dariei.

Ca centru de seamă al regiunii, Balkhul a fost integrat în sistemul financiar ahemenid. Sînt cunoscute dările pe care trebuia să le plătească. Herodot dă suma totală datorată de satrapii (guvernatorii de provincii) persani puterii centrale: 14 560 talanți, adică peste 400 tone argint. Dar în afară de aceasta, cele 20 satrapii (provinciile persane) datorau și plăți în natură. Pentru ridicarea marilor palate de la Persepolis și Pasargade, de la Susa și Ecbatana, au fost necesare materiale de o mare diversitate. Darius I citează, de pildă, diferite regiuni care au contribuit și participat la construcția splendidului palat de la Susa, în sudul Persiei, oprindu-se, între altele, asupra Bactriei, Lidiei și Horezmului: „Aurul folosit aici a fost adus din Lidia și Bactria”, menționează el.

Cele mai numeroase știri despre Bactria și bactrienii le găsim tot în Herodot. Între altele, aflăm că bactrienii „însoțeau oastea persană înarmați cu arcuri făcute din tulpini de trestie, așa cum se obișnuiește pe la ei, și cu sulite scurte. Aveau pe cap un fel de turbane, care se asemănau cu cele ale mezilor [...] Pe bactrienii și pe saki îi comanda Hustaspes, fiul lui Darius și al Atossei“. Într-o altă versiune a textului lui Herodot, Bactria și Balkhul apar ca fiind plasate la „capătul pământului“; din aceasta trebuie să înțelegem că ele se aflau la extremitatea Imperiului persan.

Un bastion răsăritean al elenismului

În cele mai vechi timpuri, printre greci circulau doar informații vagi, unele de domeniul fanteziei, despre Balkh și Bactria.

Știrile din timpul campaniei lui Alexandru cel Mare, care a domnit între 336-323 î.e.n., ca și cele ulterioare, sînt însă mai numeroase. Armata Cuceritorului, care s-a proclamat în 331 „rege al Asiei“, a ocupat în anul următor Media, iar Persepolis, reședința ahemenidă, a fost incendiat. În iulie 330, Darius III a fost ucis de Bessos, satrapul Bactriei. Dar Bessos a fost înfrînt de generalul macedonean Ptolemaios și executat la Ectabana. Lupte crîncene s-au desfășurat pentru cucerirea Bactriei și mai ales a puternicei cetăți a Balkhului, unde oștile macedonene au venit de pe valea Kabulului. Acolo și-a petrecut, după victorie, Alexandru, iarna anilor 329-328 î.e.n.

De altfel, tot aici s-a întâlnit regele macedonean, în primăvara anului 328 cu Farasman, regele Horezmului — regat din Asia Centrală — despre care se spune că a venit la Balkh însoțit de 1500 călăreți. Cu același prilej, grecii au aflat de drumul care lega Horezmul cu Marea Neagră, ca și de alte drumuri care au facilitat contactul între marile culturi ale Asiei și Europei. Din Bactria a plecat Alexandru cel Mare spre India.

Despre această campanie orientală, în istoriografia afgană se spune: „**Iskandar** [Alexandru cel Mare] a apărut și a dispărut ca un meteor, lăsând în urma sa doar amintiri“. În realitate, întreaga cultură a Bactriei, și în special a Balkhului, a fost multă vreme înfrântă de prezența grecilor, de legăturile stabilite cu înalta civilizație elenă. Iar dacă azi ne întrebăm căror cauze i se datorează popularitatea lui Alexandru cel Mare în țările Orientului, nu trebuie să uităm că el și-a ales drept soție pe o fiică a Balkhului, pe Roxana*.

După moartea lui Alexandru cel Mare, Bactria a intrat sub stăpânirea lui Seleucus I, diadohul căruia i-a revenit și Persia, întemeietorul unei noi dinastii iraniene. În anul 250 î.e.n., Diodotos, stăpînul Bactriei, a rupt legăturile cu seleucizii și s-a proclamat rege al unui stat elenistic independent, ceea ce corespundea tendințelor centrifuge ale statului seleucid. A luat naștere regatul greco-bactrian. Balkhul s-a dezvoltat considerabil, meșteșugurile și artele sale ajungînd la un mare renume. Pe atunci, partea centrală a orașului avea o suprafață de cca 120 hectare, baza apărării constituind-o zidurile sale puternice și turnurile cu mai multe etaje. În anii 207-206 î.e.n., Antiohus III (223-187 î.e.n.), cel mai important suveran seleucid, a asediat Balkhul, dar n-a reușit să înfrîngă rezistența sa îndrăzită. Pînă la urmă însă, regatul greco-bactrian a fost nevoit să recunoască autoritatea sa. (205 î.e.n.)

Kușanul

Regatul greco-bactrian s-a destrămat aproximativ în deceniile 4-3 î.e.n. După unele date din cronici, războinici nomazi au supus Bactria, împărțită în cinci teritorii mai mici (după alte știri această împărțire exista de mai înainte). Ulterior, cirmuitoarul unuia din aceste principate, ce purta numele de Kușania, a cucerit încă patru „teritorii“ și a format un stat puternic, Kușanul. Numele cirmuitoarului, așa cum

este înscris pe monede, e Kudzula Kadfis. Fiul lui, Vima Kadfis — Kadfis II — și-a extins granițele pînă în India Centrală. Dar cel mai cunoscut dintre toți kușanii a fost cel de-al treilea — Kaniška (78-101 e.n.), a cărui figură a pătruns și în legendele țării. Cronicile leagă răspîndirea budismului dincolo de granițele Indiei în primul rînd de regatul Kușan, unde acesta a fost repede adoptat și sprijinit, pare-se chiar de către Kaniška, care l-ar fi proclamat religie de stat. Un istoric din sec. XII consideră că Naubehar, adică Noul Behar, numele vestitului templu de la periferia Balkhului, vine de la sanscritul **viḥāra**, denumirea indiană a mănăstirilor budiste. Naubeharul Balkhului era cîndva numit și „Zidirea sasanizilor“, adică a regilor Sasanizi (o dinastie persană întemeiată de Ardashir, în sec. III e.n.)**, care cuceriseră statul Kușanilor spre sfîrșitul sec. IV.

Se presupune că în mănăstirile din India, pelerinii plecați din Balkh învățau și filozofia, precum și științele exacte. De altfel, ca centru cultural al răsăritului, la Balkh a avut loc și întîlnirea unor școli științifice.

Raiul Khorassanului

Pe la mijlocul sec. VII, în Balkh au apărut arabii. Ca dată a cuceririi definitive, istoriografia indică anul 707 e.n. Orașul, împreună cu templul budist Naubehar, amplu descris de cronicarul arab Ibn-al-Faqih, au fost dărîmate, după cît se pare, în timpul califului Osman. În anul 725, Barmak, numit și Asad ibn Abdallah, a refăcut cetatea și i-a strămutat aici pe locuitorii orașului ridicat de arabi în apropiere, denumit Barukan.

A început apoi o nouă înflorire a Balkhului. Ca toate marile centre arabe, Balkhul se împărțea în orașul propriu-zis (shahristan) și periferia (birun). Zidurile și toate clădirile erau din argilă. Arabii au căutat stăruitor să impună islamismul în fața celorlalte religii locale. În cazul Balkhului, puternic bastion budist, ei au înălțat o moschee impunătoare în plin centru al shahristanului, adică în mijlocul bazarului, în porțiunea cea mai aglomerată.

Poate cea mai completă descriere a Balkhului, de un pitoresc deosebit, o găsim la geograful arab din sec. X, Al-Muqaddasi: „Balkhul e un oraș sănătos, prosper, este raiul Khorassanului [provincie orientală,

* Vezi și articolele despre Alexandru cel Mare publicate în „Magazin istoric“ nr. 10/1971 și nr. 1/1972.

** Vezi „Magazin istoric“ nr. 10/1971, p. 43.

care azi face parte atât din Afganistan cât și din Iran]; el seamănă cu Tahertul și aduce cu Damascul sirian. Străzile lui sînt tăiate de canale și peste tot vezi grădini și copaci. Știința a înflorit aici, iar savanții se bucură de stimă. El e [...] o mină a mărinimiei, un loc al generozității și o casă a bunăstării. Locuitorii lui sînt oameni simțitori, casele lor sînt spațioase, piețele bune. Rezultatele [muncii lor] sînt uimitoare, bunurile necesare vieții sînt ieftine, apa ușor de adus. Acolo sînt șeici vestiți, imami de vază. La Balkh sînt mărfuri care

turcilor karahanizi ce atacaseră Balkhul. Ulterior însă, orașul a trecut sub dominația dinastiei selgiucizilor, care își instauraseră stăpînirea în Persia (sec. XI). Între 1148-1206, regiunea a trecut sub autoritatea dinastiei gurizilor, iar ulterior a șahului Horezmului.

Balkhul a continuat să se dezvolte pînă la începutul sec. XIII. Pe atunci era străbătut de două străzi principale, care se întretaiau și de-a lungul cărora se întindea bazarul. La încrucișarea străzilor, se ridica o clădire mare cu cupolă. A fost

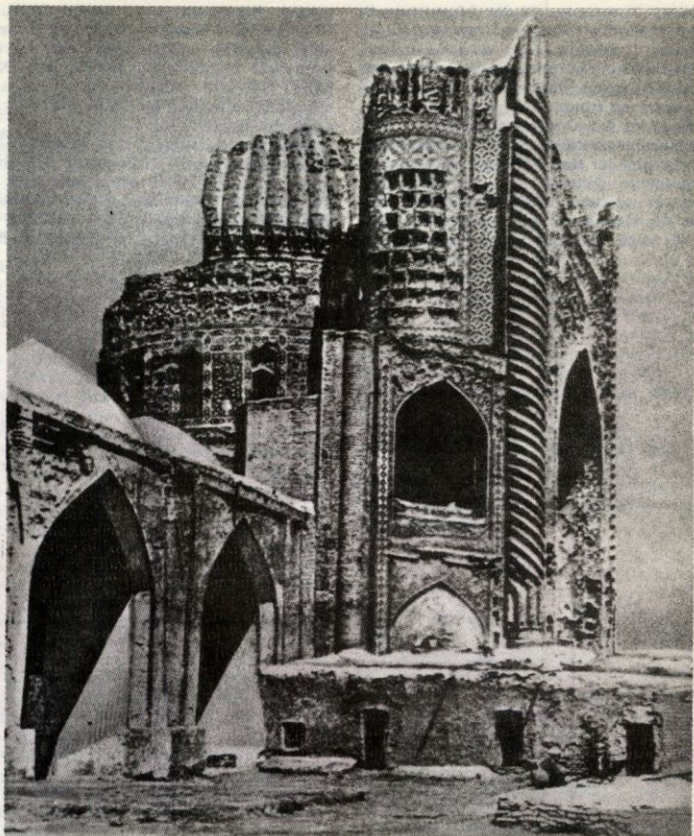
Infanteriști afgani. (După un desen de la începutul sec. XIX).

aduc mari venituri și multă bogăție; în ținuturile persane nu sînt moschei pe măsura moscheii—catedrală de aci și nu-i în răsărit oraș asemenea lui. Aici e un centru însemnat al negoțului”.

La sfîrșitul sec. X, apare prima mențiune despre afgani în tratatul geografic *Hudud al-alam*. În anul 1007, sultanul Mahmud Gaznevidul, care domnea în aceste locuri, a înfrînt armata

însă nevoit să capituleze în fața mongolilor (1221), care l-au dărîmat, așa cum au distrus și Heratul (1222), important centru cultural. În prima jumătate a sec. XIV, cînd l-a vizitat geograful arab Ibn Battuta, ajunsese în ruine.

Ulterior, orașul a fost parțial refăcut. Mongolul Timur (1370-1405) l-a cucerit în cursul campaniilor sale glorioase. Anul 1470 a consemnat însă o importantă răscoală împotriva administrației mongole. Balkhul a căzut din nou sub dominația, de această dată, a dinastiei Marilor Moguli și apoi a iranienilor, împotriva că-

Moschee-mausoleu, (sec. XV)' unul din puținele monumente rămase în picioare la Balkh

rora s-a ridicat de mai multe ori. În sfârșit, în același secol a fost întemeiat statul afgan, prin alegerea ca rege al lui Ahmad-șah, (1747-1773), fondatorul dinastiei Durrani, răsturnată în 1818.

Să mai amintim ce puțin că, după domnia mai multor șahi și emiri, după lupte grele purtate pentru independența țării (printre care trei războaie anglo-afgane), în 1929, Mohammad Nadir-șah a devenit rege al Afganistanului. În urma morții sale, tronul a fost ocupat de fiul său Mohammad Zahir-șah, actualul șef al statului afgan.

Astăzi, centrul principal al provinciei afgane din care face parte Balkhul este Mazar i Sharif, care se găsește la cca 25 km de străvechea cetate. În apropierea ruinelor glorioase ale Balkhului, cercetate de arheologi afgani și străini, se află o mică așezare, tipic orientală, care-i poartă numele.

■ Investigații în mileniul „tăcerii“

În cuvîntul rostit la deschiderea lucrărilor Consfătuirii de lucru a arheologilor, București, 1971, directorul Institutului de Arheologie al Academiei de Științe Sociale și Politice, prof. Dionisie M. Pippidi se întreba dacă „momentul e prielnic pentru o dezbateră de felul celei întreprinse, dacă există elemente noi de natură s-o justifice îndreptățind speranța că s-ar putea ajunge la obținerea fie și a citorva concluzii necontestabile și necontestate? La această întrebare — preciza el, — personal nu șovăi să răspund afirmativ. Mi se pare, în primul rînd că independent de lacunele de informație încă existente și independent de rezervele pe care le suscită interpretarea unora din descoperirile cele mai semnificative din acest punct de vedere, arheologia epocii migrațiilor, a realizat în țara noastră, mai ales în cursul ultimului deceniu, suficiente progrese pentru ca o discuție fructuoasă să se poată angaja și să poată duce la rezultate pozitive“.

Au fost prezentate 12 rapoarte și 36 comunicări, care au luat în discuție, pe baza cercetărilor întreprinse, trei din problemele esențiale ale mileniului unu pe teritoriul patriei noastre: „Procesul de romanizare pe teritoriul actual al României“, „Continuitatea populației băstinașe pe teritoriul României“, și „Problemele perioadei dintre secolele VI-X“.

Cercetători de prestigiu ai istoriei mileniului unu — C. Daicoviciu și H. Daicoviciu, M. Petrescu-Dimbovița, K. Horedt, D. Protase, Radu Vulpe, Emilia Dorușiu și I. Barnea, Gh. Ștefan, Mircea Rusu, Eugenia Zaharia, Suzana Ferche, Petre Diaconu ș.a., au făcut cunoscute, prin intermediul rapoartelor prezentate, date noi, ipoteze, opinii. Comunicările susținute de un mare număr de arheologi din întreaga țară, au adus acel plus de informație, merit să elucideze sau să respingă opinii și ipoteze. Vii discuții s-au purtat în jurul caracterului romanizării în Dacia și anume, dacă romanizarea a fost în primul rînd un fenomen lingvistic și în al doilea rînd un fenomen spiritual, dacă reprezintă — sau nu — un fenomen de cultură materială și dacă procesul de romanizare s-a desfășurat exclusiv în cadrul provinciei romane Dacia sau și în afara granițelor ei — respectiv în teritoriile de la Sud și Est de Carpați (Muntenia și Moldova) rămase, după cum se știe, în afara provinciei întemțiate de Traian. Opiniile au fost diverse, argumentele pro și contra numeroase, dar concluzia unanimă a arătat că numai cercetări noi vor ajunge să elucideze pe deplin această importantă problemă a istoriei poporului nostru. „Tăcerea“ izvoarelor scrise cu privire la evenimentele petrecute în teritoriile actuale ale țării noastre în perioada de după retragerea administrației romane din provincia romană Dacia, confuziile înregistrate sau colportate, au fost, uneori, infirmate prin documentele arheologice și numismatice care prin multitudinea și particularitățile lor, au vestit teoriile învechite. Cercetările ultimilor ani converg în a sugera existența unei populații autohtone, receptivă influențelor din afară, dar capabilă totodată să-și păstreze și să-și cultive tradițiile de-a lungul mileniului unu. Migratorii, departe de a fi lăsați în urmă numai pămînturi pîrjolite și mormane de oseminte, au intrat în relații de colaborare și conviețuire pașnică, cu populația băstinașă, cu cei rămași. Colaborarea s-a produs în timp, mai întîi prin schimburi și împrumuturi reciproce, dictate de nevoile cotidiene, de existență și apărare. Influențe culturale sau chiar etnice au permis sinteze noi, ce într-un adevărat efort de selecție și asimilare au contribuit la etnogeneza poporului nostru.

Și dacă, în ansamblu aceste concluzii au părut clare, ele întrunind adesea unanimă a participanților la consfătuire, nevoia unei cunoașteri mai precise a fenomenului de simbioză și asimilare cu întregul său complex de factori și particularități, a rămas — așa cum o sublinia prof. Miron Constantinescu, președintele Academiei de Științe Sociale și Politice în încheierea conferinței — mai departe un obiectiv imperios în cercetarea istoriei mileniului unu al erei noastre.

E. P.

(Urmare din p. 24)

banii. Munca noastră organizatorică era grevată de nepricepere, relațiile noastre cu personalități din intelectualitatea democratică nu depășeau limitele unor discuții amabile sau teoretice încurajatoare iar în ceea ce privește banii nu aveam decât posibilitatea adunării unor lețcaie strînse cu trudă din meditații sau curea. Discuțiile noastre cu proprietarii micilor tipografii ale Iașului au fost decepționante. Eram prea departe de prețurile care ni se cereau. Și totuși nu puteam renunța. În aceste momente, noi indicații, noi stimulente venite de la partid și U.T.C. ne-au luminat orizontul. Am trecut la pregătirea propriu-zisă a articolelor noii publicații și, paralel, la pregătirea apariției ei. Aflaserăm că în subsolurile unei clădiri ca și părăsite, „Hotelul Bejan” de la Ripa Galbenă din Iași, se găsește o mașină plană dezafectată. Amplasarea acestei clădiri însă nu era de loc încurajatoare. „Hotelul Bejan” era leagănul mișcării cuziste, în acel moment în regres față de cea legionară, care-și plantase arătoso sedii chiar peste drum. Concurența între cele două fracțiuni ale mișcării fasciste era aprigă, iar agresivitatea legionară tăiașe pofa firtaților cuziști de a se mai aventura către vechea lor matcă. Trebuia tentat imposibilul în lipsa altei soluții. Nu ne dădea răgaz conștiința unei misiuni ce se cerea împlinită. Am găsit la „Hotelul Bejan” un administrator uitat de lume, nu prea dumfrit cu intențiile noastre, dar care nu voia să renunțe la un câștig per-

sonal modic în schimbul accesului la subsolul cu ceea ce se putea chema cu bunăvoință o mașină tipografică. Acest impas o dată depășit începea munca de furnică de aducere a hîrtiei, cernelii, a clișeeilor pe sub nasul ultimilor mohicani cuziști asediați de legionarii de peste drum în plină expansiune și gata la acte de violență. Munca noastră începea noaptea tirziu cînd cuziștii erau adormiți iar cerberii legionari se găseau dispersați pe la chefurii sau aglutinați în ședințe de cuib. Ne strecuram pe sub ziduri și pătrundeam în subsol printr-un geam dosnic. Nu avusesem habar de mînuirea mașinii, nici de culesul literelor dar tot umblind prin tipografiile cu care „tratam” ceasuri întregi încercam să furăm și ceva meserie. Pînă la urmă am reușit. În iulie 1934 apărea numărul unu al revistei „Manifest”. Pînă atunci ni se părușe cel mai frumos miros din lume cel al pînii calde în ceasurile de foame ale iernii. Aflam acum că cel mai frumos miros este cel al cernelii de pe hîrtia tipărită. Difuzarea am făcut-o cu aceleași mijloace rudimentare. Primul număr al revistei „Manifest” s-a epuizat în prima dimineată; după aceea a urmat „analiza muncii” la Tribunalul Militar (Consiliul de Război). Aventura noastră luase sfîrșit, dar ea a cristallizat un elan, o mentalitate inspirată și îndrumată de partid. Se făcuse dovada că și la Iași poate să apară o revistă de tînet de stînga, antifascistă; numărul doi al revistei „Manifest” avea să apară în condiții mai prielnice, mai aproape de ceea ce se poate numi normale. După preludivul romantic evocat, revista „Manifest” a apărut pînă la suprimarea ei de către autoritățile burgheze sub conducerea lui George Ivașcu, după toate „regulile artei”.

PLANȘELE NOASTRE

1. Alături de milenarul Balkh — ale cărui ruine se văd astăzi în nordul Afganistanului — au înflorit și alte mari centre culturale. Din celebra școală de la Herat ne-a rămas și această miniatură din sec. XV. (Mileniile Balkhului, p. 25)

2. „Blestemat să fie acela din vina căruia nu vor fi nimiciți toți nobilii”. După cum povestește Jean Froissart, — din a cărui cronică reproducem pictura alăturată — sub o asemenea chemare s-au ridicat la luptă țărani francezi în sec. XIV împotriva asupririi feudale.

3. Banchetul regilor și foamea săracilor, imagini ce ilustrează puternicele antagonisme sociale ce au dus la marea răscoală a țărănilor francezi (Minia lui Jacques Bonhomme, p. 38)

4. „De nu-i vom doborî pe albgarști,
El ni vor pregeta să ne atace”...

Acest afiș a fost conceput de Vladimir Maiakovski în iulie 1920, în perioada în care noua orînduire socială se apăra cu arma în mînă (Începutul unui veac necunoscut, p. 80)

commencient les conques que fist sire jehan fuissint lesquelles puer de
 les guerres de France d'Angleterre de fere d'espaigne et de bretagne d'ur le p
 mention d'la cause pourquor elles sont faictes et les nonces de foinie qui ont es

Fus que homiour
 des aueuer et ho
 des aueuer fere
 en armoes lesquelles
 sont aueues par
 les guerres de fince
 anglere soient noblement regu

stres et misse en memoire per
 pour les peus aueuer exemple
 encorager en bien faissant. Je di
 tier : recorder l'istont : matiere
 souente. Laquelle sera d'usur en
 parties. Mais amo que je la co
 le regner au sauueur d' tout le

1) Если белогвардеи не добьем совсем 2) Белогвардеи снова встанет на ноги

3) Если пана добьем - сложим руки 4) Руку к рабочему протянет врангелъ

5) Пока не укрепится красное знамя, винтовка не может быть нами брошена

Un volum cu peste 1600 de voci

Warwick Bray, David Trump, *A DICTIONARY OF ARCHAEOLOGY*, Allen Lane. The Penguin Press, Londra, 1970, 269 p. cu 211 figuri în text + 104 fotografii în afara textului + 16 hărți.

Cei doi autori — Warwick Bray, specialist în arheologia americană, funcționând la Universitatea din Londra și David Trump, specialist în perioada comunei primitive, funcționând la Universitatea din Cambridge, după ce timp de cinci ani a condus secția arheologică a Muzeului Național din Malta — sînt cunoscuți lumii științifice; primul prin cartea *Everyday Life of the Incas*, 1968. (Viața cotidiană a incasilor), al doilea prin cărțile *Southern Italy before Rome* (Italia sudică înainte de Roma) și *Skorba: the Prehistory of Malta*, 1968 (Skorba: preistoria Maltei).

Dicționarul de arheologie reușește performanța de a prezenta într-un singur volum peste 1600 voci (termeni) însoțite de o ilustrație bine aleasă și de bună calitate. Evident, era necesară o selecție a materialului imens acumulat de o cercetare mereu intensificată și autorii au optat pentru prezentarea perioadei preistorice a civilizației umane pe o largă arie geografică, cuprinzînd Egiptul, Europa, Orientul Apropiat și Orientul Îndepărtat, cele două Americi, excluzînd aproape cu totul arheologia clasică greco-romană, a perioadei migrațiilor de la sfîrșitul antichității și începutul evului mediu, precum și arheologia medievală. Aproape cu totul pentru că, dacă Roma sau Pompei nu sînt prezente, iar Atena figurează numai pentru descoperirile neolitice, pentru cele din epoca bronzului și din cîmîtirul „Kerameikos” din epoca fierului (sec. XI-VII î.e.n.) se face, totuși, excepție în ce privește Britania romană.

În direcția amintită, autori au realizat un glosar destul de cuprinzător, ocupîndu-se, în-deosebi, de metodele folosite în cercetarea arheologică și de istoria acestei științe.

Sînt descrise metodele și tehnicile moderne aplicate în stratigrafie, stratigrafie orizontală, tipologie, geocronologie, dendrocronologie, datarea prin varve, termoluminescență, datările cu radiocarbon, cu potasiu-argon, arheomagnetism, analiză polinică, fotografie aeriană, magnetometrele de diferite tipuri și așa mai departe. Cît privește istoria arheologiei, dicționarul dă date privind cîteva mari personalități din categoria deschizătorilor de drumuri, ca Jacques Boucher de Crèvecœur de Perthes (1788-1868), Heinrich Schliemann (1822-1890), Gordon V. Childe (1892-1957) sau Henri Breuil (1877-1961), insistîndu-se asupra aportului lor la dezvoltarea acestei științe. Sînt explicați termeni comuni de specialitate mai des utilizați de arheologi.

Tara noastră este prezentă în dicționar prin 13 termeni. Cercetările paleolitice din România nu sînt menționate în chip special, ci pomenite în treacăt în capitolul privind pe Henri Breuil, care a vizitat și vechi așezări din România. Meritau să fie menționate, cel puțin, descoperirile regretatului arheolog C. S. Nicolăescu-Ploșșor și ale colaboratorilor săi care au putut preciza cultura de prund și clactoniană (numită așa după așezarea eponimă de la Clacton-on-Sea, Essex) din perioada primelor începuturi

ale omenirii, ceea ce arată că România a făcut parte din aria largă pe care s-a petrecut antropogeneza.

În schimb, neoliticul este bine reprezentat în dicționar fiind amintite cultura band-ceramică lineare, cultura Criș, cultura Hamangia, cultura Turdaș, culturile neolitice dezvoltate Boian, Gumelnița, Sălcuța, Cucuteni și Ariușd. Sînt amintite și culturile epocii bronzului Periam-Pecica, Monteoru și Otomani. Figurează, de asemenea, cultura Basarabi, din prima epocă a fierului. Geții se bucură și ei de o voce, parcă prea scurtă; dintre descoperirile mai importante ale ultimilor ani sînt menționate aparte doar tablele de la Tărtăria (Tartaria) cu scriere pictografică, derivată din cea a fazei Uruk, din cultura veche a Mesopotamiei. S-ar fi cuvenit menționate și culturile Vădastra (neolitic), Glina, Tei, Verbișcioara, Noua (epoca bronzului), ca să dăm doar cîteva exemple.

Intr-o asemenea lucrare nu poate încăpea, desigur, totul și reprezentarea culturii materiale de pe aria geografică a țării noastre este, în general, destul de judicioasă asigurată.

Un dicționar de arheologie și de istorie veche se află acum în lucru la noi, sub redacția prof. univ. D. M. Pippidi, directorul Institutului de Arheologie din București și va fi publicat de Editura Enciclopedică. El va veni să răspundă unei necesități pe care, oricît de bine ar fi alcătuite, lucrări de genul celei prezentate aici și destinate cititorului de altă limbă nu o pot satisface. Ne-am dori să fie o lucrare la nivelul final de precizie și de eleganță care caracterizează lucrarea celor doi arheologi englezi.

GH. POENARU-BORDEA

MÎNIA LUI JACQUES

TE

51 ПОКА НЕ УПРЕДИТСЯ КРАСНОЕ ЗНАМЯ.

ВАНТОРЖА И МОЖЕТ БЫТЬ НАМН БРОМЛОН

ВАНТОРЖА И МОЖЕТ БЫТЬ НАМН БРОМЛОН

**„Blestemat să fie acela
din vina căruia nu vor
fi nimiciți toți nobilii!”**

BONHOMME

Exclamația era auzită deseori — relatează cronicarul Jean Froissart — în satele răsculate din Franța anului 1358. De altminteri, în secolul XIV orînduirea feudală din Europa Apuseană a fost zguduită de un șir aproape necurmat de frămîntări țărănești. Răscoala țărănimii din Piemont, desfășurată între anii 1304-1307 sub conducerea lui Dolcino, cea din Flandra maritimă (1323-1328), Jacqueria din Franța (1358) și răscoala țăranilor englezi (1381) condusă de Wat Tyler, au marcat punctele de vîrf ale luptei dusă fără încetare de țărănime împotriva exploatării senio-riale și a opresiunii statului feudal.

Paginile de față sînt consacrate uneia dintre cele mai semnificative răscoale, care avea să fie înăbușită, după mărturia lui Etienne Marcel „cu o cruzime și neomenie cum n-au făptuit vreodată nici vandalii, nici sasarinii”: Jacqueria din Franța.

RĂDU MANOLESCU

Război, jaf, ciumă...

Secolul XIV a început sub auspicii nefavorabile. Pe de o parte randamentul agricol redus, pe de altă parte sporul demografic continuu înregistrat în Europa occidentală în sec. XI-XIV, au făcut ca agricultura să nu poată satisface pe deplin cerințele de produse alimentare, mereu în creștere. În plus, insuficiența producției agricole a fost agravată, în primele decenii ale sec. XIV, de un ciclu climatic nefavorabil — ani cu ploii persistente, urmați de ani secetoși — care au provocat în Franța scumpete, foamete și creșterea mortalității. Deprecierea neconținută a monedei și, implicit, devalorizarea censurilor fixe plătite de țărani seniorilor i-au determinat pe aceștia să caute noi izvoare de venituri, fie reinviind vechi obligații, răscumpărate de mult de țărani, fie introducând altele noi. În aceeași perioadă au crescut și sarcinile fiscale ale țărănimii față de stat. Manifestări tipice ale reacțiunii feudale de la începutul sec. XIV, înăsprirea exploataării și agravarea fiscalității au sporit și mai mult suferințele și împilarea maselor populare de la orașe și mai ales de la sate. La toate acestea s-a adăugat și evoluția defavorabilă pentru Franța a Războiului de 100 ani. Într-adevăr, campania engleză, desfășurată în Ile de France în 1346, a fost însoțită de mari distrugerii și jafuri, care s-au abătut îndeosebi asupra satelor. Aceste calamități au fost agravate de „ciuma neagră”, care a bîntuit în Franța, ca de altfel în întregul Occident, în anii 1348-1349. La Paris, potrivit unor mărturii contemporane, mureau zilnic cîteva sute de persoane. Flagelul a făcut ravagii și la sate, unde subalimentația cronică scădea considerabil puterea de rezistență a organismului în fața cumplitei molimi.

Războiul și ciuma au dus la creșterea costului vieții și la revendicări de sporire a salariilor din partea zilierilor agricoli și a lucrătorilor din ateliere. Pentru a satisface cererile proprietarilor funciari, care foloseau la muncile agricole mîna de lucru plătită, și ale meșterilor-patroni de ateliere, regalitatea franceză a emis, în 1351, o ordonanță prin care hotărâa menținerea nivelului anterior al salariilor în regiunea Parisului. Această măsură a produs o adîncă nemulțumire în rândurile zilierilor agricoli și ale lucrătorilor din ateliere.

Anii 1356-1358 au fost pentru Franța poate anii cel mai dramatici din întreg sec. XIV. În 1356, oastea franceză a

suferit o grea înfrîngere la Poitiers; un mare număr de cavaleri și mari seniori francezi, în frunte cu regele Ioan cel Bun, au căzut prizonieri la englezi. Invocînd cheltuielile de război și răscumpărarea captivilor, nobilii francezi au impus țărănilor de pe domeniile lor noi și împovărătoare contribuții bănești. La rîndul lor, pentru a putea continua războiul și răscumpăra pe regele Ioan cel Bun, autoritățile au sporit impozitele și contribuțiile cerute populației, sub formă de dări pe „focurile” din gospodăriile țărănești sau orașenești, taxe pe circulația mărfurilor, împrumuturi solicitate îndeosebi orașelor. Încît cronicarul Jean de Venette, relatează pe bună dreptate, că în ajunul Jacqueriei „mizeria cea mai cruntă domnea pretutindeni, mai ales printre țărani, pentru că seniorii făceau să crească suferințele lor, luîndu-le avutul și cele trebuincioase vieții lor sărace”.

Considerați răspunzători de dezastrul abătut asupra țării, „cavalerii care se întorseseră din bătălie [de la Poitiers] — notează Jean Froissart — erau art de urți și disprețuiți de popor, încît numai cu mare greutate erau lăsați să intre în orașe”. Cîntece anonime, compuse imediat după bătălie, oglindeau grăitor ostilitatea populară față de nobilii care luaseră parte la lupte, acuzîndu-i pe față de „Marea trădare pe care o urziseră îndelung / Și care a fost dovedită din plin în amintita bătălie / Franța, dezonorată de ei, va rămîne în veci așa / Dacă nu va fi mîntuită de alții”. Asemenea cîntece anonime întrețineau, în schimb, speranța că, în lipsa regelui, moștenitorul tronului, Delfinul * Carol : „Dacă este bine sfătuit nu va pregea / Să pornească la luptă cu Jacques Bonhomme ** / Care niciodată nu o va rupe la fugă ca să scape cu viață”.

Ca și cum împilarea, molima, jafurile, înfrîngerile n-ar fi fost de ajuns, după armistițiul franco-englez din 1357 o nouă calamitate s-a abătut asupra poporului francez. În acel an au pornit să cutreie și să prade țara detașamentele de mercenari, demobilizate după armistițiu. „Adu-nați din toată țara — scrie cronicarul Jean Froissart — ei atacau și prădau zilnic întreaga regiune dintre Loara și Sena”. Jafurile detașamentelor de mercenari și briganzi erau resimțite îndeosebi de locuitorii satelor, care, lipsite de fortificații, puteau fi ușor atacate și jefuite. Mercenarii luau hrana și vitele, incendiau casele, duceau pe țărani în captivitate și-i supuneau

* Titlu pe care îl purta moștenitorul tronului (de la provincia Dauphiné, care îi aparținea).

** Jacob Prôtănescul, poreclă dată de nobilii în batjocură țărănului francez; în acest cîntec, ea nu are însă sens peiorativ, ci desemnează țărănul francez.

apoi la cazne, pentru a-i sili să se răscumpere. Ca urmare a războiului și a jafurilor săvârșite de briganzi, lumea satelor ajunsese într-o situație disperată. „În acest an [1358] — scrie cronicarul Jean de Venette — ville nu au fost lucrate, ogoarele nu au fost însămânțate și muncite, oile și boii nu

La capătul răbdării

Nemulțumirea crescândă a țărănimii și orașenilor, precum și criza politică și militară în care se aflau cercurile conducătoare de la curte și nobilimea, au grăbit izbucnirea marilor mișcări populare din

Bătălia de la Poitiers: Prințul Negru învinge pe francezi

În pp. 38-39: pictorul Lucien Mélingue a imortalizat un episod al răscoalei parizienilor — la pictoarele Delfinului Carol zac doi mareașali uciși de răsculați

au fost scoși la păscut. Bisericele și casele purtau urmele flăcărilor mistuitoare sau erau o grămadă de ruine triste, fumegînde...”

Paris și din țară, în anii 1356-1358, în rîndul cărora Jacqueria a reprezentat punctul culminant.

Șirul lor a fost deschis de mișcarea de reformă pornită de Statele Generale din Nord — adunare alcătuită din deputații celor trei stări sociale cu drept de reprezentare: clerul, nobilimea și orașele din partea de nord a Franței — întrunite la Paris în octombrie 1356. Refuzînd să vo-

teze impozitele de război și cerînd reforme care să le asigure controlul asupra finanțelor, Statele Generale din Nord au încercat să găsească o modalitate de colaborare cu regalitatea și totodată să limiteze puterea regelui. Pentru a se sustrage acestor încercări de tutelare și a înăbuși mișcarea de reformă, Delfinul Carol a părăsit pe ascuns Parisul.

Mișcarea pariziană condusă de burghezie, în frunte cu Etienne Marcel, starostele corporației negustorilor din oraș, n-a putut însă satisface revendicările maselor de orășeni mijlocii și mici, care speraseră într-o repartizare echitabilă a sarcinilor fiscale, în curmarea abuzurilor și în participarea lor mai largă la treburile obștești. Văzîndu-și țelurile neîmplinite aceștia l-au

În aceste împrejurări complexe, spre sfîrșitul lunii mai 1358 s-a declanșat, cu o forță de nestăvilit, marea răscoală a țăranilor francezi din nordul Franței.

Răscoala a izbucnit la 28 mai, la Saint-Leu d'Esserent, localitate așezată pe cursul inferior al râului Oise. Țăranii de aici și din alte localități din jur, sooși din răbdări de jafurile săvîrșite de o ceată de cavaleri și mercenari statorniciți într-o mănăstire fortificată, s-au adunat înarmați, i-au atacat pe jefuitori și au ucis cîtiva dintre ei. În zilele următoare, s-au ridicat împotriva nobililor, țăranii din regiunea Parisului de la nord de Sena, din Corneilles-en-Parisis, Montmorency, Deuil, Vemars, Răscoa-

părăsit pe staroste. Etienne Marcel a încercat să-și întărească pozițiile prin felurite soluții, adesea contradictorii, pe de o parte alinîndu-se cu țăranii răsculați, pe de altă parte intrînd în legătură cu Carol cel Rău, regele Navarrei, șeful grupării feudalilor francezi ostili Delfinului Carol și favorabili englezilor.

În fața Primăriei din Paris se înalță statuia lui Etienne Marcel

la s-a întins apoi spre sud și a acoperit o zonă largă, cuprinsă între Longjumeau Châtres-Arpajon, La Ferté-Alais și Corbeil. În vestul regiunii Parisului, răs-

coala a fost mai puternică în zona Pontoise.

Țăranii răsculați erau organizați în cete armate, numărând fiecare câteva sute de oameni adunați de prin sate apropiate. De cele mai multe ori ele acționau răzleț, Altei, mai multe cete se strîngeau la un loc, pentru scurt timp, în vederea unor acțiuni comune împotriva seniorilor locali, pentru ca după încheierea lor, să se răzlețească iarăși. În afară de aceste cete, la 3-4 iunie a fost organizată o tabără întărită la Mello, alcătuită din vreo 6000 țărani, cărora li s-au alăturat meșteșugari și mici negustori de la țară.

Alături de căpeteniile mărunte locale, încă din primele zile ale răscdalei s-a afirmat Guillaume Cale sau Karle din Mello, pe care cronicile vremii îl descriu ca „om iscusit și cuvîntînd bine, cu chip frumos și înfățișare impunătoare” și care cunoștea meseria armelor. Dîndu-și seama de primejdia fărîmîțării cetelor armate țărănești și a dispersării lor în acțiuni locale, desfășurate de sine stătător și fără plan, Guillaume Cale s-a străduit să le organizeze într-o tabără. În calitate de „căpitan din Beauvaisis” al țăranilor răsculați, Guillaume Cale i-a chemat, de pildă, pe locuitorii din Chambly „de mai multe ori, prin mai mulți și feluriti crainici [...] să meargă împreună cu el în Beauvaisis și să trimită un număr îndestul de mare de oameni înarmați”. Locuitorii din Chambly și-au ales un căpitan, pe Gilles de Hageuz, pe care l-au trimis cu 8 călăreți și 16 pedestrași să se alăture țăranilor răsculați.

Ca și alte răscdale țărănești din evul mediu, Jacqueria a urmărit înlăturarea prin violență a rînduieiilor feudale și suprimarea fizică a nobilimii. Realizarea acestui obiectiv principal al programului său a fost socotit drept cea mai sigură garanție a desființării exploatării și dominației de clasă a feudalității, căci forțele de producție nu atinseseră încă un grad de dezvoltare care să reclame abolirea relațiilor feudale. Cronicarul Jean Froissart povestește, de pildă, că încă de la începutul Jacqueriei țăranii răsculați „ziceau că toți nobilii din regatul Franței, cavaleri și scutieri, făceau de rușine și trădau regatul și că ar fi foarte bine să-i nimicim toți nobilii!” — Și relatează mai departe Jean Froissart — credeau că trebuie să distrugă pe toți nobilii și pe toți gentilomii din lume”.

Îndreptîndu-și furia împotriva nobilimii, care o exploata și o asuprea nemijlocit, țăranimea nu s-a ridicat însă împotriva regalității. Țăranii nu își dădeau îndea-juns de limpede seama de caracterul de clasă al monarhiei. Ei își închipuiau cu naivitate că regele „nu știe” de suferințele poporului, ori că nu le poate înlătura,

datorită sfetnicilor și nobililor care se interpuneau între el și supuși, sau chibzuiau că nu era deocamdată timpul să lupte și cu nobilimea, și cu oastea regală. Ținînd să arate că s-au ridicat împotriva nobilimii și nu împotriva regalității, cetele țărănești „strigau: Montjoie! și purtau o multime de stindarde pictate cu flori de crin” *.

Să fie dărîmate castelele!

Căutîndu-și aliați în lupta împotriva nobilimii, țăranii au încercat să încheie o înțelegere cu orașele din zona în care se desfășura răscdale, ca Beauvais, Senlis, Compiègne, Amiens. Consiliile municipale de aici, reprezentînd interesele păturilor urbane înstărite, care se temeau de răscdale, nu s-au arătat însă de loc grăbite să încheie vreo alianță cu răscdaleii sau să le îngăduie intrarea în orașe. Țăranilor li s-au alăturat numai elementele din păturile orașenești sărace sau puțin avute.

Răscdaleii nu au putut să încheie o alianță temeinică nici cu mișcarea din Paris. Ca reprezentant al patriciatului parizian, Etienne Marcel vedea în răscdale o amenințare pentru averile sale și nu era de loc dispus să se alăture țăranilor. Alianța sa cu gruparea feudală condusă de Carol cel Rău, regele Navarrei, îl îndepărta și mai mult de răscdale. Etienne Marcel a încheiat totuși cu țăranii răscdale o înțelegere, dar numai cu gîndul de a-i folosi în lupta împotriva Delfinului Carol și a nobililor aflați de partea acestuia, ale căror castele și detașamente blocau și împiedicau aprovizionarea Parisului cu alimente.

‘La cererea lui Guillaume Cale „ca să-și fie de ajutor și sprijin, de va fi nevoie”, Etienne Marcel i-a trimis cîteva detașamente de parizeni înarmați, comandați de patricieni de vază, ca starostele Monetăriei din Paris, Jean Vaillant, aurarul Pierre des Barres și negustorul de mironenii Pierre Gilles. Etienne Marcel l-a însărcinat pe un căpitan al țăranilor răscdale, Jacquin de Chennevières, „ca toate castelele și casele care ar fi așezate în inima Franței, între cele două fluvii [Sena și Oise] și ar părea păgubitoare pentru orașul Paris și pentru ținutul din jur, să fie dărîmate și rase de pe fața pămîntului, astfel încît nimeni să nu le mai poată locui”.

La 7 iunie, detașamentul de parizeni condus de Jean Vaillant și cele ale țăranilor răscdale, în frunte cu Guillaume Cale au făcut joncțiunea la Ermenonville. Ele au atacat și prădat împreună castelul de aici, aparținînd unui șambelan al regelui Ioan cel Bun, Robert de Lorris, care, pentru a scăpa cu viață, a fost silit să se

* „Montjoie!” sau „Montjoie Saint Denis!” era strigătul de luptă al oastei regale, iar florile de crin figurau ca emblema a regalității franceze.

lepede de „noblețe” și să se angajeze solemn că nu va fi de partea nobililor, ci a orașenilor din Paris. Dar Guillaume Cale și detașamentele sale au trebuit să părăsească în aceeași zi Ermenonville, deoarece o mare primejdie amenința grosul ceterelor țărănești adunate în tabăra puternic întărită de la Mello, în apropiere de Clermont.

Nobilimea a trecut la contraatac.

După deruta și spaima din primele zile ale răscoalei, seniorii au început să-și strângă forțele și să se regreze în jurul lui Carol cel Rău, regele Navarrei. Nobilii din Picardia, înspăimântați de soarta care îi aștepta, îndemnau stăruitor pe Carol cel Rău: „Să nu îngăduiți ca nobilimea să fie nimicită cu totul, căci dacă acești oameni, care sînt numiți «Jacques» mai sînt lăsați multă vreme în voia lor, iar orașele le dau sprijin, atunci ei vor distruge totul, vor face să piară nobilimea”. Interesele de clasă, poziția de reprezentant de frunte al nobilimii amenințată cu exterminarea, i-au dictat lui Carol cel Rău ca, în pofida alianței sale cu mișcarea din Paris, să pornească neîntîrziat la reprimarea Jacques-

Miniatură franceză înfățișînd bătălia de la Meaux

riei. Împreună cu mercenarii navarrezi și englezi ai lui Carol cel Rău nobilii francezi au pornit la luptă împotriva țărănilor francezi răsculați, nepregetînd să se alieze cu dușmanii țării.

Guillaume Cale, nădăjduind în sprijinul orașenilor din Paris, i-a îndemnat pe țărani să se îndrepte spre Capitală. Răsculații au preferat însă să se bizuie numai pe forțele lor. Cei 6 000 țărani adunați în tabăra de la Mello au organizat apărarea, săpînd șanțuri, înjghebînd baricade din căruțe legate între ele și rînduind oastea în două corpuri de cîte 3 000 oameni. Avînd numai 1 000 cavaleri și mercenari și neîndrăznînd să atace imediat pe țărani, Carol cel Rău s-a folosit de un vicleșug. L-a invitat pe Guillaume Cale în tabăra sa sub pretextul ducerii de tratative și, în pofida asigurărilor date, l-a făcut prizonier. După care, profitînd că ță-

Cu mâinile legate, un grup de țărani, printre care se află și copii, sînt duși la execuție

raii rămăseseră fără conducător, cavalerii și mercenarii lui Carol cel Rău au luat cu asalt tabăra de la Mello la 10 iunie și, datorită superiorității lor militare, i-au înfrînt pe răsculați. Marea majoritate a țăranilor adunați la Mello a fost masacrată în timpul luptei și în timpul urmăririi. Guillaume Cale a fost dus în aceeași zi la Clermont, judecat sumar, schingiuit, iar apoi executat.

În zilele în care Jacqueria era înecată în sînge la Mello, la Meaux avea loc o nouă înfruntare. După cucerirea castelului de la Ermenonville, detașamentul de parizieni comandat de Jean Vaillant, întărit cu cete înarmate de țărani, s-a îndreptat spre Meaux, oraș așezat pe cursul fluviului Marna, unde a sosit la 9 iunie. Locuitorii din Meaux în frunte cu primarul, sprijinitori ai mișcării din Paris, au primit bucuroși pe parizieni și pe țărani. Ei au plă-

nuit să atace imediat și să cucerească Le Marché, un ostrov fortificat de pe Marna, în imediata vecinătate a tirgului Meaux, unde erau adăpostite familia Delfinului și alte familii nobiliare refugiate. Planul nu a reușit însă, datorită intervenției neașteptate a unui detașament de nobili, care tocmai atunci se îndrepta spre Meaux. Atacat prin surprindere de cavaleri, detașamentul de parizieni și țărani a fost înfrînt și masacrat.

Nobili au trecut apoi la represalii împotriva orașului Meaux. O parte din locuitori au fost măcelăriți, primarul spînzurat, iar orașul prădat și incendiat. Astfel, datorită luptelor de la Mello și, în parte, de la Meaux, principalele forțe ale Jacqueriei au fost înfrînte.

Mișcarea din Paris, rămasă izolată, a fost și ea înăbușită de Delfinul Carol la finele lunii iulie 1358.

Vîndătoare de oameni

După victoriile de la Mello și Meaux, nobilimea, minată de ură și de răzbunare, a organizat în ținuturile în care se desfășu-

Micro-portretul unui secol

1302

- Prima adunare a Statelor Generale, convocată la Paris de regele Filip IV cel Frumos. (Ultima, din 1789, se proclamă **Adunarea Constituantă**.)
- Mai 17-18. Răscoala populației din Bruges (**Utreniile din Bruges**) împotriva stăpînirii franceze și a patriciatului local.

1303-1304

- Introducerea de către regalitate a impozitului la **la taille**, care afectează în special țărănimea.

1337

- Inceputul Războiului de 100 de ani dintre Anglia și Franța, considerat cel mai îndelungat război din istorie. Durează, cu întreruperi, peste 100 ani (1337-1453).

1338

- Englezii atacă și jefuiesc nordul și estul Franței.

1341

- Prima percepere a **gabelei**, impozitul pe sare. (Gabela e abolită în 1790.)

1346

- August 26. Bătălia de la Crécy. Englezii folosesc o tactică nouă, bazată pe utilizarea arcașilor sprijiniți de cavaleri pedestri; armata franceză suferă o grea înfrângere.
- Prima utilizare a armelor de foc în Occident.

1347-1349

- „Ciuma neagră“ face ravagii în Europa occidentală (în Franța, în 1348, decimează cam o treime din populație).

1356

- Bătălia de la Poitiers. Prințul Negru (Eduard, fiul regelui Eduard III) zdrobește pe francezi. Regele Franței Ioan cel Bun, și fiul său sînt luați prizonieri.

1356-1358

- Răscoala orășenilor din Paris, condusă de Etienne Marcel, stăruiele negustorilor parizieni.
- Statele Generale impun Delfinului Carol publicarea „Marii ordonanțe din martie“, care confirmă dreptul lor de control asupra finanțelor publice.
- Delfinul Carol părăsește Parisul și începe lupta împotriva Statelor Generale și a aliatului lor, Carol cel Rău, regele Navarrei.

1358

- Mai 28 - iunie 24. **Jacqueria**, marea răscoală a țărănimii franceze condusă de Guillaume Cale.
- Iulie 31. Atitudinea trădătoare a lui Etienne Marcel față de Jacquerie și încercarea lui de a arunca povara impozitelor pe umerii maselor populare din Paris provoacă nemulțumirea orășenilor; Etienne Marcel este ucis în timp ce se pregătea să predea Parisul regelui Navarrei, Carol cel Rău. Sfirșitul mișcării populare din Paris.

1360

- Mai 8. Pacea de la Brétigny. Eduard III, regele Angliei, renunță la drepturile sale asupra coroanei franceze. Franța renunță la suveranitatea ei asupra provinciilor Aquitania, Calais și Ponthieu.

1370-1375

- Înfrîngerii succesive ale armatei engleze în Franța. Anglia este silită să părăsească cea mai mare parte a cuceririlor făcute.

1381-1382

- Răscoale populare provocate de o fiscalitate excesivă; mișcarea **tuchin-ilor** (de la **la touche**, „bită“) în Languedoc (1381) și a **mailloțin-ilor** (de la **la maillet**, „ciocan cu două capete“) la Paris, reprimare cu o deosebită cruzime.

rase Jacqueria o adevărată vinătoare de țărani, fără să mai aleagă între cei care luaseră și cei care nu luaseră parte la răscoală. Totodată, furia nobiliară s-a îndreptat și împotriva parizienilor și a bunurilor pe care aceștia le aveau în preajma Parisului. **Marile cronicile ale Franței** relatează că „în fiecare zi nobilii ardeau casele pe care le știau că sînt ale locuitorilor din Paris, afară de cazul că erau slujbași ai

regelui sau ai regentului [...] Și de asemenea nobilii ucidau pe toți aceia pe care îi puteau găsi și care făcuseră parte din cetele țărănilor“.

Izvoarele vremii abundă în mărturii precise și sîngeroase. La Clermont și în împrejurimi au fost executați 800 țărani, la Poix — 1 500, între Roye și Gerberoi — 800, la Gaillfontaine — 1 000. O mînaștire în care se refugiaseră 300 țărani

a fost incendiată împreună cu cei adăpostiți în ea. Pe domeniile sale, contele de Rouci spânzura pe țărani participanți la răscoală de porțile caselor lor. Nobilii, orbiți de furia răzbnării, cutreierau ținuturile în care se desfășurase răscoala, jefuind, incendiind, luând în captivitate sau ucigând pe țărani în strigăte de „moarte țăranilor!”. Printre numești alții, Guy le Comte, împreună cu alți nobili din Corbeil, „s-a năpustit asupra oamenilor de la țară, pentru a-i jefui de bunurile lor [...] și a făcut multe rele și răniri și pagube oamenilor și bunurilor”. Totodată, seniorii feudali i-au împovărat pe țărani cu amenzi uriașe, care întreceau cu mult valoarea pagubelor suferite de nobili în timpul răscoalei.

Înfățișând prigoana nobiliară care a urmat înfringerii Jacqueriei, cronicarul Jean de Venette deplînge soarta țăranimii: „Citi oameni [...] au fost uciși și cite sate pustiite nu sînt în stare să arăt” și conchide că nici englezii, dușmanii de atunci ai Franței, nu s-ar fi purtat cu mai multă cruzime. Iar Etienne Marcel, într-o scrisoare trimisă la 11 iulie 1358 orașelor din Flandra, în care descrie grozăviile represiei, afirmă că nobilii „au făcut mai multe rele și s-au purtat cu o cruzime și o neomenie cum n-au făptuit vreodată nici vandalii, nici sarasinii”.

Toate cronicile vremii concordă în a afirma că, pînă la 24 iunie, represiunea nobiliară a făcut vreo 20 000 victime. Dar masacrul a continuat și după această dată pînă cînd Delfinul Carol s-a hotărît să dea edictul din 10 august 1358, prin care căuta să pună capăt prigoanei nobiliare. Ținînd seama că izvoarele vremii menționează numai cîteva zeci de nobili omorîți cu prilejul răscoalei și 20 000 țărani uciși de nobili pînă la 24 iunie, se poate constata, din acest tragic bilanț, că represiunea a făcut cel puțin de cîteva sute de ori mai multe victime decît Jacqueria.

Cu toată amploarea răscoalei și dîrzenia țăranilor, Jacqueria a fost totuși înfrîntă. Cauzele sînt multiple. Astfel, nobilimea care și-a văzut amenințate privilegiile de

clasă și chiar existența fizică, a acționat unitar, reușind să depășească fie și temporar, disensiunile care o învrăjbeau. Superioritatea sa militară, urmare a unei tradiții seculare de practicare a meseriei armelor, i-a asigurat victoria pe cîmpul de luptă.

Pe de altă parte, aria de desfășurare a răscoalei a fost limitată la numai cîteva provincii, ca Beauvaisis, regiunea Parisului și apusul comitatului de Champagne, ceea ce, în chip firesc, a redus numărul țăranilor participanți. În timpul răscoalei a existat, desigur, o grupare de forțe țăranesti în tabăra de la Mello. Dar, în același timp, o mare parte a eforturilor țăranimii s-a dispersat în acțiuni locale și aproape fără legătură între ele, ceea ce a slăbit considerabil forța și eficiența răscoalei. Fapt constatat, de altfel, și de Jean Froissart, care consemnează că răsculații „se înmulțiseră treptat în așa de mare măsură, că dacă ar fi fost toți împreună, s-ar fi ridicat la cel puțin 100 000 oameni”. Țăranilor le-a lipsit un aliat de nădejde. Am văzut că mișcarea pariziană, în care rolul dominant îl juca patriciatul din Paris, nu a sprijinit eficient răscoala, ci a căutat s-o folosească în lupta împotriva Delfinului și a partizanilor săi. În plus, Etienne Marcel, aliat cu Carol cel Rău, călăul Jacqueriei, a părăsit pe țărani în momentele cele mai grele. Iar sărăciea din orașe participantă la răscoală era prea puțin numeroasă și prea slabă pentru a ajuta temeinic pe răsculați.

Participarea la Jacquerie a unor categorii felurite de țărani a avut ca urmare lipsa unei ideologii proprii, pe deplin cristalizate. Deși plănuiau să lichideze fizic nobilimea, țăranii își exprimau loialitatea față de rege, reprezentantul intereselor de clasă ale feudalității. Țărănimea, care nu era purtătoare a unui mod de producție nou, nu aducea un program de prefaceri înnoitoare. Fără o organizare de ansamblu, fără o teorie revoluționară unitară, izolați în satele lor, țăranii n-au putut rezista forțelor coalizate ale clasei stăpînitoare.

MICROFIȘIER BIBLIOGRAFIC

Mihail Berza, *Răscoalele în evul mediu. Considerații generale în lumina tezelor marxism-leninismului*. În „Studii”, 1958, nr. 4, pp. 79-93; Jacques Heers, *L'Occident aux XVe et XVIe siècles. Aspects économiques et sociaux*, Paris, 1970; Guy Fourquin, *Les campagnes de la région parisienne à la fin du Moyen Age*, Paris, 1984; Ernest Lavisse, *Histoire de France*, Tomul IV, partea I, Paris, 1911; R. Delachenal, *Histoire de Charles V*, Vol I, Paris, 1909; Siméon Luce, *Histoire de la Jacquerie*, Paris, 1894; Raymond Dufour, *Les effrois ou la Jacquerie du Beauvaisis*, Cannes, f.a.

Secolul XVI debuta — și el — sub îngrijorarea pe care o exercita asupra Orientului și Occidentului expansiunea viguroasă a puterii otomane. Măcinată de conflicte determinate de aspirațiile unor suverani la imperii universale, lumea creștină și arabă nu se dovedise capabilă să opună o rezistență serioasă care — dacă nu să oprească — măcar să tempereze ofensiva sultanilor turci.

„Cruciadele“, „Ligile sfinte“ se arătaseră fragile. Cu o repeziciune uluitoare, adesea inexplicabilă, cădeau capitale și orașe celebre.

La sfârșitul sec. XV și începutul sec. XVI, Imperiul otoman se afla în culmea puterii sale. Mehmet II Cuceritorul (1451-1481) asediase și cucerise Constantinopolul, se instalase în strimtoriile Mării Negre, subordonase hanatul Crimeii. Bajazid (1481-1512) continuase ofensiva în Balcani: el pătrunsese în Mările Egee și Ionică, urmărind să smulgă venețienilor frumoasele insule. Urmașul său, Selim I (1512-1520) mersese mai departe cucerind de la arabi Anatolia răsăriteană, Siria și Egiptul. Imperiul otoman își dublase teritoriile ce le avea în stăpânire, devenind astfel un stat întins pe trei continente.

Fiul lui Selim I, Suleiman I (Soliman) supranumit și Magnificul, în timpul îndelungatei sale domnii de aproape 46 ani (1520-1566) a continuat opera orientală a tatălui său (Selim I) și pe cea occidentală a unchiului său (Mehmet II Cucerito-

rul), hotărînd să transforme Mediterana și Marea Roșie în „mări otomane“, să pătrundă chiar în Oceanul Indian, să se instaleze în Tunis, în Irak și în India. Teribilul sultan avea intenția să reunească sub steagul Înaltei Porți teritoriile ce aparținuseră odinioară împăraților romani, califilor arabi și hanilor turco-mongoli, urmărind astfel să realizeze acel mult visat Imperiu mundi. Europa reprezenta însă preocuparea sa de căpetenie. Continentul trebuia cucerit pas cu pas, cu răbdare și consecvență, iar începutul urma să-l constituie dobîndirea hegemoniei în Mediterana. Dar respectivul proiect n-ar fi fost posibil de realizat fără cucerirea Rhodosului, importantă insulă așezată în coasta Asiei Mici, pe care marele vizir al lui Soliman, Piri Mehmet Pașa, o considera „cheia“ Mediteranei. Urma apoi Belgradul, care constituia după aprecierile aceleiași vizir „poarta“ Europei.

Cucerind Belgradul, „Magnificul“ nutrea speranța să infrîngă regatul maghiar, să cucerască Viena, „inima“ Europei, să pătrundă adînc în lumea creștină. Stăpînirea Vienei ar fi însemnat înlăturarea dinastiei de Habsburg, bogată prin posesiunile sale întinse și influență prin legăturile sale foarte ramificate de familie. În anul 1519, coroana Habsburgilor fusese acordată lui Carlos, fiul lui Filip cel Frumos și al Ioanei de Aragon (supranumită Ioana cea nebună) și nepotul lui Maximilian I, împăratul Germaniei. El devenise astfel prin moartea bunicului său, Carol V sau Quintul, cum este cunoscut în istorie.

Deși tînăr, Carol avea și el ambiții mari, aspirînd la titlul de monarh universal, obiectiv politic care l-a pus în conflict cu Francisc I, regele Franței. Pentru Soliman însă — nici la începutul domniei sale și nici mai tîrziu — Carol nu era mai mult decît „regele Spaniei“. În 1533, vizirul Ibrahim Pașa declara solilor austrieci că... „din secolul I, de la Augustus* în Europa nu există decît o singură coroană imperială: aceasta este coroana pe care o poartă împăratul nostru, moștenitor al tronului Cezarilor**. De aceea așa-zisul imperiu al lui Carol Quintul nu e decît o născocire. Divanul imperial recunoaște pe Carol Quintul doar ca rege al Spaniei, iar pe fratele său Ferdinand, locțiitorul său la Viena“. Cu toate acestea, Carol — mai precis imperiul său — a solicitat intens preocupările „Magnificului“.

La mai puțin de un an de la suirea sa pe tron (28 septembrie 1520), Soliman ataca și cuceria Belgradul. În anul următor, la 25 septembrie 1522, după un lung asediu, cădea Rhodosul. La intervale foarte scurte de timp, Soliman dobîndise două victorii hotărîtoare pentru expansiunea sa în Europa: „cheia“ Mediteranei — Rhodosul, și „poarta“ Europei — Belgradul. I se părea că nimic nu va mai putea să-i închidă calea spre centrul Europei. Patru ani mai tîrziu, la 29 august 1526, la Mohács oastea maghiară era infrîntă și regele Ludovic al Ungariei își găsea moartea pe cîmpul de luptă. La 8 septembrie, Buda era ocupată. Luptele pentru tronul Ungariei între cei doi pretendenți, Ferdinand de Austria, fratele lui Carol V, și Ion Zapolya, voievodul Transilvaniei se întîliseră, ceea ce îi convenea lui Soliman care își împlinea astfel un punct din programul său de subordonare a lumii europene: cucerirea Ungariei. Urma, la rînd, Viena.

Dar cele 17 zile de asediu (27 septembrie — 14 octombrie 1529) nu aduseseră sultanului succesul dorit, ci eșecul. Viena nu căzuse în mîinile sale. Viena rezistase.

Cu toată infrîngerea suferită de armatele lui Soliman, asediul Vienei demonstrase cît de adînc pătrunseseră armatele otomane în Europa. Era posibil ca ofensiva „Magnificului“ să fie oprită? Poate că da! Dar pentru aceasta Europa trebuia să-și stringă, să-și regrupeze forțele. O coaliție sau — ca altădată, deși prin înfrîngerile suferite lăsaseră o amintire amară — chiar o cruciadă, ar fi putut stăvilii înaintarea osmanilor. Carol Quintul, al cărui imperiu reprezenta mai bine de jumătate din Europa și care prin intermediul rudelor și legăturilor sale de familie exercita o puternică influență, era — poate — singurul în măsură să desfășoare o acțiune de o asemenea însemnătate.

Va reuși?

Studierea unor manuscrise din vasta corespondență a lui Carol V, întreprinsă în Arhivele de Stat din Viena de către Florentina Cazan, autoarea articolului ce urmează, ne dă prilejul cunoașterii unor amănunte revelatoare cu privire la evoluția acestui important moment din istoria politică a Europei primelor decenii ale veacului XVI.

Elisabeta PETREANU

* Caius Iulius Caesar Octavianus Augustus, primul împărat roman. A domnit între anii 27 î.e.n.-14 e.n.

** Cucerind Constantinopolul, Sultanul Mehmet II (1451-1481) s-a declarat moștenitor al tronului bizantin și prin el al coroanei împăraților romani. În acest context Iorga l-a numit pe sultanul otoman „împărați romani de credință musulmană“.

● Soliman Magnificul și Carol Quintul — doi aspi- ranți la imperii universale ● Rhodosul „cheia” Mediterranei — în mâinile sultanului ● Carol în- cearcă o regrupare a forțelor antiotomane

FLORENTINA CAZAN

La 25 decembrie 1522, după un lung asediu, insula Rhodos, apărată de cavalerii ioași cu o dirzenie remarcabilă, căzuse în minue otomanilor. „Cheia” hegemoniei în Mediterana fusese obținută. Soliman Magnificul era cel de numele cărui se lega acest important moment din istoria Imperiului otoman. Dar pe cât de mulțumit se arăta Soliman de acest câștig, pe atât de tulburat era celălalt monarh: Carol V. O scrisoare primită de la marele „magistru” al Rhodosului, prin care acesta îi înfățișa pericolul în care se aflau insula și cetatea, cerându-i neîntârziate ajutoare, fusese pentru împăratul german un lucru... „nou și important” despre care a „aflat cu neplăcere [...] avind în vedere pericolul foarte mare” pe care îl constituia cucerirea cetății Rhodos de către otomani.

Un apel vibrant fără răspuns

Căderea Belgradului (1521) urmată, fulgerător, de asediul Rhodosului, dădeau lui Carol măsura pericolului crescând al ofensivei otomane în Europa. Scrisoarea „magistrului” din Rhodos era elocventă. Cu toate acestea, Carol nu trimise cetății din Mediterana neîntârziatele ajutoare cerute. La 25 august 1522, el scria trimisului imperial pe lângă Papă, seniorul Poupet de la Chaux, relevându-i nevoia unei mobilizări generale de forță... „Noi am scris [...] bunului nostru unchi și celorlalți principii și potențai creștini, bunii noștri prieteni, rude și aliați avertizându-i despre acest lucru (intențiile otomanilor de a cucerii insula — n.a.) și totodată despre pregătirile pe care le facem cerându-le și rugându-i ca fiecare dintre ei, cu toată graba [...], să ajute această sfințită expediție și nouă ca împărat creștin să ne dea ajutorul și sprijinul pentru a respinge și înlătura pe susnumiții dușmani ai sfintei credințe [...]. Tot astfel, am scris verilor noștri duci de Savoia și de Lorena, ducelui de Ferrara, episcopilor de Montferrat și de Mantua; de asemenea, venețienilor, florentinilor, celor din Lucca și Genova și aliaților

noștri din Ligă cerându-le [...] să-i înțeleagă expediția — n.a.) importanța și să ne ajute ca pe un adevărat suveran senior [...] De asemenea, am scris vicereșilor noștri de Neapole și Sicilia să ajute imediat și cu toată puterea numita insulă și cetate Rhodos cu atâția oameni, galere, corăbii cît au”...

Înspăimîntat de consecințele căderii Rhodosului, Carol își încheia scrisoarea cu un apel vibrant: „Să facem tot ce este cu putință pentru ca această insulă și cetate a Rhodosului să fie păstrată, apărată și salvată [...] fără să precupețim nimic, punînd la dispoziție toate regatele noastre și senioriile noastre, și propria noastră viață dacă va fi nevoie”.

Dar nici unul din lungul șir de veri, principii și duci, aliați și potențai n-au răspuns chemării lui Carol. Regatele și senioriile nu au pus la dispoziție nimic din ceea ce ar fi putut pune, necum... viața! Timpul cruciadelor, trecuse.

În 1526, a urmat dezastrul de la Mohács, iar în 1529 — asediul Vienei.

Deși Viena rezistase, faptul că armatele otomane pătruseseră atât de adînc în Europa, îngrijora foarte mult pe monarhul habsburgic. Soliman pregătea o nouă campanie împotriva Imperiului habsburgic, campanie care avea să se încheie cu menținerea împărțirii Ungariei și plata unui tribut anual către Înalta Poartă. Carol constata, descurajat, imposibilitatea organizării unei coaliții. Trimisului Papei, Ludovic Farnese, i se plîngea că... „în trecut ori de cîte ori numitul turc a năvălit asupra numitei creștinătăți, împreună cu căpitani săi, atât pe mare cît și pe uscat, totdeauna acțiunea și greutatea au rămas să fie suportate de fratele nostru, regele românilor (Ferdinand de Austria care guverna partea răsăriteană a imperiului cu posesiunile ereditare ale Casei de Habsburg — n.a.) și de noi. Și de fiecare dată noi am făcut tot ceea ce am putut. expunînd propriile noastre persoane și cu o cheltuială de necrezut, fără ca vreodată să fi fost ajutați cu bani sau cu armată, cu excepția ajutorului dat de fostul Papă, Clement”

Carol își punea speranțele într-o întâlnire cu pontiful de la Roma cu care — credea el — ar fi căutat împreună soluția „apărării credinței”...

Ostili până la sfârșitul vieții

E puțin probabil ca împăratul, înzestrat cu o inteligență pătrunzătoare, să nu fi intuit sau să nu fi cunoscut cauzele care zădărniceau eforturile sale pentru constituirea unei coaliții antiotomane.

Două erau problemele politice care împiedicau demersurile lui Carol : războaiele religioase din Germania — determinate de apariția Reformei — și lupta Franței împotriva Habsburgilor pentru dobândirea unor posesiuni în Italia, pentru extinderea stăpînirilor franceze pe Rin ; regele Franței, Francisc I, râvnea și coroana imperială. Conflictul — care avea la bază concurența pentru cîștigarea supremației în Peninsula Italică și pentru lărgirea sferelor de influență în Europa — era dublat de o veche dușmănie între cei doi monarhi.

Maximilian I, fostul împărat al Germaniei, bunicul lui Carol V, nu lăsase la moarte sa moștenitori. Pentru ocuparea tronului vacant al Germaniei se prezentară pe lîngă Carlos, care era atunci regele Spaniei, încă doi pretendenți : Francisc I, regele Franței, și Frederic cel Înțelept, electorul Saxeii. În fața unei asemenea situații, electorii care trebuiau să stabilească cine să urmeze la tronul fostului împărat, își puseseră votul la licitație. Se crede că izbînda lui Carlos, viitorul Carol V, s-ar fi datorat intervenției cercurilor bancare germane, care ar fi pus la dispoziția Habsburgilor extraordinara sumă de 850 000 florini, în hîrtii de valoare, plătibile după alegerea candidatului lor : nepotul fostului împărat. Prin legăturile lor cu agenții din Anvers ai bancherilor florentini și genovezi, cercurile bancare germane — în speță Fuggerii și Welserii — tăiaseră orice credit regelui Franței. Și astfel, Carlos I al Spaniei a fost ales, la 28 iunie 1519, împărat al Germaniei.

Cei doi, Francisc I și Carol V, au rămas ostili pînă la sfîrșitul vieții. Alianța încheiată de regele Franței cu Înalta Poartă, fapt care demonstra elasticitatea și abilitatea sa politică, lipsa lui de prejudecăți, deoarece, în epoca respectivă, otomanii, ca purtători ai unei alte religii, erau cu vehemență blamați de către creștini, nu constituia decît o părțică din sistemul de alianțe prin care diplomația franceză încerca să se ridice împotriva Habsburgilor și să boicoteze aspirațiile lor spre o

monarhie universală. Tratatul Franței cu Înalta Poartă era „lovitura pe la spate” dată împotriva imperiului lui Carol Quintul. În 1537, după ce pontiful roman se aliase regelui Franței, părăsind Liga pe care Carol o organizase împotriva otomanilor — ceea ce constituie o dovadă în plus că războaiele duse împotriva Imperiului otoman, deși se purtau în numele religiei și al creștinătății urmăreau scopuri și interese particulare — Carol îi reproșă papei, prin trimisul său special la Roma, marchizul d'Aquillard : „...și pentru

Portretul lui Carol V, regele Spaniei și împăratul Germaniei, în primii ani ai domniei sale

că Sanctitatea Să [...] nu a vrut să țină seama de apărarea împotriva turcului, nici de cea a Italiei, pentru a lua măsuri împotriva numitului rege al Franței (Francisc I care, cum am mai spus, încheiasă o alianță cu Poarta, ce după opinia lui Carol V, trebuia blamată de către pontiful din Roma — n.a.) [...] la drept vorbind nu știu pe cine să ne bazăm alianțele”.

Părăsit pînă și de pontiful de la Roma, Carol V nu mai spera realizarea unei coaliții — necum a unei cruciade — împotriva expansiunii otomane.

Petru Rareș își caută aliați

În acest context, domnul Moldovei, Petru Rareș, exprimîndu-și dorința de a colabora, a scris lui Carol.

Preocupările lui Petru Rareș de a coopera cu Habsburgii erau mai vechi, fiul lui Ștefan cel Mare dovedindu-se — ca și tatăl său — un abil diplomat. După bătălia de la Obertyn (1531), unde moldovenii fuseseră înfrinți, relațiile cu polonii se înăsprișeră. În plus, inițiativele domnului moldovean, care, evident, voia să-și întărească puterea, nu prea conveneau Porții

Petru Rareș. (Frescă de la ctitoria sa Moldovița)

otomane. Pentru a-l mai... potoli pe aprigii urmași ai lui Ștefan, Poarta hotărî să sporească tributul anual de la 8 000 la 10 000 galbeni, măsură care stîrni nemulțumirea lui Rareș și-l determină să-și caute aliați. Reluînd o idee mai veche în alcătuirea sistemului său de alianțe, Petru se apropie de Habsburgi în speranța unei colaborări fructuoase. Tocmai atunci se arătă un nou pretendent la tronul Ungariei: Aloisio Gritti, fiul fostului ambasador venețian la Constantinopol și favoritul marelui vizir Ibrahim Pașa. Gritti voia să ajungă rege pe tronul Ungariei, iar fiii săi domni ai țărilor române.

În înțelegere cu Ferdinand, regele Ungariei și fratele lui Carol Quintul, Rareș luă parte la prinderea lui Gritti. Se spune că venețianul ar fi făgăduit moldovenilor fabuloasă sumă de 100 000 galbeni, numai să nu fie dat pe mîna regelui ungur. Moldovenii însă refuzară și Gritti fu decapitat (28 septembrie 1534) în schimbul... cizmelor sale, de către un căraș, deoarece nici un soldat din armata lui Ferdinand nu voise să-și mînjească sabia cu sîngele venețianului turcit. Ferdinand și Rareș încheiară un tratat de alianță (1535) care n-a avut însă urmările scontate de domnul moldovean.

Episodul Gritti, dar mai ales acțiunile diplomatice ale lui Rareș, infuriară pe sultanul Soliman care, pentru a salva interesele Porții, hotărî să intervină fără întîziere împotriva urmașului lui Ștefan.

Inițiativa lui Rareș, singurul care a răspuns apelului lui Carol, a fost primită cu un deosebit interes, deoarece — după mărturiile unor diplomați — capacitatea militară a țărilor române era — atunci — bine apreciată în Apus. La aceasta se mai adăuga amintirea vitejiei cu care încă din timpul lui Mircea cel Bătrîn și al lui Ștefan cel Mare, românii luptaseră în războaiele cu armatele otomane.

Cifrul

Scrisoarea lui Petru Rareș a fost trimisă împăratului prin episcopul Vasile. Acesta trebuia s-o înmîneze reprezentantului imperial la Veneția, della Vecchia. Pentru păstrarea secretului tratativelor, Rareș își alcătuisse scrisoarea într-un limbaj codificat. Astfel, Carol V apărea sub numele de doctor Froim, căruia domnul moldovean îi solicita ajutorul pentru tălmăcirea sa: „Generosule domn, stimatule prieten — spunea Petru Rareș în scrisoare — ne rugăm de domnia-voastră ca de un prieten necunoscut și credem că pentru reciproca noastră prietenie nu va refuza domnia-voastră să se ostenească pentru noi. Rugăm deci pe domnia-voastră ca pe un amic de încredere, ca să bine

voiască domnia-voastră să ne viziteze curînd pentru a ne lecuî de boala noastră, căci noi pentru osteneala domniei-voastre vom îngriji o sumă de bani buni adică trei mii de ducăți. Căci ce îi folosește omului să aibă bani dacă este lipsit de sănătate? De aceea rugăm pe domnia-voastră să nu refuze a se obosi pentru prietenia noastră și apoi pe domnia-voastră iarăși o vom conduce cu toată cinstea, după credința creștinească cu care sîntem datori lui Dumnezeu. De altfel să binevoiască domnia-voastră a crede tot ce îi va cere reverendissimul Vasile, episcopul, în numele nostru. Iar ca să înțeleagă domnia-voastră despre boala noastră și în ce fel s-a întîmplat, iată că au trecut doi ani sau puțin mai mult de cînd fiind la baie în vreme de iarnă, pe cînd am ieșit din baie ne-a lovit un vînt rece și așa urechea noastră dreaptă din vremea aceea parcă ar fi astupată și astfel ne țiuie urechea parcă ar bate un vînt neconținut în ureche.”

În urma explicațiilor date de episcopul Vasile, episcopul della Vecchia dădea scrisorii lui Petru Rareș următoarea interpretare: medicul era împăratul Carol V. Cei trei mii de ducăți reprezentau 30 000 luptători gata de război. Durerea în urechea dreaptă, ce o avea domnul Moldovei de doi ani, însemna că sultanul îl amenința de doi ani dinspre hotarul dunărean, iar de cînd turcii încheiaseră războiul cu perșii și amenințarea era mai mare, lui Petru Rareș îi țiuia mai tare urechea.

Răspunsul primit de Petru Rareș prin intermediul episcopului della Vecchia stabilea alianța dintre moldoveni și imperiul. Dar coaliția organizată cu greu de împărat în anul 1538, după un armistițiu efemer încheiat cu regele Franței, a eșuat. Deși Ferdinand, fratele lui Carol V, care guverna partea de răsărit a imperiului, se arătase bucuros de colaborare militară cu domnul moldovean, el nu a dus la capăt nici una dintre promisiunile făcute. Atacat de Soliman, Petru Rareș nu a primit ajutorul făgăduit și, ca urmare, și-a pierdut tronul, iar Moldova independența.

Se caută un vinovat

Cum trebuia găsit un vinovat răspunzător de înșelăciunile înregistrate în lupta antiotomană, acesta a fost nici mai mult nici mai puțin, Francisc I, regele Franței, a cărui politică de colaborare cu turcii și cu lumea protestantă (celălalt adversar al imperiului lui Carol V) continua să contribuie la dezbinarea lumii creștine. Ideea că succesele otomanilor se datorau exclusiv politicii de trădare a interesei creștinătății dusă de către regele Franței era atît de răspîndită în Europa, încît, Maria

Francisc I, unul dintre principalii adversari ai lui Carol V

de Ungaria, sora împăratului și regentă în Țările de Jos îi scria, în 1541, fratelui său: „Aflînd continuarea intențiilor rele ale vecinilor voștri nu numai împotriva maiestății voastre [...] mă gîndesc la mijloacele ce ar putea [...] evita răul ce-l pregătesc: după cum știți nu fac nimic fără să aflui dorința maiestății voastre pe care doresc în toate împrejurările să o cunosc pentru a mă conforma în întregime; acest lucru îmi dă curajul să vă scriu **părerea mea ne bună** [...] de vreme ce vecinul vostru (Francisc I — n.a.) caută prin toate mijloacele să oprească creștinătatea, din ura pe care o are față de maiestatea voastră, atît prin chemarea turcului [...], cît și prin informațiile pe care i le dă și ajutorul pe care i-l furnizează și deoarece nu este speranță că atîta timp cît va domni va face altfel mi se pare necesar să căutați mijloacele ca să-l detronați, pentru a înscăuna un altul”.

Această propunere pe care Maria singură o numea „părerea mea ne bună” nu putea fi luată în serios. În cuvinte pline de o îngăduință binevoitoare, împăratul atrăgea atenția sorei sale că încercarea de detronare a regelui Franței nu putea rămîne fără urmări supărătoare pentru Germania.

Nu au lipsit nici cei care făceau vinovat pe împărat de imposibilitatea înlăturării pericolului otoman. În Dieta imperială din anul 1541, Carol era nevoit să se dezvinovătească de acuzația adusă lui de principii că numai el ar fi fost autorul războaielor din Italia, că singur ar fi voit război în creștinătate pentru ambițiile sale monarhice, din pasiune personală, lăcomie și satisfacere propriilor sale interese.

În cele din urmă Carol a reușit să organizeze o... cruciadă. Cu această ocazie, la curtea sa domnea o atmosferă plină de optimism. În ajunul Dietei de la Nürnberg, ce se convocase pentru a se discuta problema otomană, el scria fratelui său Ferdinand arătându-și mulțumirea... „față de statele imperiului care-și îndeplinesc

cu sîrg datoria trimițînd ajutorul lor în întîmpinarea turcului”. Carol era mulțumit pentru că după atîtea încercări nereușite, statele imperiului se arătau pline de promptitudine și de bunăvoință. În aceeași scrisoare, el remarcă repeziciunea cu care fuseseră făcute proviziile de alimente și muniții necesare armatei.

Dar contrar așteptărilor și speranțelor lui Carol, nici credința, nici moralul ridicat al luptătorilor nu au putut înlătura catastrofa din anul 1541. Forțele coaliției creștine au fost insuficiente. Bătălia s-a dat tot la Mohács. Și ca și în 1526, victoria a fost tot de partea armatelor lui Soliman. În urma înfrîngerii, partea centrală a Ungariei era transformată în pașalic, cu reședința în orașul Buda. Ungaria regală era dată lui Ferdinand de Austria în schimbul plății unui tribut anual. Principatul Transilvaniei devenea vasal Turciei.

*

Caravelă din sec. XVI — vas de luptă cu care au fost înfrunțați turcii în Mediterana

Cum se explică nereușita lui Carol V în acțiunea sa de regrupare a forțelor Europei împotriva pericolului otoman, de organizare a unei coaliții sau chiar a unei cruciade? Una din cauzele principale ale acestei nereușite a fost lipsa de înțelegere a lui Carol în problemele dunărene. Preocupat de păstrarea posesiunilor sale în Italia și în Mediterana, el a ignorat pericolul otoman ce venea dinspre Ungaria, chiar și după ce avuseseră loc căderea Belgradului, înfrîngerea de la Mohács și chiar asediul Vienei. Cuvintele mari pe care le rostea întru apărarea... creștinătății se refereau, de fapt, la nevoia lui de organizare a luptei în Mediterana. De altfel, toate forțele le-a concentrat pentru preîntîmpinarea unui atac pe mare, considerînd că la granița de răsărit a Imperiului german era suficientă rezistența pe care o putea opune fratele său, Ferdinand de Austria. Ajutorul pe care l-a dat acestuia a fost mai mult iluzoriu.

Egoismul politicii lui Carol se vede din faptul că, legat prea mult de problemele posesiunilor sale în Italia, de cele spaniole, deoarece era urmașul direct al tronului Spaniei, el a neglijat Germania, iar repetatele cereri de ajutor ale fratelui său Ferdinand pus în fața pericolului otoman le atribuia dorinței acestuia de a-și mări stăpînirile.

Înfrîngerea de la Mohács, în 1541, urmată de armistițiul încheiat la Adrianopol, în 1547, reglementau întrucîtva raporturile dintre cele două imperii ce aspirau la dominația universală. În tot cursul sec. XVI, după ce cei doi monarhi, Carol V și Soliman Magnificul, au dispărut de pe scena istoriei, imperiile lor au rămas mai departe rivale, hărțuindu-se reciproc, fără ca vreunul să ajungă vreodată să poată decide soarta celuilalt.

DIN CULISELE CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

**C A T O
C Í S T I G Ă
PARTIDA**

SEFTON DELMER

Vreme de trei ani, în cursul celui de-al doilea război mondial, rolul de principal agent al spionajului Germaniei în Marea Britanie l-a deținut un tânăr spaniol, fost student la Facultatea de electronică din Madrid, cunoscut superiorilor săi naștiți sub numele de Cato. Mesajele lui Cato și ale rețelei sale aveau prioritate de transmisie. Agentul folosea cerneală simpată, alcătuiind scrisori aparent nevinovate, adresate Băncii „Espiritu Santo”, de la Lisabona. Își transmitea mesajele de asemenea și prin radio.

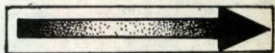
Informațiile pe care le comunica înaltului Comandament German și pe care O.K.W.-ul le raporta direct lui Hitler se refereau la probleme deosebit de importante, ca deplasările ofițerilor statului major aliat sau efectele raidului aerian german de la Coventry (14 noiembrie 1940).

Mai târziu, activitatea de spionaj a agentului și-a lărgit sfera și Cato a putut trimite rapoarte detaliate în legătură cu viitoarea debarcare aliată în Europa. Atunci cînd, în 1944, au explodat bombele zburătoare în sud-estul Angliei, căderea lor a fost urmărită și transmisă și ea riguros la Madrid.

Cato își lua misiunile întotdeauna în serios. El s-a înscris și la școala de limbi străine Berlitz, pentru a-și perfecționa cunoștințele de limbă engleză. A recrutat un valoros grup de agenți subordonați lui: înainte de sfîrșitul războiului, în jurul său activa o întreagă „orchestră”, în jargonul cu care desemna Abwehrul un grup de spionaj. Din grup făceau parte: „Freddy”, „Dick” și „Desmond”, un pretins trio de naționaliști din Țara Galilor. Printre agenți se numărau de asemenea naționaliști irlandezi și scoțieni. Un personaj-cheie era un marinar, retras din marina comercială, care locuia în portul Swansea. El lucra sub numărul codificat „18” și ținea legătura cu conducătorul unei organizații subversive din Țara Galilor.

De-a lungul anilor, germanii au trimis lui Cato și oamenilor săi sume substanțiale, care s-au ridicat la 73 586 lire sterline. Toți banii au intrat însă în posesia guvernului britanic. Adevărul, care ar fi părut de necrezut serviciilor de spionaj germane și pare încă și astăzi uluitor, este că Freddy, Dick, Desmond, „18” și restul agenților lui Cato... n-au existat niciodată ca spioni naștiți. Cato însuși, ca și unii dintre agenții pe care germanii erau convinși că l-au implantat cu succes în Anglia, nu lucrau pentru ei, ci pentru serviciul britanic de contrainformații; erau agenți dubli, de o mare abilitate. În realitate, după 1941 n-au mai existat alți agenți germani activi în Anglia, decît cei care lucrau... pentru englezi; ceilalți fuseseră descoperiți și capturați.

Se știa că aliații au folosit pe scară largă trucuri mecanice și electronice pentru a-i induce în eroare pe fasciști asupra operațiilor militare, mai ales înainte și în timpul invaziei Franței din 1944. Ceea ce nu s-a dezvăluit însă niciodată pînă acum este rolul jucat de Cato și de rețeaua sa. Dacă într-adevăr acest rol a fost atît de important cum susține Delmer sau dacă avem de-a face cu una dintre exagerările frecvente în istoria frontului secret, e o problemă asupra căreia nu ne putem pronunța.

Născut în 1904 în Germania, fiu al unui conferențiar australian la Universitatea din Berlin, S. Delmer a devenit în 1928 corespondentul ziarului „Daily Express” în capitala germană. Reportajele sale despre venirea lui Hitler la putere au stîrnit un larg ecou. În timpul războiului, a fost director al operațiilor speciale în Serviciul de Război Psihologic din cadrul Ministerului de Externe englez, ceea ce l-a pus în contact direct cu faptele pe care le relatează și care au fost recent dezvăluite în presa britanică (săptămînalul „The Observer”).

Cato era un prototip al acelor oameni curajoși, care simulând că sînt în serviciul celui de-al treilea Reich, urmăreau, de fapt, distrugerea sa. Jorge Antonio — cele două prenume ale lui Cato — era un tînăr spaniol, zvelt și de înălțime mijlocie, cu o frunte înaltă, o față de o slăbiciune ascetică, amintind de portretele lui El Greco. Ochiul său te impresiona prin sinceritatea lor arzătoare. Spre sfîrșitul verii anului 1940, abia împlinise 29 ani. Hitler se afla în culmea ascensiunii sale și Jorge Antonio era un tînăr care se simțea foarte nefericit. Se temea că Hitler va cîștiga războiul. Era basc și mama sa, văduvă, nu pierdea nici o ocazie să-i insufle fiului tradiționalele năzuințe de libertate ale acestui vitez neam. După războiul civil, patriotismul său basc, sentimentul mîndriei spaniole erau ultragiutate de ceea ce el considera ploconirea slugarnică a fruntașilor falangii în fața lui Hitler.

Primele informații false

În septembrie 1940, Jorge Antonio și-a oferit serviciile, ca spion, Ambasadei engleze din Madrid. Propunerea nu a fost primită cu interes și el s-a hotărît să-și încerce norocul la germani. Se gîdea că dacă ar putea să le arate englezilor că germanii l-au angajat și au încredere în el, poate se vor răzgîndi. Germanii se arătară mult mai „primitori”. Un funcționar l-a ascultat propunerea de a folosi legăturile de afaceri ale firmei de textile a familiei sale pentru a fi trimis în Anglia, unde să cumpere piese de mașini. Cato sugera să combine reprezentarea firmei respective cu cea a unor exportatori de fructe din Valencia.

— Nu urmăresc profitul, declară el. Doresc să vă ajut pentru că dvs. și glorioasa dvs. „Legiune Condor” * ne-ați ajutat în timpul războiului civil. Anglia, eternul obstacol din calea unificării Europei, trebuie înlăturată!

Germanii au verificat desigur trecutul lui Jorge Antonio și l-au găsit satisfăcător. Dar mai exista și un alt motiv, foarte important, pentru care Abwehrlul era înclinat să accepte ispititoarea ofertă. În primăvara anului 1940, cînd Hitler își începuse ofensiva împotriva apusului prin atacarea Norvegiei, germanii descifrau cu ușurință mesajele codificate engleze. Dar în august, cifrurile britanice au fost complet schimbate. Rapoartele secrete care înfărmău submarinele și flota de război naziste despre mișcările vaselor engleze au încetat să mai sosească. Amiralul Canaris, comandant al Abwehrlului, cerea in-

* Unitate de aviație germană care, în timpul războiului civil spaniol, a sprijinit pe fasciști, din dispoziția lui Hitler.

O escadrilă nazistă atacă Anglia

sistent trimiteră de noi oameni în Anglia, căci cam pe atunci ultimii agenți naziști din Marea Britanie fuseseră prinși. În urma ordinelor primite de la Berlin, generalul Erich Kühlenthal, omul Abwehrlului la Madrid, a avisat favorabil angajarea spionului. Acesta urma să plece în Anglia prin Portugalia. I s-a confecționat un costum nou, cu o căptușeală specială, din vată de culoarea șofranului: era de ajuns ca o mică porțiune din această căptușeală să fie înmuiată în apă, spre a se obține o excelentă cerneală simpatică. I s-a dat și un aparat capabil să fotografieze documentele pe clișee minuscule, precum și instrucțiuni asupra felului cum se poate construi un transmițător radio din piese

disparate, ce se puteau cumpăra în diverse magazine engleze.

La 26 noiembrie 1940, Jorge Antonio — botezat acum de către germani Cato — plecă în Portugalia, cu pașaport și vize furnizate de Abwehr. Trei luni mai târziu, în 27 februarie 1941, Kühlenthal primi cel dintâi mesaj. Cato îl depusese el însuși într-un seif al Băncii „Espiritu Santo” din Lisabona, pe care Kühlenthal îl desemnase drept „cutie poștală”. Scrisoarea era datată 15 februarie și afirma, în chip cu totul neadevărat, că spionul s-a stabilit fără dificultăți în Anglia. În ea se putea citi un tablou sfîșietor al pretensei demoralizări și al defetismului ce domneau la Londra și la Manchester, unde se afla firma de mașini textile cu care trata. „Ele au ajuns orașe, spunea el, în care poți umbla zile întregi fără a vedea un om care zîmbește”. Populația era, pasă-mi-te, înspăimîntată de raidurile efectuate de LUFTWAFFE și furioasă pe Churchill, care respinsese „oferta generoasă de pace” a lui Hitler.

Astfel, Cato le furniza germanilor informații false și aștepta ca englezii să se hotărască să-l angajeze și el. În mod cu totul surprinzător, germanii n-au ținut sub observație seiful băncii. Nici măcar crasa ignorare a geografiei și a obiceiurilor țării unde agentul lor afirma că se află (cînd de fapt nu pusese încă piciorul acolo) nu părea să le trezească bănuiele. În nota sa de cheltuieli, de exemplu, drumul de la Southampton pînă la gara Liverpool Street, din Londra, figura cu 15 șilingi 6 pence. Venind din Portugalia, punctul de intrare în țară ar fi trebuit însă să fie portul Poole, iar gara londoneză Waterloo sau Victoria.

Totuși, Kühlenthal părea atît de satisfăcut că poate să raporteze implantarea unui agent în Anglia, încît pur și simplu nici nu-și închipuia că poate fi tras pe sfoară, uitînd că în vremea aceea la Lisabona roiau falsificatorii și plăsmuitorii, care inventau fel de fel de știri bune de vîndut serviciilor secrete germane sau aliate. Înelătoarea i-a reușit, și atunci și mai tîrziu lui Jorge Antonio, pentru că și Kühlenthal și Abwehrul doreau să-l creadă. În cele din urmă, englezilor li se trezi în sfîrșit interesul, cînd aflară despre o serie de dispoziții date submarinelor germane pentru a intercepta un convoi care nu exista și cercetări mai amănunțite le arătară că informațiile false proveneau de la Abwehrul din Madrid. Urmele duceau spre Jorge Antonio, care, într-o discuție cu un agent britanic, îi arătă bucuros o copie a mesajelor sale.

Acum Cato plecă într-adevăr din Portugalia și ajunse la 17 iunie 1941 la Liver-

O bombă explodează la Londra

pool, unde fu angajat de englezi în cadrul M.I.-5.* În restul anului 1941 și în cea mai mare parte din 1942, Cato s-a limitat la acțiuni rutiniere, concentrîndu-și atenția asupra consolidării „reputației” sale, spre a-i convinge pe naziști că este „demn de încredere”. Pentru sfîrșitul anului următor, erau însă p_lănuite acțiuni de diversiune importante. Cato avea acum sub comanda sa nu mai puțin de 25 agenți imaginari. Lucrînd împreună cu Carlos Reid, un anglo-spaniol din M.I.-5, el inventase respectivele personaje, descriindu-le cu virtuozitatea unui regizor de televiziune. Unul dintre principalii săi agenți trebuia să fie înălăturat din scenariu. Descris ca locuitor al districtului Bootle, din Liverpool, se pretindea că are misiunea să culegă

* M.I.-5 — Serviciul de contraspionaj britanic. (Military Intelligence — 5.)

prețioase informații despre plecările trupelor, destinate debarcărilor nocturne din nordul Africii franceze, de la sfârșitul toamnei anului 1942. Intrucît tăcerea acestui om l-ar fi supărat pe Kühlenthal și i-ar fi trezit bănuielele, sărmanul individ fu nevoit să dispară din distribuție, murind de o boală pe care Cato a descris-o cît se poate de amănunțit. Pentru a fi sigur că indicase corect toate simptomele, Reid îl consultă pe unul din medicii de la M.I.-5.

Printre alte personaje fictive contactate, era și o tinărară care, după spusele lui Cato, ocupa un post de secretară în Cabinetul de război. Cato strecură aluzii străvezii. Nu numai că i-a declarat fetei că o iubește, dar a și fost răsplătit cu o pasiune... de care nu le credea capabile pe englezoaice.

Cato apărea stăpînitor sâi naziști ca un comandant model al agenților sâi, care vizita personal locurile asupra cărora rapor-

taseră aceștia, pentru a verifica în ce măsură informațiile corespund.

Trucurile contraspionajului englez

Kühlenthal era încîntat. „Mesaje pe care le-ați trimis — îi scria el lui Cato — demonstrează că ați avut perfectă dreptate, numind în fruntea nollor rețele colaboratori atît de încercați“. În mod deosebit îi plăcea marinarul fictiv din Swansea — așa-zisul „18“.

Mobilul final al acțiunilor contraspionajului englez erau diversivunile strategice de mari proporții. Aceste tehnici de inducere în eroare — folosind tancuri și puști false, semnale de trafic trucate și multe alte sisteme de dezinformare — au luat amploare în războiul purtat în deșertul din nordul Africii. „Unități de diversivune“ au fost înființate mai tirziu la toate comandaamentele aliate; controlul lor îl avea, la Londra, un colonel englez, John Bevan, care lucra într-un adăpost invulnerabil la bombardamente, situat sub parcul St. James, acolo unde se afla și anexa subterană în care lucra Churchill.

Acțiuni de diversivune, menite să sugereze numeroase operații false în Europa și bazinul mediteranean au fost organizate de Bevan și echipa sa în tot timpul anului 1943. Ei au fost aceia care au îndreptat atenția lui Hitler spre Sardinia și Grecia, atunci cînd englezii și americanii se pregăteau să debarce în Sicilia. Una dintre aceste operațiuni a fost celebra farsă „Omul care n-a existat niciodată“.

La începutul anului 1944, pentru a se obține optime rezultate în lunile dinaintea debarcării aliaților în Franța, s-a hotărît ca dezinformării vizuale și auditive să i se adauge informații falsificate, transmise dușmanului de agenții dubli. Încă doi agenți dubli urmau să lucreze acum cu Cato. „Paul“ — un ofițer de stat major olandez — și „Talleyrand“ — un atașat militar străin. La începutul anului 1944, unul din primele obiective ale M.I.-5 era să convingă Înaltul Comandament German că asaltul de-a curmezișul Canalului Mîneei, ce trebuia să aibă loc în vară, a fost amînat. Cato transmitea că anglo-americanii sperau că germanii se vor retrage din nord-vestul Europei, astfel încît invazia nici nu va mai fi necesară; el comunica totodată proiecte verosimile pregătite pentru administrarea teritoriilor eliberate, explicînd că a folosit informații provenite de la tinăra și pătimașă secretară a Cabinetului de război. Paul descoperi și un alt temel al întîrzierii: se credea că Montgomery, mareșalul pe care-l obseda „perfectiunea“, va insista să-și mai instruiască suplimentar trupele. Agentul Talleyrand observă la

Spionul hitlerist își primește pedeapsa

* Vezi „Magazin istoric“ nr. 3,4,5/1969.

rîndul său că aliații speră ca bombardamentele să fie suficiente pentru a scoate din luptă Germania, fără a mai fi nevoie de marele asalt.

Totuși, trucul „aminării” s-a dovedit imposibil de susținut pînă la capăt. Germanii au început să bănuiască că din Italia se retrag trupe ce sînt trimise în Anglia, ceea ce corespundea realității. La 11 ianuarie 1944, i se ceru deci lui Cato să furnizeze cuvenitele informații. „Se crede că acești oameni au fost rechemati din bazinul mediteranean pentru a ajuta la instruirea unor unități militare lipsite de experiență”, răspunse el optimist. Pînă la urmă însă, cînd s-a hotărît o repetiție generală a invaziei prin Canalul Mîneei, pentru luna mai, operația nu a mai putut fi ascunsă dușmanului, ideea „aminării” trebuind să fie părăsită.

Pentru a-i împiedica pe germani să deplaseze în Franța vreuna din cele 16 divizii staționate în Scandinavia, s-a pregătit o falsă invazie a Norvegiei. Operația a fost elaborată în detaliu, ca și cum ar fi pornit din Scoția, unde a fost instalată o stație de dezinformare, folosind radioul și semnalele luminoase. Agenții dubli erau ocupați. Cato, la pîndă ca totdeauna, a mobilizat un subagent imaginar venezuelean, care, la rîndul său, întrebuița un

subagent, pentru a raporta mișcările navelor.

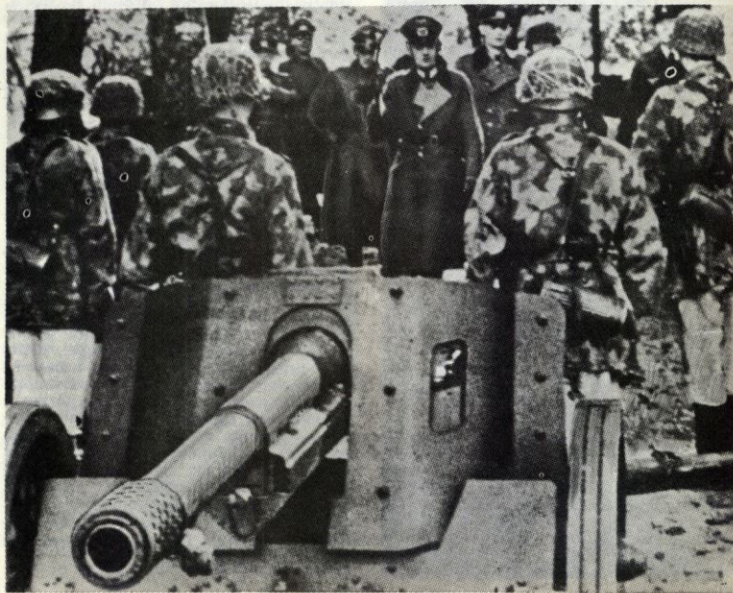
Diversiunea scoțiană a trezit bănuielele germanilor. Dar înșelăciunea l-a speriat îndeajuns pe Hitler pentru a-l împiedica să retragă trupe din Norvegia și Danemarca. Nici una dintre unități nu a fost transferată în Franța pînă la 12 iunie 1944, cînd era prea tîrziu pentru a mai fi de vreun folos.

Însăși ziua debarcării și consecințele ei imediate au fost acelea care au oferit agenților cea mai mare ocazie. Vineri 9 iunie, șapte minute după miezul nopții — trei zile după debarcarea aliaților în Normandia — un om al lui Cato a început să transmită un lung mesaj la Madrid. În aceeași seară, acesta a ajuns la Hitler, determinîndu-l să ia o hotărîre de o deosebită importanță pentru desfășurarea luptelor din nordul Franței.

„Curajul Sudului” — o farsă de mare amploare

Vreme de patru ani unitățile aliate de diversiune strategică i-au făcut pe naștiți

„Zidul Atlanticului” — inspectat aici de mareșalul von Rundstedt — s-a dovedit mai puțin „inexpugnabil” decît pretindea Goebbels

să considere drept țintă a principalului atac al aliaților împotriva Europei, Calaisul. În iunie 1944, rețeaua fictivă a agenților germani în Anglia a făcut tot ce a putut pentru a se da crezare acestei farse.

Cato era foarte ocupat. La fel de ocupați erau și Paul și Talleyrand, ambii agenți dubli, lucrând pentru aliați, împreună cu rețeaua de agenți fictivi pe care o inventase Cato, sub egida M.I.-5.

După cum operațiunea numită *Fortitude North* [Curajul Nordului] avusese menirea să-i convingă pe germani că în Scoția e masată o importantă forță expediționară, gata să debarce în Norvegia, o nouă operație, numită acum *Fortitude South* [Curajul Sudului] urma să-l facă pe inamic să creadă că o armată uriașă e transferată în sud-estul Angliei. Dovezile trebuiau insinuate treptat, astfel încât atunci când mișcările vor fi toate consemnate pe hărțile din biroul lui Hitler, germanii să aibă în față imaginea unei forțe anglo-americane complet diferite de adevărata forță a invaziei.

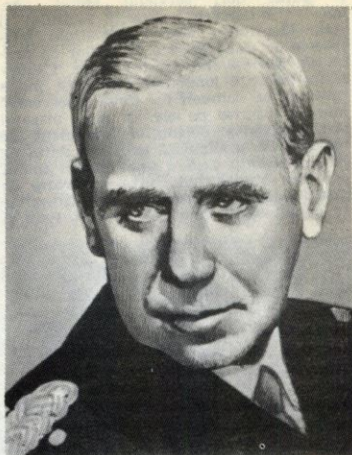
Pe lângă false mesaje radio, au fost montate machete reprezentând terenuri de aterizare, hangare, rampe de încărcare, coloane de blindate și multe altele, instalate toate acolo unde era de așteptat ca avioanele germane de recunoaștere să le fotografieze.

Din păcate, eficiența serviciilor naziste de recepționare a mesajelor radio scăzuse: din datele false oferite, prea puține au ajuns într-adevăr la destinație. De asemenea zborurile de recunoaștere ale LUFT-WAFFEI deveniseră atât de rare, încât informațiile aduse erau răzlete. Izvorul principal pe care s-a bazat deci Inaltul Comandament German pentru informațiile privind Anglia erau spionii.

Campania *Fortitude South* a început la 24 aprilie, cu o nouă salvă de radiosemnale false. Cato transmise imediat generalului Kühnenthal două mesaje provenind, chipurile, de la „18”, subagentul imaginar din Swansea. Primul mesaj raporta cum un anume Desmond — de asemenea imaginar — a vizitat Ipswich, la începutul lui mai și a găsit Divizia 6 blindată americană dizlocată acolo.

Abia reușise Kühnenthal să transmită stirea la Berlin, și iată că încă unul din oamenii lui „18”, Dick raportă că Divizia 28 de infanterie americană se deplasează spre Folkestone.

Pe măsură ce farsa lua amploare, rapoartele serviciului secret britanic despre reacția germană deveneau tot mai satisfăcătoare. Atunci când, în ianuarie 1944, a fost pusă la cale operațiunea *Fortitude South*, scopul era ca Hitler să poată fi indus în eroare timp de 48 ore după debarcările din Normandia. Generalul Eisenhower, comandantul suprem, spusese că ar fi foarte mulțumit dacă timp de două

Canaris, șeful Abwehrului, s-a numărat printre cei păcăliți de Cato

zile după debarcare inamicul ar putea continua să creadă că lovitura principală abia va urma la Calais.

Adevărul în slujba minciunii

Încă cu o lună înainte de ziua debarcării, Carlos Reid, din grupul M.I.-5, avusese ideea ca germanii să fie avertizați prin Cato de invadarea Normandiei. În propunerea prezentată, el arăta că această informație îi va spori prestigiul lui Cato, făcându-i pe germani să accepte în continuare orice le va spune el.

Eisenhower a acceptat, iar șeful său de stat major, Bedell Smith, a sugerat ca mesajul să preceadă invazia cu patru ore. În primele ore ale zilei de 5 iunie, proiectul a fost pus în aplicare. Sergentul care acționa ca operator radio al lui Cato a luat contact cu Madridul la ora 2 și 29 minute, cu patru ore și un minut înainte de ora fixată pentru debarcarea primelor batalioane aliate.

Din nefericire, Madridul nu răspundea. Sergentul chemă iar și iar — la 2,50, la 3 și apoi din 15 în 15 minute, până la ora 4. Consternarea creștea, pe măsură ce timpul se scurgea. De la operatorul radio al lui Kühnenthal nu venea nici un răspuns. Transmis în cele din urmă la Madrid, mesajul conținea tot ce și-ar

fi putut dori serviciul secret german — imbarcarea, direcția asaltului și chiar identitatea citorva formațiuni. Mijloacele de transport ale unităților cu destinația Normandia acostaseră la Tilbury și în docurile londoneze, unde se putea pretinde că oamenii lui Cato observaseră numele înscrise pe ele. În plus, mesajul mai cuprindea obșnuitul supliment de melodramă, destinat să satisfacă pofta de povești aventuroase a unui bătrîn soldat cum era Kühlenthal. Sursa o furniza de rîndul acesta un ospătar din Gibraltar — un alt agent fictiv — pe care Reid și

Eisenhower și Montgomery, într-un moment crucial al războiului

Cato îl descrisese ca fiind amplasat la Hiltengbury, o tabără de adunare a trupelor de invazie. Cu trei săptămîni mai înainte, chipurile, acesta îl supăraseră pe Cato, făcîndu-l să dea o falsă alarmă de invazie. De fapt, trupele din tabără respectivă plecaseră să se imbarce, dar numai pentru o repetiție în Canalul Mînei. Cînd, după 48 ore, oamenii se întorseseră, ospătarul își recunoscuse, s rmanul, greșeala. Cato ar fi vrut să-l împuște. Dar bunul Kühlenthal îl convinse să fie îngăduitor. Acum ospătarul se rea-

bilitase. Furnizase detalii excelente despre pregătirile pentru „adevărata invazie”. Mai mult, își riscase viața pentru a face ca veștile să-i parvină lui Cato !

În următorul mesaj, datat 6 iunie, Cato nu menționă recepționarea defectuoasă a mesajului său despre invazie. În principal, era vorba de cele ce se petreceau la Ministerul Informațiilor. El atrăgea atenția asupra crizei din acest minister, provoc t  de o directivă a aliaților, care cerea tuturor să se abțină de la declarații publice privitoare la viitoarele acțiuni militare împotriva naziștilor. La 7 iunie, Cato raport  că directiva fusese modificată, pentru a permite „declarații limitate” despre operațiunile viitoare. Numai că Churchill continua să facă greutăți ; nu ezitase să proclame în Camera Comunelor că asaltul din Normandia era „primul dintr-o serie de debarcări masive pe continentul european...”

Venise timpul ca agentul Cato să se laude în legătură cu mesajul dinaintea invaziei. „Din fericire, trîmbița îl, această primă operație a eșuat în ce privește efectul surpriză pe care dorea să-l obțină inamicul, mulțumită informațiilor pe care am putut să vi le transmit. Compar nd ora la care a avut loc debarcarea cu cea la care v-am trimis mesajul de avertizare, sînt mîndru să constat că a ajuns desigur la timp pentru a împiedica luarea prin surprindere a  naltului nostru Comandament”.

Abia apucă bietul Kühlenthal să citească acest mesaj, c nd i se  nfin  altul : „Tocmai am aflat, spunea Cato, că importantul meu mesaj din 6 iunie nu a fost transmis decît la ora 8,30. Marinello [numele de cod al radiooperatorului lui Cato] pretinde că v-a chemat toată noaptea, dar nu se afla nimeni la postul dvs. pentru a recepționa mesajul ! Dacă ceea ce bănuiesc este adevărat, și Marinello nu și-a făcut cumva datoria, sînt gata să mă retrag. Dacă nu ar fi la mijloc credința mea în Führer (!), aș renunța chiar azi la munca mea, conștient fiind că am dat greș”.

Kühlenthal îi răspunse, copleșindu-l cu laude. Mesajele lui Cato făcuseră ca  naltul Comandament German să fie complet „avertizat și pregătit” în ultimele s pt m ni. „Vă rog să continuați”  nceia el peremptoriu.

Cato răspunse printr-un nou mesaj, în 8 iunie, care arătă că lucrează mai departe, cu același devotament nemărginit, pentru Germania lui Hitler (!). El raport  că o divizie blindată de gardă urma să fie trimisă pentru întărirea capului de pod din Franța, în sectorul anglo-canadian. Transmiț nd acest mesaj, Cato satisfăcea o cerere a lui Montgomery, comandantul operațiilor de debarcare. Corpul 5 de armată al S.U.A.  nt mpinase o rezis-

tență puternică la Omaha Beach, iar generalul spera că știrea sosită iminentă a diviziei blindate va atrage forțele germane în fața liniilor engleze și canadiene, micșorând astfel presiunea asupra americanilor.

personal la Londra, ca să-și prezinte rapoartele. Apoi se lansă într-o detaliată trecere în revistă a situației din sud-estul Angliei, trăgând concluzia peremptorie că „forțe masive” erau ținute în rezervă pentru asaltul de la Calais...

Începe debarcarea în Normandia

O catastrofă pentru Wehrmacht

Venise momentul pentru Cato să trimită cel mai important mesaj, prevăzut de M.I.-5 pentru 72 ore după începerea invaziei. Vineri 9 iunie, la ora 0 și 7 minute, radiotelegrafistul lui Cato începu să emită mesajul. Continuă să transmită, fără întrerupere, până la ora 2 și 9 minute. Lungimea transmisiei ar fi trebuit să trezească suspiciunile germanilor. Dacă ar fi fost opera efectivă a unui agent, specialiștii englezi ar fi avut tot timpul să localizeze transmitătorul și să-i aresteze pe operatori. Dar neverosimilul situației nu i-a stîrnit nici de data aceasta bănuielei lui Kuhlenthal sau colegilor săi.

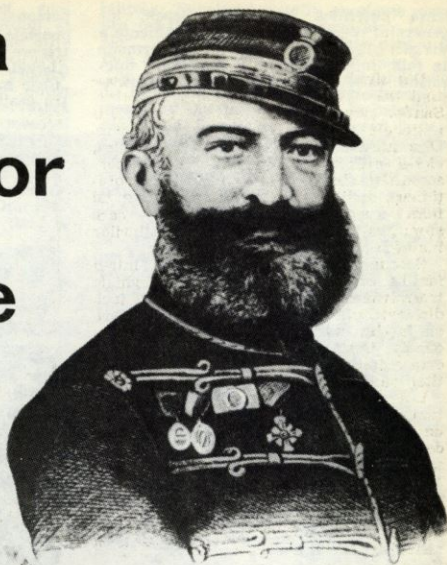
Cato spusese că agenții săf cei mai buni — Dick, Desmond și Freddy — au sosit

În aceeași zi — 9 iunie — un text prescurtat al mesajului a fost transmis de la Berlin cartierului general al lui Hitler, unde ajunse la orele 10 seara. Colonelul Krummacher, ofițerul însărcinat cu problemele spionajului, a subliniat două expresii care se refereau la debarcărilor din Normandia: „manevră de diversivune” și „în scopul de a atrage rezervele la capul de pod, pentru a lansa apoi asaltul decisiv în alt punct”.

Mesajul a ajuns la destinație într-un moment cît se poate de critic pentru Comandamentul german. De la început, Hitler fusese convins că primele debarcări în Franța erau doar o diversivune. Consilierii săi militari credeau de asemenea că anglo-americanii vor ataca la Calais. Zona era apropiată de rampele de pe care bombele zburătoare V-1 urmau să fie lansate asupra Londrei. Iar Calaisul era drumul

(Continuare în p. 68)

În slujba
idealurilor
înaintate
ale
vremii

TELEKI SÁNDOR

L. DEMÉNY

Înăbușirea revoluției burghezo-democratice în anii 1848-1849 într-o serie de țări a făcut ca pleiada de oameni înalțați, de diferite naționalități, să fie nevoită să-și părăsească țările, îngroșind astfel rindurile emigrației pașoptiste. Cu gândul la emanciparea popoarelor lor, ei așteptau izbucnirea unor noi revoluții, creau planuri dintre cele mai îndrăznețe de ridicare a națiunilor și se aflau pe baricade oriunde se ivea prilejul de a făuri mărețul ideal al libertății naționale. Drumul emigranților nu era neted și nu în toate cazurile ascendent: mulți au ajuns pînă la Comuna din Paris, alții s-au oprit la radicalismul burghez ori la liberalismul limitat sau chiar și-au negat trecutul revoluționar.

În această emigrație s-au încadrat revoluționarii români și maghiari deopotrivă, căutînd să tragă concluziile ce decurgeau din tragica desfășurare a evenimentelor din anii 1848-1849. Dintr-o astfel de strădanie s-a născut în ultimele zile ale revoluției din Ungaria „Pactul de pacificațiune” între români și maghiari inițiat de Nicolae Bălcescu.

„Sînt un conte sălbatic...”

Din sînul emigranților maghiari pașoptiști transilvăneni a făcut parte și Teleki Sándor, devotat slujitor al cauzei libertății naționale și al prieteniei între popoare. Dirz luptător și om cu o întinsă cultură, el s-a înfîlînit pe firul anilor cu mari personalități ale vremii — militanți revoluționari, scriitori, poeți, militari, artiști de faimă europeană sau mondială — care și-au pus talentul lor în slujba idealurilor înaintate ale vremii.

Născut în urmă cu 150 ani într-o familie cunoscută de magnați maghiari transilvăneni, Teleki Sándor a suferit încă din copilărie influența acelor rude care au înțeles mersul evenimentelor sau au dăruit instituții culturale de luminare cum a fost Teleki Sámuel, fondatorul vestitei biblioteci de la Tîrgu Mureș.

L-a avut printre educatori pe revoluționarul Tánicsics Mihály, cel care, alături de Eftimie Murgu, a fost închis la Pesta de reacțiunea absolutistă pentru ideile sale revoluționare și eliberat la 15 martie 1848 de mulțimea înflăcărată de versurile poetului revoluționar Petőfi Sándor. Încă înainte de revoluție a avut rara ocazie de a-l cunoaște pe compozitorul și pianistul de faimă europeană F. Liszt însoțindu-l în turneele sale din Țara Românească, Moldova și Rusia. În castelul lui Teleki Sándor din Colțău, Liszt a compus în 1846 una din cele mai frumoase rapsozii ale sale.

La 8 septembrie 1846 Teleki Sándor se afla la Carei, la adunarea comitatului nobiliar. „În oraș s-a răspîdit știrea — scria el — că Petőfi Sándor a sosit în vizită la prietenul său Riskó Ignác și că stă la el. Puțin m-a interesat persoana lui și eram într-un fel furios că în jurul lui se face o zarvă atît de mare”.

Ducîndu-se seara la restaurant cu prietenul său Haray, acesta i l-a prezentat pe Petőfi Sándor. Poetul a deschis conversația :

— Dumneata ești primul conte viu cu care stau de vorbă.

— Dar cu un conte decedat ai stat de vorbă ? — întrebam.

— Eu însumi am fost un conte „decadat” în timp ce eram comediant.

— Vezi, prietene, cu mine puțin ai cîștigat, căci sînt un conte sălbatic.

„S-a uitat la mine — povestește Teleki Sándor. Am observat din ochii lui că nu se aștepta la un astfel de răspuns ; mi-a întins mîna și gheața dintre noi s-a spart”.

Teleki l-a invitat la castelul său de la Colțău, unde poetul a scris o serie de poezii și și-a petrecut luna de miere cu noua lui soție.

Petőfi Sándor i-a dedicat și o poezie, explicînd motivul pentru care a acceptat prietenia cu descendentul familiei de

Petőfi Sándor într-o imagine, cea mai fidelă chipului poetului

În p. 84 : Teleki Sándor, în uniformă de general italian

magnați, căci „nu oricărui magnat i se oferă norocul de a fi îmbrățișat de mine și de a fi numit prieten al meu”, scria el.

Firele unei adînci prietenii au dăinuit pînă la dispariția poetului în bătălia de lângă Sighișoara, ambii slujind, în 1848 și apoi în 1849, în aceeași armată revoluționară condusă de generalul polon Iosef Bem.

Teleki Sándor a colaborat și la ziarul pestan „Március Tizenötödike” (15 martie) editat de cercurile apropiate lui Petőfi, gazetă care și-a ridicat glasul în toul revoluției pentru cauza dreaptă a românilor transilvăneni.

Alături de generalul Bem

Încă de la începutul revoluției, Teleki Sándor s-a înrolat în șirul luptătorilor înaintați. Numit de guvernul revoluționar maghiar căpitan al cetății Chioarului el

a primit cu bucurie știrea că generalul Bem i s-a încredințat comanda forțelor militare din Transilvania, care aveau misiunea de a curăța țara de trupele habsburgice. Bem și-a dat seama că misiunea va putea fi dusă la bun sfârșit numai cu forțele unite ale transilvănenilor, indiferent de naționalitate. În oastea lui, alături de revoluționarii maghiari și de brava legiune vieneză, au luptat mulți români transilvăneni.

Cînd Teleki Sándor a aflat de apropiata sosire a lui Bem la Satu Mare, a încercat să-i organizeze o primire fastuoasă. El a lăsat în memoriiile sale momentul acestei întîlniri:

„Am fost trezit din somn, raportîndu-mi-se:

— Generalul Bem a sosit!

— Cînd?

— Astăzi noapte.

— Dar breslele de croitori, blănari și cismari?

— S-a dus totul. Nu a fost întîmpinat de nimeni“.

Teleki s-a prezentat atunci la Bem. Generalul l-a întrebat în germană: „Cine ești dumneata? Ce ești dumneata? De ce te afli aici?“

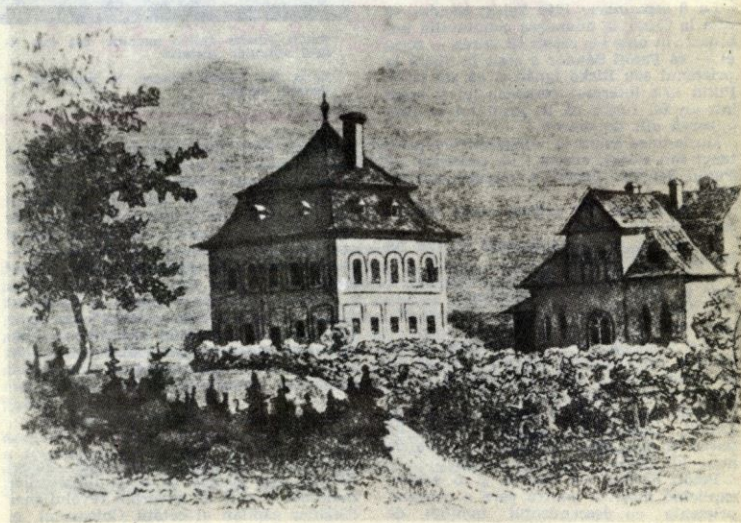
„Eu, domnule general, sînt căpitanul cetății Chioarului și împuternicitul guvernului. Mă numesc Teleki Sándor, și sînt aici ca să îndeplinesc dispozițiile dumneavoastră și să-i fac și pe alții să le execute“.

Generalul Bem l-a numit pe Teleki Sándor intendentul armatei sale și l-a apreciat foarte mult pentru serviciile aduse armatei revoluționare. Teleki a parcurs întreaga campanie militară alături de Bem, mai întîi cu gradul de maior și apoi cu gradul de colonel. Idealurile comune i-au apropiat foarte mult. Însemnările lui Bem în albumul de amintiri al lui Teleki, corespondența dintre ei, dar mai ales momentele de mare tensiune pe care le-au trăit împreună pînă la capitularea armatei maghiare de sub comanda generalului Görgey Arthur la Șiria, în fața armatei țariste, au rămas mărturii nepieritoare ale unei prietenii sincere, pusă în slujba libertății și progresului.

Desen al lui Hugo, în albumul unui „spînzurat“

Au urmat anii grei ai emigrației. Timp de aproape două decenii, Teleki Sándor s-a găsit departe de pămîntul natal. Cu mare greutate a reușit să evadeze trecînd în Serbia și de acolo la Constantinopol. A plecat apoi, alături de majoritatea emigranților la Paris, unde lupta continua.

Castelul din Colțău, gazda generoasă a lui Liszt și Petőfi

Acolo primește știrea că a fost condamnat la moarte și „executat” de către habsburgi. Cu această ocazie a scris unul din pamfletele sale cele mai frumoase, sub titlul: **Cum am fost spânzurat.**

Instaurarea regimului lui Napoleon III în Franța a frânat continuarea luptei revoluționare. Teleki a fost expulzat împreună cu un grup numeros de revoluționari francezi și străini. Printre aceștia era și marele poet și romancier francez Victor Hugo. Cu toții s-au retras pe insula anglo-normandă Jersey, asupra căreia se exercita autoritatea britanică. Aici Teleki face cunoștință cu Victor Hugo, audiază cursurile sale politice și devine unul dintre cei mai apropiați prieteni ai acestuia, fiind invitat permanent în casa lui. Trăiau împreună cu numeroși alți emigranți politici revoluționari atmosfera de așteptare a unei noi revoluții în Europa, care să măture regimurile absolutiste. Guvernul englez nu a fost încântat de formarea unui centru revoluționar pe Jersey și a început să acționeze, expulzând din insulă pe doi dintre emigranți, pe Piancini și Thomas. Cu această ocazie Victor Hugo a redactat vestita sa **Declarație de protest**, pe care, alături de semnătura marelui patriot francez figurează și aceea a colonelului Teleki Sándor. Desigur, declarația a fost considerată de guvernul englez ca un act ostil și, împreună cu Victor Hugo, Teleki a trebuit să părăsească Jersey, stabilindu-se pe o altă insulă, anume Guernesey. Teleki a redat într-o serie de scrieri memorialistice momente mai semnificative din perioada prieteniei sale cu Victor Hugo, amănunte din viața zilnică, clipe de bucurie și de tristețe, situații comice, care toate oferă o contribuție la studierea vieții și operei scriitorului francez din amintita epocă. Una din măturile păstrate este și desenul schițat de Victor Hugo în albumul lui Teleki Sándor.

Intendent al armatei lui Garibaldi

O fază de seamă a vieții lui Teleki o constituie stabilirea sa la Londra. În capitala Angliei el participă la elaborarea diferitelor proiecte de organizare a mișcărilor insurrecționale alături de Mazzini, conducătorul emigrației pașoptiste europene și Kossuth, șeful emigrației maghiare. În toul acestei febrile activități, se întâlnește pentru prima dată cu viteazul fiu al poporului italian, Giuseppe Garibaldi, moment redat într-un vibrant articol. Trimis de Kossuth cu o scrisoare la Mazzini, Teleki îi este prezentat acolo lui Garibaldi. El însă trebuie să aștepte răspunsul lui Mazzini. Îndeplinindu-și misiunea, Teleki se duce la Grădina zoologică din Londra

Victor Hugo

și spre norocul lui îl vede acolo din nou pe eroul luptei italiene de eliberare națională.

„La grădina zoologică l-am găsit pe Garibaldi, care se uita la lei. M-a recunoscut și mi-a întins mâna.

— O întâlnire cu noroc, căci ne întâlnim în răstimp de trei ore de două ori, într-un oraș atât de mare, — îmi spuse în maniera lui atrăgătoare.

— Aceasta îmi va aduce noroc, domnule general !

— Amin ! — replică el zîmbind.

Teleki a răspuns invitației lui Garibaldi de a se înrola în armata sa legendară, angajată în luptele ce se desfășurau în 1859 pentru unificarea Italiei. Alături de mulți revoluționari maghiari și români el participă, în cadrul „legiunii maghiare”, la luptele duse sub comanda lui Garibaldi în Sicilia, Calabria, Neapole apoi Venetia, pentru eliberarea și unificarea Italiei.

Viteja de care a dat dovadă revoluționarul transilvănean i-a atras simpatia și aprecierea conducătorului militar al mișcării italiene de eliberare. Această caldă afecțiune se simte în cuvintele pe care le-a așternut pe hirtie într-o scrisoare adresată lui Teleki Sándor : „M-au bucurat foarte mult cuvintele calde care mărturisesc simpatia și dăruirea pe care o purtați față de cauza patriei mele. Cît de fericit mă face gîndul că alături vom pleca pe cîmpul de bătaie, în care vom

cuceri libertatea patriei mele minunate. Vă asigur că pentru todeauna voi fi recunoscător față de Dvs“.

Generalul italian îl numește pe Teleki intendentul armatei sale, funcție în care avea o vastă experiență. Fiind un bun țințaș, cu ocazia unei întreceri organizată între ofițeri, el câștigă premiul acordat de Garibaldi. Generalul italian îi cedează sabia de paradă, dar Teleki insistă să aibă din partea prietenului său o poezie în albumul de memorii, căci îl considera pe Garibaldi o fire nu numai îndrăzneată, dar și plină de sensibilitate. Această poezie se păstrează și azi alături de o parte din corespondența dintre cei doi prieteni, mărturisind peste timpuri idealurile nobile de libertate care apropie fiii diferitelor popoare.

În sprijinul unei colaborări cu domnitorul Cuza

Teleki a fost însă nu numai un militar apreciat, ci și un recunoscut publicist. A colaborat în emigrație la diferitele ziare și reviste străine. A scris multe articole, dintre care suita de relatări de pe fronturile italiene publicată în organul condus de Alexandre Dumas-tatăl, au o valoare deosebită, ca izvoare autentice. Activitatea publicistică l-a făcut să intre în relații foarte apropiate cu personalități literare ca Georges Sand și cei doi Dumas.

Teleki Sándor s-a aflat în rindurile acelor revoluționari emigranți maghiari din Transilvania, care după Unirea Principatelor Române în 1859, au căutat să stabilească o strânsă colaborare cu domnitorul Alexandru Ioan Cuza. El a sprijinit acțiunile întreprinse de diplomatul revoluționar Klapka György și de fostul ambasador al guvernului revoluționar maghiar la Paris, Teleki László în vederea încheierii unei înțelegeri și perfectării unei colaborări militare cu Alexandru Ioan Cuza pentru a se conjuga eforturile popoarelor române și maghiare în acțiunea de slăbire a autorității Curții de Habsburg.

Teleki s-a reîntors în țară abia după 18 ani de emigrație. El nu s-a putut încadra în viața politică a dualismului austro-ungar, față de care s-a situat aproape consecvent în opoziție. De pe poziții liberal-democratice, el a lăsat posterității un număr mare de pagini consacrate evenimentelor mărețe la care a participat și cu care s-a identificat.

CATO CÎȘTIGĂ PARTIDA

(Urmare din p. 63)

cel mai scurt și mai rapid spre bazinul industrial al Ruhrului și spre Berlin.

Cu toate acestea, la 8 iunie, Hitler aprobă cererea de întăriri a feldmaresalului Rommel. Presiunea la capul de pod aliat era atât de puternică, încât, după multe ezitări, el ordonase ca toate trupele Armatei 15 care erau disponibile — 5 divizii de infanterie și două divizii PANZER, cu 300 tancuri — să se deplaseze din sectorul Pasului Calais, spre Normandia, unde se desfășura invazia.

Efectul mesajului lui Cato din 9 iunie a fost o catastrofă pentru naști, răsturnând această primă hotărâre. Principalul spion al Germaniei în Anglia confirma că bănuielele Führerului erau întemeiate! La o consfătuire ținută la miezul nopții, două ore după sosirea mesajului, Hitler contramandă deplasarea infanteriei și blindatelor Armatei 15 spre Normandia. Dădu ordin ca acestea să se întoarcă pe vechile poziții, pentru a apăra zona Calais, și puse în stare de alarmă toată zona de coastă dintre Sena și Schelde...

Diviziile, care porniseră deja, ar fi putut face servicii imense germanilor. Montgomery a declarat, după război, că dacă Armata 15 a Wehrmachtului s-ar fi deplasat corespunzător necesităților militare germane după ziua debarcării, acest lucru ar fi făcut problematică menținerea capului de pod inițial.

Planul mării diversiuni a fost o strălucită probă psihologică, poate cel mai bun plan de acest fel ce s-a conceput în Marea Britanie în timpul războiului și a dat rezultate nu numai atunci, ci multe săptămîni după aceea. Singurul moment cînd planul a fost cîț pe ce să eșueze a fost cel provocat de tipica nehotărîre a lui Hitler. Cînd generalii l-au bombardat pe Führer cu cereri de întăriri, el a cedat inițial. Apoi a sosit însă mesajul lui Cato. Și Hitler și-a schimbat din nou hotărîrea. A rechemat diviziile PANZER la Calais. Și a pierdut...

*În numărul viitor:
„Ultima conspirație a lui Cato“*

TRIUMFUL OMULUI VÎNĂTOR

Cronică la preistoria omenirii

JOHN PFEIFFER

Fără nici un fel de indoială, trecutul omului este spectaculos. Privit în perspectivă biologică, acest trecut reprezintă istoria unui succes fără precedent. Începutul a fost însă modest. Căci primul „hominid” și-a făcut debutul ca o ființă oarecare, o simplă specie dintr-o gamă largă de primate. Și nici măcar o specie prea deosebită. Majoritatea primatelor existaseră nu mult timp înainte ca el să apară pe scenă și erau mai bine adaptate vieții în copaci.

Așa stăteau lucrurile acum 15 sau 20 milioane ani, ceea ce înseamnă ieri din punct de vedere evoluționist. Ce s-a întâmplat însă de ieri și pînă azi? Foarte multe. O maimuță antropoidă, al cărei teritoriu de mișcare era limitat la zone puțin întinse din pădurile tropicale și din vecinătatea acestora, a evoluat, devenind cea mai răspîndită din toate primatele. Iar noi, descendenții ei, am ajuns să trăim peste tot — în regiunile polare, lipsite de copaci, în deșerturile pustii și uscate, în aerul rarefiat al munților la peste 5 000 metri înălțime — și să ne îndreptăm privirile spre stele, chibzuind cum cum am putea să ne stabilim și altundeva în sistemul solar sau chiar dincolo de el. Noi, urmașii unei specii minore, am ajuns să predominăm, să fim singurii în universul cunoscut de noi, care avem puterea de a reconstrui sau distruge o planetă.

ACEȘTI „VEGETARIENI PERVERȚIȚI”

Am debutat însă prin a vîna. Poate că dacă n-ar fi fost vîntătoarea, ființele umane nu s-ar fi desprins de tradițiile adînc înrădăcinate ale primatelor. Poate că dacă n-ar fi renunțat strămoșii noștri la obiceiurile alimentare stabilite, am fi rămas mai curînd maimuțe decît oameni, asemenea celorlalte primate, care continuă să fie cu predilecție vegetariene.

Dar transformările profunde din evoluția omului — ca de altfel din evoluția tuturor speciilor — s-au produs și se produc mai curînd lent decît în izbucniri nemaipomenite. Încît la început, hominizii s-au mulțumit cu jumătăți de măsură, menite să le asigure ceva mai multă hrană decît puteau furniza plantele, fără ca aceste noi îndeletniciri să determine schimbări radicale în modul lor de viață. Treptat, vîntătoarea a devenit însă precumpănitoare, iar o suită de schimbări parțiale a dus la o remodelare a hominizilor din punct de vedere biologic și social. O remodelare atît de profundă, încît aspecte importante ale comportamentului nostru de acum reflectă influența persistentă a unor evenimente care au avut loc în trecutul preistoric îndepărtat.

După cercetările în curs, din care multe nu sînt încă publicate, această evoluție a cuprins următoarele trei stadii:

Autor a numeroase lucrări științifice, John Pfeiffer și-a concentrat atenția, în ultimul timp, asupra arheologiei și antropologiei. În 1970, a publicat volumul *The Emergence of Man* (Apariția omului).

Vîntătoarea individuală. Stadiu în care hominizii urmăreau mai cu seamă vînatul mic și uneori mîncau, probabil, cadavre; a început cu vreo 5 000 000 ani în urmă sau mai devreme.

Vîntătoarea în grupuri mici. Acest stadiu s-a caracterizat printr-o preferință crescîndă pentru vînatul mare, prin împărțirea prăzii și diviziunea muncii pe sexe; a început acum circa 1 500 000 ani.

Vîntătoarea în grupuri mari. Stadiul final a fost reprezentat probabil de exploatarea intensă și planificată a turmelor de animale migratoare mari și de stocarea alimentelor; a debutat acum vreo 40 000-50 000 ani.

V-ar plăcea să faceți cunoștință cu primii hominizi vînători? Închepuți-vă că sînteți un simplu spectator, dus de o mașină a timpului într-o lume de mult dispărută, o lume a savanei africane ai cărei stăpîni absoluți sînt încă zebrele și girafele, mari turme de antilope și râpitorii lor. Animalele bizare și totuși familiare stau ghemuite în apropierea unor stînci, mîncînd iarbă și rădăcini. Parcă ar fi niște mici cimpanzei, cu singura deosebire că atunci cînd unul din ei aude un foșnet, se ridică în picioare, ca un om și ascultă încordat, cu o expresie surprinzător de umană. Deodată, descoperă sursa zgometului — un iepure tupilat lîngă un tufiș de scaieți — și pornește glonș spre el. Urmărirea se termină repede. Iepurele o ia la goană pe o traiectorie în zig-zag, depărtîndu-se cu ușurință de urmăritor vreo 50 metri. Dar iată-l că sare peste un buștean și încrimenește de partea cealaltă, ca și cum imobilitatea l-ar face in-

vizibil. Hominidul aleargă pînă la buştean, întinde mîna, apucă iepurele şi-l omoară sucindu-l gîtul dintr-o mişcare. Ridicînd de jos o piatră ascuţită, îşi sfirteacă victima şi apoi o infulecă crudă.

Această scurtă şi ipotetică întîlnire se bazează în parte pe studierea resturilor fosile găsite în Africa în cursul ultimilor 45 ani şi în parte pe observarea comportamentului primatelor, care mai trăiesc astăzi în sălbăticie.

Primii vînători nu erau prea chipeşi : cîntăreau în medie vreo 23 kg, aveau cam 1,20 m înălţime şi aparţineau unei specii cunoscute sub numele de „australopiteci”

acum în savană, mîncă maimuţe mici, iepuri şi pui de rumegătoare întîlniţi în cale. Dar ei devin carnivori numai ocazional, peste 99 la sută din hrana lor rămînd vegetală. Meniul lor se îmbogăţeşte cu cantităţi mai mari de carne în vreme de secetă.

S-ar putea ca australopitecii să fi fost nevoiţi să facă acelaşi lucru, deşi, la drept vorbind, în cazul lor nu era vorba de o situaţie excepţională intervenită în sezonul uscat. Clima uscată se instalase pe întinse regiuni continentale, dînd naştere unei „situaţii excepţionale” permanente, probabil principalul factor care a dus la consumul regulat de carne. Obiceiul a în-

Deveniţi carnivori, australopitecii nu s-au sfiit să vîneze, pe lîngă alte animale, şi ruiele lor apropiate, maimuţele

sau „maimuţe sudice”, deşi denumirea nu este prea corectă. Căci ei nu mai erau maimuţe, dar nu deveniseră încă oameni.

Rezultatul unei evoluţii de 10 milioane ani, australopitecii preluaseră de la predecesorii lor deprinderea de a se hrăni cu alimente oferite de pădure şi de savană, cu fructe, ierburi, rădăcini şi seminţe. Acum erau nişte vegetarieni pe cale de a se perverti.

De fapt, primatele nu sînt exclusiv vegetariene. Babuinii, de pildă, care trăiesc

ceput cel puţin acum două sau trei milioane ani, vîrsta celor mai vechi unelte de piatră cunoscute (unelte tăietoare şi percutoare găsite în anul 1970 lîngă Lacul Rudolf, din Kenya), poate chiar cu mult mai înainte.

PREISTORIE ŞI... RUGBY

Ce ştim despre tehnica de vînătoare din preistoria îndepărtată ?

Cunoştinţele noastre nu sînt excesiv de bogate, dar pe baza lor putem face unele presupuneri. De exemplu, asemenea aborigenilor din deşertul australian al Australiei, strămoşii noştri îşi vor fi construit adăposturi lîngă sursele de apă, grămezi de

PRIMATE — ordin de mamifere cuprinzând omul, maimuțele și lemurile (mici animale arboricole care seamănă cu maimuțele), avînd cîteva caracteristici asemănătoare: creier de dimensiuni mari, un înalt grad de organizare a scoarței cerebrale, membre cu cinci degete etc...

AUSTRALOPITEC — hominid fosil, descoperit în sudul Africii, (în limba latină *australis* = de sud, în greacă *pithekos* = maimuță) ce avea mersul biped, ca și omul actual; este primul creator de unelte de os și piatră.

pietre în dosul cărora se puteau ascunde, pîndind prada. Se pare că erau în stare să clădească structuri atât de simple. Săpînd în Defileul Olduvai — una din așezările cele mai bogate în resturi de hominizi din lume — Lewis Leakey, directorul Centrului de preistorie și paleontologie din Nairobi, a găsit, în depozite de aproape două milioane de ani vechime, urmele unui zid sau dig de piatră.

Pe atunci, ca și acum, supraviețuirea implica o cunoaștere amănunțită a obiceiurilor altor animale, și, în special, capacitatea de a profita de instinctele lor, de tactica folosită pentru a se salva. Priveliștea unui prînz potențial îndepărtîndu-se cu viteză maximă putea fi o experiență descurajatoare pentru un răpitor mai puțin iute de picior, încît pentru a continua urmărirea, avea nevoie de o înțelepciune cu totul aparte, de convingerea că, mai curînd sau mai tîrziu, prada se va ghemui și va încremeni (așa procedează iepurii și unele păsări, printre care un fel de potîrniche, ale cărei oase au fost găsite într-unele din cele mai vechi așezări din Olduvai).

O altă tehnică, veche și eficientă, este urmărirea pe furis. Dar, așa cum a constatat Leakey, practicînd-o mai mulți ani, ea cere o răbdare rareori înfîlînită, chiar printre cei ce vînează din plăcere și a căror viață nu depinde de vînaătoare. Odată, în apropierea unui lac de lîngă Nairobi, Leakey s-a camuflat cu crengi stufoase înfipte în centrură și s-a luat pe urmele unei gazele aflată la vreo 225 metri. El înainta încet cît timp gazela își ținea capul plecat, păsînd, și se oprea ori de cîte ori animalul înceta să pască și-și ridica capul pentru a privi în jur. Preceda întotdeauna gazela cu o mișcare, pe care o prevedea după anumite semne: „Exact înainte de a-și înălța capul, gazela sălta parcă un umăr mai sus decît celălalt. Această mișcare era semnalul care mă făcea să mă opresc“.

Leakey era mereu cu ochii în patru, observînd pozițiile altor gazele și păsări din apropiere, care la o mișcare bruscă de-a lui ar fi putut da alarma, demascîndu-l. El și-a notat eventualele surse de hrană, în caz că prada i-ar fi scăpat, ca, de pildă, un melc

mare, cuiburi de păsări și un mușuroi de furnici. După două ceasuri lungi de pîndă, a ajuns la numai 5,50 metri de gazelă și în cele din urmă a doborît-o la pămînt, printr-o manevră învățată pe vremea cînd juca rugby la universitate.

VÎNĂTORII DEVIN AMBÎȚIOȘI

Cînd e vorba de agonisirea hranei, fiecare membru al unei cete de primate neumane trăiește pe cont propriu. Nu se fac excepții nici pentru puii în vîrstă de un an: dacă o mamă mîncîncă și puiul vrea să se înfrupte și el din hrană, ea îl împinge deoparte. Vînațoarea implică însă împărțirea prăzii. Cel puțin așa sugerează existența unor tabere de bază ale australopitecilor, în care ei puteau să aștepte întoarcerea vînaătorilor încărcăți cu carne pentru ceață.

Dar pofta vine mîncînd. Pe măsură ce vînaătorii au devenit mai ambițioși, cantitatea de împărțit a crescut. Dacă în cele mai vechi așezări găsite la Olduvai a predominat vînatul mic — iepuri, broaște țestoase, șobolani, șopîrle, păsări migratoare, pui de antilopă de diverse specii — săpăturile făcute în așezări mai recente din Africa și Europa, indică o preferință crescîndă pentru vînatul mare. Schimbarea a fost dictată în bună măsură de considerente economice. Căci pentru a realiza din animale mici cantitatea de hrană obținută prin uciderea unei singure antilope e nevoie de foarte multe ore de vînaătoare. Doi sau trei oameni care vînează laolaltă animale mari într-o savană bogată, pot agonisi de două sau trei ori mai multă carne decît un om singur, care capturează animale mici.

Această tactică n-a fost însă absolut necesară pentru supraviețuire. Strămoșii noștri din preistorie s-ar fi putut descurca mulțumitor cu o alimentație constînd exclusiv din vînat mic și diverse varietăți de plante. Dar trecerea la vînatul animalelor mari a avut o importantă semnificație socială. De fapt, ea a contribuit la declanșarea celui mai semnificativ lanț de fenomene din evoluția hominizilor după ce coborîseră din copaci și trecuseră la regimul predominant carnivor.

Se pare că această tendință a început să se accentueze între 2 000 000 și 1 000 000 î.e.n. Cert este că acum circa 300 000 ani era bine stabilită. Cea mai veche așezare preistorică cunoscută în afara Africii, peștera Vallonet, situată în Franța, pe faleza Mediteranei, conține cîteva unelte cioplitoare folosite cu aproape un milion de ani în urmă și oase de animale mari, de rinocer, hipopotam, urs brun, mistreț și cerb, în cantitate suficientă pentru a umple un muzeu. O așezare ceva mai recentă, de lîngă satul Forralba din nordul Spaniei, cercetată

de Leslie Freeman și Clark Howell de la Universitatea din Chicago a dat la iveală, printre altele, resturile a vreo 40 cai și a numeroși elefanți, care par să fi fost goști în mod voit într-o mlaștină.

Fosilele găsite sugerează influența pe care a avut-o această activitate asupra evoluției. Într-adevăr, epoca care a cunoscut începutul vânătorii de animale mari a fost și martora dezvoltării remarcabile, poate chiar a organizării fundamentale a creierului hominizilor, precum și a apariției unor ființe care trecuseră definitiv granița dintre „preom” și om. Creierul celor mai evoluți australopiteci avea un volum de circa 600 centimetri cubi, fiind cam de mărimea unei portocale mici. Aprecierile bazate pe un studiu făcut de David Pilbeam, de la Universitatea Yale, arată că un milion de ani mai târziu, descendenții lor aveau creiere cu 50 la sută mai mari și în unele cazuri de două ori mai mari, adică aproape cât cele ale oamenilor de astăzi. Pilbeam și alți cercetători preconizează o relație directă între vânătoarea de animale mari, dezvoltarea unui creier

mai complex și apariția primilor oameni, membri ai speciei *Homo erectus*.

Cetele în care se aflau indivizi cu creiere mai mari decât media au vinat și au trăit mai mult decât cele compuse din indivizi cu creiere mai mici. Putem deduce că cei dinți erau în stare să găsească unele lucruri dinainte — să pregătească curse și gropi-capcane, să elaboreze planuri și semnale, să folosească și să-și amelioreze limbajul brut pe care-l aveau la vremea aceea, să confecționeze unelte mai bune.

Apoi, a fost descoperit focul.

PRIMELE DANSURI, PRIMELE EMOȚII...

Cele mai vechi urme de foc găsite într-o peșteră apropiată de Vallonet arată că el a apărut acolo cu vreo 750 000 ani în urmă, luminând văile care fuseseră întodeauna întunecate noaptea și încălzind peșterile. Cu timpul, focul a căpătat încă o funcție, aceea de a ține animalele la distanță, iar mai târziu a fost folosit ca armă ofensivă pentru a speria animalele. Urme de iarbă arsă arată că la Forralba focul poate să fi fost utilizat pentru a gonii animalele mari în mlaștină.

Dar cu ajutorul focului a putut fi lungită și durata zilei. Căci hominizii, ca majoritatea animalelor din păduri și savane, își duseseră totdeauna viața între răsăritul și apusul soarelui. Acum dispuneau de mai mult timp pentru a se aduna în jurul focului, după încheierea vânătorii, a trece în revistă succesele și eșecurile zilei și, poate, a spune, în felul lor, povești vinătorești despre animalele mari care le scăpasera. Vatra primitivă a devenit astfel primul cerc de familie. Nu posedăm dovezi arheologice care să ateste existența unor ritualuri în epoca aceasta, dar e posibil ca legendele și ceremoniile de vânătoare, însoțite de dans și zgomote ritmice, să se fi născut în jurul acestor vetre primitive. Flăcările, trosniturile lemnului care ardeau și umbrele care jucau pe pereții peșterii trezeau diferite emoții și se poate să fi stimulat inspirația primilor vânători.

Dar viața devenea din ce în ce mai complicată, chiar pe vremea aceea.

Mărirea creierului, elementul cel mai distinct uman al ființelor umane, a adus cu sine o mulțime de dificultăți și a pus naturii o problemă de tehnică biologică. Nașterea copiilor cu creiere mai voluminoase reclama o deschidere mai mare a bazinului femeii și solduri mai largi. Pe de altă parte, soldurile mai largi ar fi însemnat o reducere nedorită a vitezei de alergare și a mobilității în general. Evoluția biologică a rezolvat lucrurile făcând un compromis: soldurile s-au lărgit puțin, iar copiii s-au născut cu creiere destinate să crească îndeosebi după naștere.

Primele unelte de os au apărut în paleoliticul inferior

HOMINIZI — familie de primate superioare, reprezentată prin strămoșii noștri fosili și prin oamenii actuali.

OMUL DE NEANDERTHAL — ramură umană fosilă, al cărei nume se trage de la resturile arheologice descoperite în 1856 în valea Neanderthal (Germania de nord-vest).

OMUL DE CRO-MAGNON — tip uman mai evoluat decât cel precedent care avea, în linii generale, caracterelor omului actual. A fost descoperit în 1868 în localitatea franceză Cro-Magnon.

LEWIS LEAKEY — arheolog și antropolog englez. A făcut săpături arheologice pe teritoriul Tanganicai și Keniei și a scos la iveală numeroase resturi ale omului care a populat Africa în timpuri străvechi.

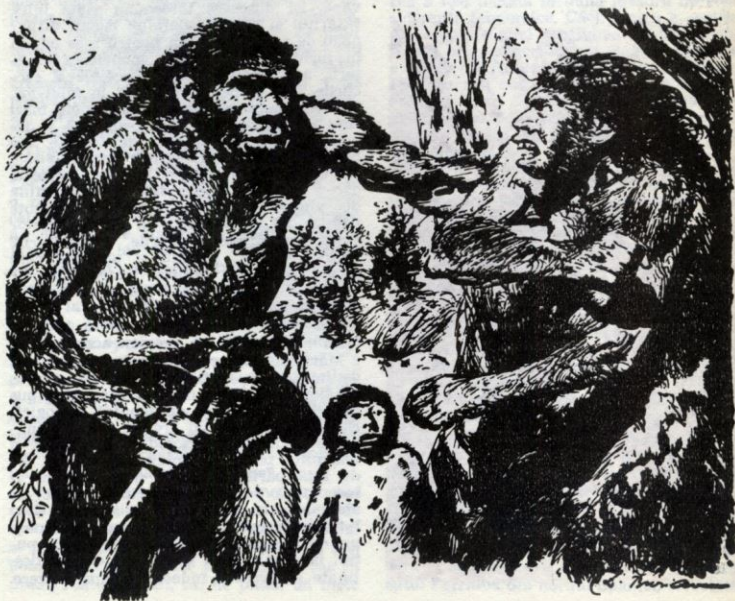
Repercusiunile acestui compromis au fost uriașe. La maimuțele rhesus, de pildă, creierul nou-născuților atinge 75 la sută din dimensiunile creierului adult, iar puilul este capabil să-și agonisească singur hrana la vârsta de numai un an. În schimb copiii de Homo erectus veneau pe lume cu un creier care avea cam un sfert din dimensiunile creierului matur; ceea ce îi făcea neajutorați timp de patru sau cinci ani, cu mult mai neajutorați decât puilii tuturor primatelor. Incapabili de a-și urma mamele sau de a se agăța de ele, ei și-au elabo-

rat modalități speciale de a atrage și a chema adulții, fie prin zîmbete, fie printr-un întreg repertoriu de țipete.

Creierile mai voluminoase au influențat atât obiceiurile mamelor, cât și pe ale copiilor. Dependența prelungită a copiilor echivala cu o dependență prelungită a mamelor. Copiii avînd nevoie de îngrijire un timp mai îndelungat, mamele s-au bizuit mai mult ca niciodată pe bărbați pentru apărare, ajutor la obținerea hranei și lemnului de foc, participare mai activă la creșterea odraslelor lor. Psihologul Erik Erikson, de la Universitatea Harvard (S.U.A.) afirmă că teama de a fi părăsită este „teamă fundamentală a femeii, care persistă toată viața” și presupune că frica a apărut pe vremea lui Homo erectus. Iar o dată cu ea, au fost inventate desigur metode noi de a atrage și de a reține bărbații, care au marcat începuturile monogamiei și a unei faze inițiale din preistoria dragostei de tip uman.

Într-un cuvînt, vînătoarea a dat un sens nou sentimentelor omului pentru om. Relațiile au devenit mai strînse, au cîștigat

Cel mai bun vînător, cel mai brav membru al colectivității (paleoliticul mediu)

Strămoșii noștri din paleoliticul superior au fost destul de ingenioși pentru a recurge la camuflaj

o mai mare încărcătură emoțională, izvo-
rită din experiențele intense trăite în co-
mun și noaptea petrecute laolaltă în ta-
bere îndepărtate.

UN PERSONAJ DE TRANZIȚIE

Cine a fost omul din Neanderthal? Un
vânător foarte încercat și un membru de-
plin al speciei noastre (*Homo sapiens*),
care a apărut cu peste 150 milenii mai
înainte, o dată cu dispariția lui *Homo*
erectus. Fruntea lui era mai îngustă și
mai înclinată decât a noastră, membrele
mai greoaie, arcadele ochilor osoase și
masive. Se ținea perfect drept și contrar
părerii curente, nu era nicidecum fioros.
Omul din Neanderthal a fost o varietate
specială a lui *Homo sapiens*, o subspecie
care nu l-a ajuns niciodată pe acesta, deși
s-a apropiat foarte mult de el. A fost me-
reu pe punctul de a se umaniza pe deplin,
sau cel puțin de a deveni tot atât de uman
pe cât sintem și noi. Judecând după câteva
descoperiri recente de figuri zgâriate pe
oase, el se chinuia, de exemplu, să ex-
prime ceva și poseda un oarecare simț al
desenului decorativ.

O regiune care prezintă un deosebit
interes pentru studierea omului din Ne-
anderthal este situată la extremitatea de
răsărit a Mediteranei, pe pantele lanțuri-
lor de munți aproape paralele cu coasta
Israelului, Siriei și Libanului. Această re-

giune cuprinde trei așezări în care au
fost găsite urmele unor oameni de tran-
ziție, oameni care erau cu siguranță
neanderthalieni, dar care nu semănau cu
cei tipici din apusul Europei. Pe Mun-
tele Carmel, de pildă, într-o peșteră și
într-un adăpost sub stâncă, cercetătorii
au descoperit resturile unor indivizi cu
arcade supraorbitare mai masive, cu cra-
nii ceva mai rotunjite, bărbii mai pro-
eminente și fețe mai mici. Resturile da-
tează de acum 40 000-50 000 ani.

Sally Binford, de la Universitatea din
New Mexico, care a făcut săpături în
Orientul Apropiat, a emis o teorie prin
care caută să explice de ce s-a produs
schimbarea în acea regiune și în acel
timp. În primul rând, clima a devenit
ceva mai uscată, cu un regim de precipi-
tații sezoniere; acest lucru a influențat
obiceiurile rumegătoarelor sălbatice și ale
altor animale trăind în turme. În timpul
verii, acestea pășteau pe cîmpiile relativ
umed de pe coastă, iar toamna, atunci
cînd ierburile se răreau, o porneau prin
văile împădurite și verzi pînă ajungeau
pe dealurile de la poalele munților, unde
pășunile erau udate de ploile de toamnă
tîrzii.

După Sally Binford, populațiile neander-
thaliene tîrzii au avut istețimea să pro-
fite de aceste obiceiuri. Și anume, gru-
puri mari de vînători, cuprinzînd poate
chiar 20-30 oameni, se adunau nu în lo-
curile unde se afla vînatul, ci acolo unde
se puteau aștepta ca prada să vină în-
tr-un viitor apropiat — în trecătorile în-
guste și în fundăturile naturale situate pe
drumurile tradiționale ale turmelor mi-
gratoare. Anumite așezări din regiune sînt
amplasate în asemenea puncte și conțin

o cantitate mai mare de oase de bovine sălbatice, ceea ce pare să fie încă o dovadă în favoarea teoriei lui Sally Binford. Dar, vorbind de bovinele sălbatice, să amintim că ele nu prea semănau cu creaturile mai mult sau mai puțin docile, înfrînute pe pășunile de astăzi; taurii preistorici, de pildă, aveau peste 1,80 metri înălțime și erau mult mai fioroși, mai rezezi de picior și mai vinjoși chiar decât cei de azi, gata de o ripostă demnă de înfrățirea lor.

Vânătoarea în grupuri mari, în colectiv, cel mai avansat stadiu de procurare a hranei în preistorie, a fost, poate, principalul factor de apariție a celui mai evoluat hominid. Noile tactici cereau calități noi, și anume capacitatea de a prevedea și de a elabora planuri din ce în ce mai complexe. Cantități mari de unelte trebuiau să fie confecționate din timp, iar indivizii trebuiau să primească sarcini speciale în legătură cu pregătirea curselor și uciderea animalelor, cu tăiatul lor în bucăți și în fine, cu împărțirea cărnii. Aceste îndeletniciri și alte

activități organizate au favorizat dezvoltarea creierului, dar nu atât a volumului, de vreme ce creierul omului din Neanderthal era cam ca al nostru, cât a anumitor zone ale sale, de care depinde limbul și previziunea pe termen lung.

Asupra acestui punct esențial există informații neîndoiebnice. Cu 35 000-40 000 ani în urmă, omul din Neanderthal din apusul Europei a fost înlocuit cu omul de Cro-Magnon. Și atunci a început vîrsta de aur a preistoriei, care a culminat cu arta rupestră din sudul Franței și din Spania. Conform părerii unanime noii veniți se trăgeau din Orientul Apropiat și din regiunile învecinate și erau practici oameni la fel cu noi. Cu alte cuvinte din punct de vedere biologic, psihologic și social ei reprezentau un progres substanțial și aveau numeroase trăsături comune cu noi...

...În ceea ce privește omul de astăzi, el este ceea ce a fost întotdeauna — o ființă în transformare și, în ciuda unor pesimiști, o ființă care are un viitor.

Artemis în România

Dr. C. RIȘCUȚIA

Situat la răscrucea căilor ce duc spre Europa Centrală dinspre Orientul Apropiat — peste Anatolia și Peninsula Balcanică — și dinspre sud-vestul Siberiei — peste Stepa pontică — teritoriul țării noastre a fost parcurs și populat de grupuri de vînători încă din timpuri foarte îndepărtate, din acele perioade ale pleistocenului* în care retragerile totale sau parțiale ale ghețurilor au putut permite o cât de modestă existență umană.

* Din punct de vedere arheologic, pleistocenul corespunde, în linii generale, paleoliticului — n.r.

Cercetări sistematice sau uneori descoperiri întimplătoare făcute în România, au oferit un tablou coerent și destul de bogat al distribuției tipurilor de cultură materială, legată de vânătoarea ce se putea practica pe teritoriul țării noastre. Astfel, prezența uneltelor cioplitoare (a falmoaselor „choppingtools” aparținînd culturii de profund) din regiunea cuprinsă între Olt și Argeș, precum și a așchilor de cremene (numite „clactonien”), ca cele de la Valea Lupului (jud. Iași), Mitoc-Malul Galben sau Ripiceni-Izvor (jud. Botoșani) evocă existența și activitatea pe meleagurile noas-

tre a unor cete de hominizi vînători ce au aparținut fazelor timpurii ale antropogenezei (formării omului), încadrate în paleoliticul inferior [1 000 000-100 000 î.e.n.]*.

Selecția intensivă care a avut loc de-a lungul epocii vechi a pietrei, în pleistocen, a dus la transformarea treptată și, în urma evoluției biologice și sociale, la sporirea populațiilor de vînători. Totodată, ele au început să utilizeze unelte mai variate și mai perfecționate. Acest spor cantitativ și progres

** Periodizările cuprinse între paranteze pătrate au fost reproduse de redacție după volumul Istoria lumii în date.

calitativ au fost determinate de intensificarea activității vânătoarești, de dezvoltarea prinderii de animale mari. Vestigiile de la Boinești, Ripiceni-Izvor, Peștera Muierilor, Ohaba Ponor, Nandru, Tirgușor, deci din diferite localități situate în Moldova, Transilvania, Oltenia și Dobrogea, atestă că în aceste locuri a existat o activitate vânătoarească și un meșteșug de prelucrare a pietrei adecvate noilor condiții de viață din paleoliticul mediu [100 000-45 000 î.e.n.]. Din această perioadă datează și primele vestigii atribuite omului paleolitic — falangele unui reprezentant al omului de Neanderthal — descoperite în Transilvania, la Ohaba Ponor.

În ceea ce privește paleoliticul superior [45 000-10 000 î.e.n.], el a adus, o dată cu evoluția locală a populațiilor și cu noile imigrări de grupuri de vânători, a căror înfățișare fizică se apropia de cea a omului de azi, o nouă și progresivă diversificare a uneltelor de vânătoare.

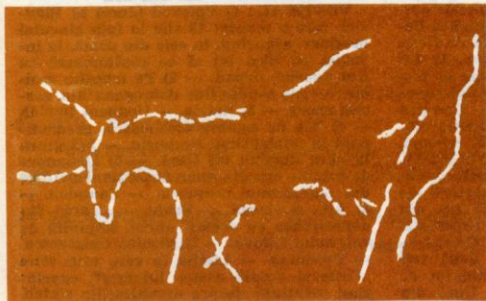
Animal fugind — operă a omului vânător din țara noastră (schită descoperită la Valdeii de C. S. Nicolăescu-Ploșșor)

Funcționalitatea lor dovedește ingeniozitate și o temeinică cunoaștere a cadrului natural. E interesant de remarcat că această cunoaștere a mediului înconjurător a fost legată nu numai de o nouă tehnologie a materialelor utilizate și de psihologia vânătorului, dar și de o înțuire a fenomenelor balistice și mecanice în general, reflectată în eficacitatea harponelor, a propulsoarelor, a săgeților etc., descoperite în diferite puncte ale Europei.

În țara noastră, în acest timp, populația a înregistrat un continuu spor demografic. Descoperirile de la Ripiceni-Izvor, Cetățuia și Dîrțu (Ceahlău, jud. Neamț), Peștera (Moeciu, jud. Brașov), Malul Roșu (Giurgiu, jud. Ilfov) sau Tîncova (jud. Caraș-Severin), pentru a nu aminti decât câteva din această serie, oferă materiale interesante de studiu în acest sens. Craniul de la Cioclovina, care a aparținut unui *Homo sapiens fossilis*, sau cel de la Peștera Muierilor, atribuit aceluiași strămoș al nostru, concretizează cu probe osteologice supozițiile arheologilor. Nu mai puțin interesantă este și descoperirea din Peștera Ciurului-Izbuc (Pădurea

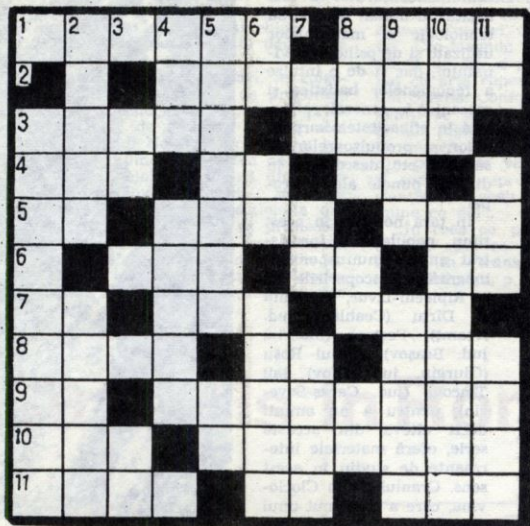

Urmele strămoșului nostru. În Peștera Ciurului-Izbuc s-au păstrat intacte peste 190 urme de picioare lăsate de un bărbat, o femeie și un copil, care au explorat galeriile peșterii, probabil în căutare de adăpost

Craiului): urme de picioare, imprimate în sedimentele galeriilor, peste care se adaugă urmele labelor unui urs de peșteră, reînvie în mod impresionant un moment din căutările dramatice de adăpost și hrană ale unei familii străvechi, hărțuite de vitregia mediului natural (probabil de la sfârșitul ultimei glaciații).

ENIGMISTICĂ

ÎNCEPUTURI DE VIAȚĂ ROMÂNEASCĂ

ORIZONTAL: 1) Ținut de străveche și intensă locuire românească. — Conducătorul voievodatului de pe Someș (sec. X). — 2) Secretar al regelui Bela III, autorul unei lucrări în care se dau prețioase informații despre formațiunile românești din Transilvania veacului X. — 3) Loc de refugiu în timpul războaielor și al năvălirilor dușmane. — Conducător al românilor din Banat (sec. X). — 4) Perioadă mare de timp. — La capătul zenitului. — Unul la 365 zile. — 5) Nichel. — La un hotar al formațiunii politice românești din Dobrogea, condusă de jupanul Dimitrie. — Comună în Corsica. — 6) Materie primă pentru olărit. — Notă muzicală. — Monedă romană. — 7) Mihail Sorescu. — Comună în R.D.G., lângă Berlin. — Copac din pădurile noastre. — 8) Obiecte de ceramică, mărturie ale continuității producției de acest tip din vremea dacilor. — Măsură de suprafață. — Orașel în R.P. Ungară. — 9) Carte! — Oraș-cetate cucerit de unguri după trei zile de asediu (sec. X), menționat tot de secretarul lui Bela III. — 10) Unul din

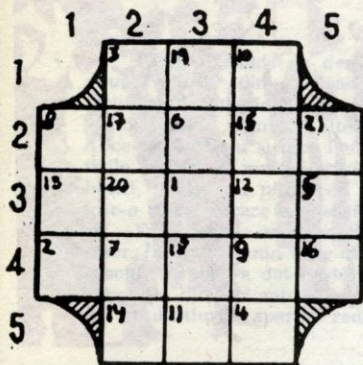
ultimele popoare migratoare care au trecut pe la noi. — Căpetenie politică din Dobrogea în perioada feudalismului timpuriu. — 11) Denumire generică dată formațiunilor politice din depresiuni, ca acelea din Oaș, Amlaș, Birsă, Maramureș și altele. — Notă muzicală veche. — Est-Sud-Est.

VERTICAL: 1) Voievod (duce) al Bihariei, care a rezistat 13 zile în fața atacului maghiar, ajungând, în cele din urmă, la învoiala ca fiica lui să se căsătorească cu fiul ducelui Arpad. — 2) Pe frunțile eroilor. — Alt conducător dobrogean din aceeași epocă. — 3) Natriu. — Unguent (mold). — 4) Tip de așezare omenească, predominant în feudalismul timpuriu. — Mărginea la nord ducatul lui Glad. — 5) Denumire de origine slavă a unor formațiuni politice din feudalismul timpuriu. — Campion. — 6) Alfa și omega. — Erbiu. — „Tară” din depresiunea cu același nume, stăpinită de voievodul Litovoi. — 7) Nicolae Grigorescu. — Pronume. — Limba în care este scris „Cîntecul despre oastea lui Igor”, cuprinzând mențiuni despre organizațiile statale

românești ale vremii. — 8) Urmașul lui Gelu. — Al fine (muz.). — Mircea Tomescu. — 9) A emite. — Consemnează evenimentele an cu an. — 10) Personaj legendar. — Obștiile țărănești libere s-au menținut în această „țară” până în sec. XIII.

— 11) Terminație latină. — Fiul și urmașul lui Dragoș vodă în Moldova. — Altă denumire a cetății Cuvin, reședința voievozului bănățean Glad.

Cuvinte rare : AFA, REH, NAK, LUD.

CAREU MAGIC

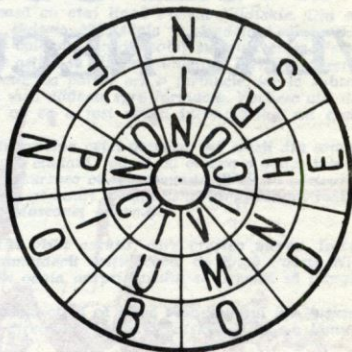
ORIZONTAL : 1. Cîntecul greierului. 2. Numele mai multor comune vechi din țara noastră. 3. Actor american de cinematograf. 4. Oraș și port în Japonia. 5. Campioni.

VERTICAL : 1. Oraș în U.R.S.S. 2. Vîrf, culme (mold.). 3. Scrisoare... populară. 4. Cea mai veche populație din Peninsula Iberică. 5. Perle din colierul vremii.

La o dezlegare corectă, citind literele în ordinea indicată, veți afla numele a trei cetăți, reședințele unor formațiuni politice românești din feudalismul timpuriu.

CRİPTOGRAMĂ

Pornind de la litera marcată printr-un punct și urmînd o anumită cale, veți afla numele latinesc al unei vechi cronici medievale, valoros izvor de informații și pentru istoria țării noastre.

SOLUȚIILE PROBLEMELOR DIN NR. 1

CAREUL „STRABUNII” :

ORIZONTAL : 1) Daci. — Romani. 2) Eleni. — Tapae. 3) Cultural. — Ps. 4) Eterna. — Viol. 5) Bula. — Ura. — C. 6) As. — To. — A. — Aat. 7) L. — C. — Samus. — R. 8) Gemina. — Isa. 9) Alae. — Cetăți. 10) Latinl. — I. — Ea. 11) Oda. — Veteran

JOCUL ANTONIMELOR :

JOCUL ANAGRAMELOR :

CAREU MAGIC :

Columna lui Traian

Continuitate

Greva generală din
o mie nouă sute douăzeci

I. PĂTRAȘCU

ÎNCEPUTUL UNUI VEAC NECUNOSCUȚ

KONSTANTIN PAUSTOVSKI

După *Vremuri de demult* și *Tinerețe zbuciumată* — primele două volume* din cele șase care alcătuiesc ciclul de *Memorii* ale scriitorului sovietic Konstantin Paustovski — în curînd vor vedea la noi lumina tiparului alte două cărți (transpuse în românește de Alice Gabrielescu și Igor Lefter) în care scriitorul își deapănă amintirile. Martor al multor episoade eroice sau obișnuite, dramatice sau hazlii, lirice sau prozaice, autorul acestor *Memorii* le-a încheiat într-o relatare care schițează portretul unor ani și al unor oameni.

Fragmentele ce urmează sînt extrase din volumul intitulat, evocator, *Începutul unui veac necunoscut*. Un veac pe atunci încă necunoscut, căruia i-a dat naștere, la frumoasa vîrstă de 17 ani, Marea Revoluție din Octombrie.

Subtitlurile aparțin redacției.

Primele împușcături

La Moscova mă stabilisem într-o casă cu etaj lîngă Poarta Nikitskie. Din ea dădeai în trei străzi : Boulevardul Tverski, Bolșaia Nikitskaia și stradela Leontievski. A patra latură a casei era strîns lipită de calcanul unui imobil cu cinci etaje. Pește drum, în colțul Boulevardului Tverski (unde astăzi se află monumentul lui Timireazev), se înălța pe atunci o clădire lungă și anostă. La parter era o farmacie, iar la subsol depozitul sanitar. Ferestrele de la camera mea dădeau spre farmacie. Vorbesc atît de amănunțit despre așezarea casei, pentru că ea a fost cauza întîmplărilor nu prea obișnuite descrise mai jos.

Într-o noapte de toamnă, cîruntă din pricina ceței geroase, mă trezii din somn, în odaia mea de la etajul întîi, cu o senzație ciudată : părea că cineva o golise într-o clipă de aer. Senzația aceasta mă făcu să asurzesc cîteva secunde. Sării în picioare. Podeaua, presărată cu cioburi de sticlă de la geamuri strălucia în lumina lunii înalte și innegurate, care plutea încet deasupra Moscovei adormite.

O liniște adîncă stăpînea în jur.

Răsună apoi o detunătură scurtă. Un vîjîit ascuțit, care creștea mereu, trecu prin dreptul ferestrelor mele sparte și numai decît colțul casei de lîngă Poarta Nikitskie se prăbuși cu un bubuit prelung. În odaia proprietarului se porniră să plîngă copiii.

Firește, nu-ți puteai da seama din prima clipă că lîngă monumentul lui Pușkin era instalat un tun și că de acolo trăgea direct în Poarta Nikitskie. Asta s-a lămurit mai tîrziu.

După cea de-a doua lovitură se restabili liniștea. De pe bolta înceפוată a nopții, luna privea, atentă ca și înainte, la cioburile de pe podea.

Trecură cîteva minute și lîngă Poarta Nikitskie porni să făcăne lung o mitralieră. Astfel începu la Moscova bătălia din octombrie** sau cum se spunea pe atunci, „lovitura de stat din octombrie“. Ținu cîteva zile.

Ca răspuns la focul de mitralieră se porniră să tragă puștile. Un glonț izbi în perete și găuri portretul lui Cehov. Mai tîrziu am găsit acest portret sub tencuiala căzută. Glonțul îl nimerise pe Cehov în piept și-i sfîșiasse vesta de pichet alb.

Impușcăturile trosneau ca niște vreascuri cuprinse de flăcări. Gloanțele făcăneau des în acoperișurile de tablă. Gazda mea, un arhitect în vîrstă, vădău, îmi strigă să vin la el, în camerele din spate. Ferestrele lor dădeau în curte. Acolo ședeau pe podea două fetețe mici și o dădacă bătrînă. Ea le acoperise pe fetețe pînă peste cap cu un șal călduros.

* Apărute în Editura Univers, București, 1971.

** La Moscova, Puterea Sovietică a fost instaurată la 3/16 noiembrie 1917, după o luptă înverșunată cu trupele contrarevoluționare, care a început la 25 octombrie/7 noiembrie 1917, — n.r.

— Aici nu e periculos, spuse gazda. Nu cred să poată pătrunde gloanțele și prin pereții interiori.

Fetița mai mare întrebă de sub șal:

— Tăticule, nemții atacă Moscova?

— Nu sînt nemți.

— Dar cine trage?

— Taci! se răsti tatăl.

Mă întorsei în camera mea și, lipindu-mă de peretele dintre ferestre, mă uitai pieziș afară. Luna se acoperise de nori negri. Siluetele mătăhăloase ale caselor, toate cu luminile stinse, abia se puteau ghici în întuneric. Mereu se aprindeau focurile împușcăturilor și gloanțele cîntau pe diferite glasuri. Scoteau cite un șuierat ascuțit, cite un schelălăit, cite un sunet ciudat, cloncănitor, de parcă s-ar fi dat tumba prin aer.

Încercam să disting oameni, dar focul armelor nu dădea destulă lumină ca să pot vedea. Judecînd după împușcături, gărzile roșii, înaintînd dinspre Piața Strast-naia, ajunseseră la jumătatea bulevardului, unde se afla pavilionul baroc al restaurantului de vară. Lîmcherii se amplasaseră lîngă Poarta Nikitskie.

Deodată, sub ferestre se aprinse cu un zgomot ușor o limbă de foc înaltă și albastră, legănată de vînt. Părea o torță. În lumina ei moartă se zăreau, în sfîrșit, oameni, fugind de la un copac la altul. În curînd, o a doua torță albastră se aprinse pe celălalt trotuar al bulevardului: gloanțele spărseseră becurile felinarelor cu gaz și acesta năvălea aprins de-a dreptul din țevi. La lumina lui pîlpîitoare focul armelor se întefi.

Mă întorsei la gazda mea.

— Ei, ce e? întrebă el.

— Copiii trebuie luați de aici.

— Unde? se miră gazda. Bulevardul Tverski e în bătaia focurilor de armă.

— În Bolșaiia Nikitskaia. Prin magazine.

— Asupra străzii Bolșaiia Nikitskaia și a cinematografului „Union“ gărzile roșii trag cu mitraliere de pe Malaia Nikitskaia. La cinematograful comandamentul iun-cherilor.

— Atunci ne rămîne Leontievski.

— Să mergem să vedem.

Coborîrăm pe scara de serviciu într-o curte pătrată. Aici gloanțele țîuiau pe sus și numai din loc în loc cădeau cornișele sfărîmate. În fundul curții, lîngă mica locuință a portarului, se adunaseră cîțiva oameni.

Ne dădurăm seama că în strada Leontievski împușcăturile erau și mai dese decît în Bulevardul Tverski. Pe latura a patra a casei noastre se înălța calcanul casei vecine. Nu avea nici o fereastră.

Arhitectul privi zidul și înjură.

— Ce capcană! zise el. Casa noastră e împresurată din toate părțile. N-avem pe unde ieși. Am nimerit într-o zonă moartă.

Se lumină de ziuă. Oamenii de lîngă locuința portarului erau brutarii de la franzelăria „Bartels“, instalată în aceeași casă. Un brutar bărbos, alb de fîină, fost luptător la Port-Arthur, propuse ca toți locatarii să fie aduși în locuința portarului, locul cel mai puțin primejdios. Locatarii erau foarte puțini, întregul parter al casei fiind ocupat de magazine și depozite.

Astfel începu șederea noastră de mai multe zile în locuința portarului.

Unul dintre brutari, un băiețandru, voi să ajungă la gărzile roșii. Dar de cum o zbughi, aplecat, din gang pe trotuar, fu cosit de o rafală de mitralieră trasă din-spre Poarta Nikitskie.

În cercul de foc

Stînd în locuința portarului, depănam în minte zilele abia trecute și ne miram de lipsa noastră de perspicacitate. Pentru noi, lupta pornise parcă din senin, cu toate că aflasem despre insurecția din Petrograd, asaltul Palatului de iarnă, salva de pe AURORA; știam că la Moscova fusese decretată starea de război, că la Hodinka se concentraseră detașamente bine înarmate, compuse din gărzi roșii și soldați și că școlile militare Alekseevskoe și Aleksandrovscoe se aflau în stare de alarmă.

Comanda casei noastre o primi brutarul bărbos, soldatul de la Port-Arthur. În locuința portarului, o suviță subțire de apă curgea din robinet. Brutarul ordonă să se stringă de la fiecare apartament toate gălețile și ulcioarele și să se facă rezerve de apă, căci ea putea să se oprească în fiecare clipă. Apoi adunărăm toată pîinea și alimentele. Nu erau multe.

Nu știam ce se petrece în jurul nostru și eram siguri că se dau lupte în toată Moscova. Ne dădeam însă bine seama că ne-am pomenit asediați și trăim ca într-o

cetate prinsă într-un cerc de foc. O cetate care nici ea nu prezenta siguranță. Într-adevăr, către sfârșitul primei zile gloanțele începură să pătrundă în curte.

Cea dintii noapte o petrecurăm șezînd pe treptele locuinței portarului, străduindu-ne să deslușim, după puterea focului, cine biruie.

Deodată, în toiuł nopții, focul se potoli. Stăteam încordați în liniștea aceasta, care ne părea mai primejdieasă decît rafalele vijelioase ale armelor. Dar nu ținu mult. Curînd, izbucniră în beznă strigăte prelungi, îndepărtate: „Transmiteți comandantului! Iuncherii se adună pe acoperișuri!” Strigătul devenea tot mai grăbit, mai alarmant: „Transmiteți comandantului! Iuncherii se adună pe acoperișuri!” Iarăși, răbufni focul și grindina de plumb răpăi din nou în burlane și firme.

În seara celei de-a doua zile se aprinse casa din colțul bulevardului Tverski în care se găsea farmacia. Ardea cu flăcări de diferite culori — galbene, verzi, albastre — pesemne din cauza medicamentelor. Explozii surde bubulau la subsol. De pe urma acestora clădirea se prăbuși repede. Vilvătaia se împuțină, dar un fum înecăcios, multicolor se mai ridică în vălătuci deasupra sinistrului încă multe zile.

Acoperișul de tablă al casei noastre începu să se îndoaie și cercevele ferestrelor se înegriră de fum. Din fericire însă, casa nu se aprinse. Ne sufocam — bănuiam că fumul era cauza — și ne legam pe față cu batiste ude, dar asta nu ajuta mai de loc.

În a treia noapte schimbul de focuri se potoli iarăși și se putu auzi cum cineva striga pe bulevard cu glas șovăitor și dogit:

— Vikjel (așa se numea pe atunci „Uniunea feroviarilor din întreaga Rusie”) propune cu insistență părților beligerante să înceteze focul și să trimită parlamentari! Pentru tratative de armistițiu! Nu mai trageți! Mediatorul, un reprezentant al Vikjelului, va aștepta zece minute. Nu trageți!

Se lăsa o liniște ireală, atît de adîncă, încît auzeam scriștîind în vînt firmele ciuruite de gloanțe.

Mă uitam la ceas în lumina pălălaiei în care se stingea focul din farmacie. Ceilalți mă urmăreau în tăcere. Secundarul alerga pe cadran, parcă mai repede ca oricînd. Cinci minute! Șapte minute! Oare iuncherii nu se vor preda? Zece minute!

Răsună o împușcătură izolată, apoi a doua și îndată după aceea focurile de armă pîrîră ca un uragan crescînd.

Dinspre Piața Arbat bubuiră cîteva lovituri de tun după care, în casa vecină, pe după calcanul înalt, se prăbuși ceva cu un huiet asurzitor. Deasupra acoperișului, șerpuiind încet, se înalță un stilp de foc.

După cum am aflat apoi, iuncherii incendiaseră cu proiectile casa vecină, împiedicînd astfel gărzile roșii s-o ocupe. Casa aceasta, vorbind în limbajul comunicatelor militare, domina împrejurimile. Acest al doilea incendiu era mult mai primejdios pentru noi decît cel al farmaciei. În curte începură să zboare, zdrăngănînd, foi de tablă răscuțite și cioturi de birne arzînde. Le stingeam cu sărăcăcioasa noastră rezervă de apă.

Bătrînul brutal ne asigură că pericolul va trece, de îndată ce etajul de sus al imobilului vecin va fi ars. Bineînțeles, dacă nu se va prăbuși calcanul. Noi îl aprobam, deși ne dădeam bine seama că situația noastră era destul de gravă.

În aceeași noapte, în curtea luminată atît de tare de incendiu, încît puteai vedea și firicelele de gunoi de pe pavaj, pătrunse ca prin minune, venînd din Bulevardul Tverski pe fereastra spartă de la parter, un bărbat în tunică cenușie, încins cu o centură soldățească, cu pistol la șold, cu ochelari și bărbușă blondă. Semăna cu Dobroliubov.

— Liniște! strigă el. Locatarii la mine! Ne-am înțeles cu iuncherii. Îndată vom înceta focul și noi și ei, ca să evacuem din casa aceasta copiii și femeile. Numai copiii și femeile! Bărbații nu au voie să plece. Dar situația voastră este mizerabilă: acuși-acuși casa va lua foc. Așadar, după părerea mea, ar trebui să riște și bărbații. Bineînțeles, după ce veți salva copiii și femeile. Să ieșiți prin Bulevardul Tverski în Bronnaia. Veți pleca unul cîte unul. Adunați-vă în gang.

Omul dispăru tot atît de repede cum apăruse.

Toată lumea se strînse în gang. Impușcăturile încetară și prima care porni cu pași mărunți și repezi de-a curmezișul bulevardului fu bătrîna noastră dădăcă, ținînd de mînă pe cele două fete. După ea traversară în fugă și celelalte femei.

În timp ce ele plecau, membrii gărzilor roșii și iuncherii se porniră să strige unii la alții:

— Ei voi, egleșiile-nătăfleți! strigau cei din gărzile roșii. Ajunge cu prostiile! Aruncați armele!

— Am jurat! țipau drept răspuns iuncherii.

— Cui i-ați jurat credință? Lui Kerenski? Păi, terchea-berchea ăla a fugit la nemți.

— Am jurat credință Rusiei, nu lui Kerenski!

— Păi noi sintem Rusia! strigau cei din gărzile roșii. Pricepeți odată!

Cînd toate femeile pleacă, din gang o zbughi brutarul cel bătrîn. După el urma să fug eu. Dar dinspre luncheri se dezlănțui o rafală de mitralieră care despica tot colțul gangului. Brutarul se aruncă înapoi. Din nou bubuiră împușcăturile și începură să cadă pe trotuar cărămizi sparte, cioburi de sticlă, așchii de lemn.

Ne întoarserăm în căsuța portarului.

Brutarul înjură și-mi spuse:

— Eh, de-am fi scăpat! Ne-am fi dus amîndoi la gărziile roșii. Ne-ar fi primit neapărat, cu toate că tu ești student. Oricum ai suci-o, Rusia rămîne una. Rusia-i a noastră. Iar a lor pute de pe-acum a tămiie.

Mi-adusei aminte de strigătele de adineauri ale gărziilor roșii: „Păi noi sintem Rusia!“ și, deodată, îmi apărui neobișnuit de clar și într-o lumină nouă, noțiunea de „masele populare“, atît de stearsă de prea deasă rostire. Da, eu fac parte din rîndul „maselor populare“. Mă simt la mine acasă între toți acești meșteșugari, fărani, muncitori, soldați, în mijlocul acestui mare și simplu norod din care au ieșit și Gleb Uspenski, și Leskov, și Nikitin, și Gorki și alte mii de oameni talentați.

— Ei bine, răspunsei brutarului. Fără poporul meu eu nu pot trăi, asta o știu.
— Aia-i! zise brutarul și zimbi... Tu să ții drumul cu noi, drăguță. Să nu dai înapoi.

Salvatorul anonim

În a cincea zi ni se terminară alimentele. Am răbdat pînă seara, înghițind în sec. După peretele locuinței portarului, casa vecină mai ardea încă.

La parterul imobilului nostru era o băcănie mică. Nu ne rămînea altceva de făcut decît s-o spargem. Ușa din spate a băcăniei dădea în curte. Brutarul sparse cu toporul lăcutul de pe ea și de-atunci alergam noaptea, pe rînd, în prăvălioara aceea și luam cît puteam duce: salamuri, conserve, brînză.

Pălălaia incendiului lumina tare și trebuia să ne ascundem pe după tejghele, ca să nu ne zărească luncherii de la „Union“ prin vitrina spartă. Cine știe ce le mai venea în gînd.

Prima noapte trecu cu bine, dar în a doua, în turnul casei din colțul străzii Bronnaia se instală un pușcaș din gărziile roșii. Din turn curtea noastră se vedea bine la lumina incendiului și pușcașul, stînd jos și pufăind din lulea, trăgea în oricine se iveau în curte.

Tocmai îmi venise rîndul. În băcănie ajunsei cu bine, fie că pușcașul nu mă observase, fie că nu apucase să tragă.

Pînă astăzi țin în minte prăvălioara aceea. Cîrnați afumați, înveliți în staniol, atîrnau înșirați pe o sîrmă. Cașcavalurile rotunde și roșii de pe tejghea erau scldate din belșug în zeama scursă din borcanele cu murături sparte de gloanțe. Pe podă, băltoace de oțet amestecat cu coniac și lichior răspîndeau un miros înepător. În băltoace pluteau ciuperce murate, albe și tari, cu pete roșietice. Vasul mare din faianță, în care se muraseră ciupercile, era făcut zob.

Smulsei repede cîțiva cîrnați lungi și-i așezai pe brațe ca pe niște lemne. Deasupra lor, o roată de șvaițer, groasă, rotundă și cîteva cutii cu conserve.

În timp ce alergam înapoi prin curte, sună ceva sub brațele mele, dar nu luai în seamă.

Întrai în locuința portarului, și atunci nevasta acestuia, singura femeie ce rămăsese cu noi, bolnăvicioasă și palidă, țipă deodată îngrozită. Aruncai jos alimentele și-mi văzui mîinile pline de sînge gros. În clipa următoare toți cei de față se tăvăleau de ris, deși situația nu era de natură să ne îndemne la așa ceva. Toți rideau și răzuiau de pe mine pasta groasă de bulion de roșii.

Pe cînd fugeam înapoi, pușcașul trăsese un foc, glonțul străpunsese o cutie de conserve și bulionul de roșii mă împroșcase din cap pînă-n picioare.

Nu aveam nici o firimitură de pîine. Brînză iute, cîrnați afumați și conservele cu piper le mîncam fără pîine și-apoi beam apă rece de la robinet. Gazda mea își aduse aminte că la el în bucătărie rămăsese un sac cu pesmeți din pîine neagră. Mă oferii eu să-i aduc. Mă urcai cu băgare de seamă pe scara de serviciu, acoperită cu cărămizi sparte. În bucătărie, dintr-o feavă găurită de un glonț curgea un fir de apă, iar pe jos se formase o zeamă groasă din tencuiala muiată.

Începui să cotrobăiesc prin bufet, căutînd pesmeții. În răstimp, din bulevard se porniseră strigăte și tropăit de picioare. Trecui în camera mea să văd ce se întîmplă. Pe bulevard alergau, răspîndiți în trăgători și ținînd armele în cumpănire, soldați din gărziile roșii. Luncherii se retrăgeau fără să tragă.

Pentru prima dată vedeam o luptă atît de aproape, chiar sub fereastra camerei mele. Mă uimiră fețele oamenilor: verzi, cu ochii afundați în orbite. Mi se părea că luptătorii aceia nu văd și nu înțeleg nimic, asurzii de propriile lor strigăte.

Astfel trăia și muncea un locuitor al Rusiei țariste. (Caricatură de V. Deni)

Kerenski inspectind „forțele contrarevoluției” — batalionul de femei. (Caricatură de Kukrîniksi)

Mă smulsei de la fereastră, auzind pe scara din față tropăit grăbit de cizme. Ușa ce ducea de pe scară în antreu se dădu cu zgomot în lături și se izbi cu putere de perete. Din tavan începu să se cearnă tencuiala. Un glas agitat strigă în antreu:

— Mitiuha, trage mitraliera încoace!

Întorsei capul. În ușă stătea un bărbat vîrstnic, cu o căciulă cu urechi și cu o bandă de mitralieră trecută peste umăr. În mînă ținea o pușcă. Mă privi fîntă o clipă, cu ochi sălbatici, apoi ridică repede arma, strigînd:

— Nu mișca! Mîinile sus!

Ridicăi mîinile.

— Ce s-a întîmplat, taică? întrebă din coridor un glas tînăr.

— Mi-a căzut în labă unul, răspunse omul cu căciula cu urechi. A tras. A tras pe fereastră, spurcăciunea. Din spate!

Abia atunci îmi dădui seama că eram îmbrăcat într-o tunică studențească ponosită și-mi amintii ce spusese bătrînul brutal și anume că, pe lîngă Poarta Nikitskie, lupta de partea Guvernului provizoriu un detașament de studenți.

În cameră intră un tînăr muncitor cu șapcă trasă pe urechi. Se apropie de mine cu pas legănat, îmi luă alene mîna dreaptă și se uită atent în palmă.

— După cum văd, n-a tras, taică, zise el blajin. N-are pete de la închizător. Mîna e curată.

— Căpăfină proastă ce ești! strigă omul cu căciula cu urechi. Dar dacă a tras cu pistolul și nu cu pușca?! Iar pistolul l-a aruncat. Du-l în curte!

— Tot ce se poate, răspunse tînărul muncitor și-mi dădu un ghiont în umăr. Hai, ia-o înainte! Și să nu faci pe nebulun.

Tăcusem tot timpul. De ce, nu știu. Pesemne pentru că întreaga situație era atît de desperată, încît nu mai avea rost să mă dezvinovățesc. Mă descoperiseră într-o cameră de la primul etaj, lîngă o fereastră spartă, într-o casă-chiar atunci ocupată de gărziile roșii. Purtam o tunică studențească murdară de var și acoperită cu suspecte pete roșii de bulion. Orice-aș fi spus, n-aș fi fost crezut.

Tăceam, dîndu-mi totuși seama că tăcerea este și ea un cap de acuzare împotriva mea.

— Al dracului de încăpățînat! pufni omul cu căciula cu urechi. Îl vezi cît de colo că e principal.

Mă duseră în curte. Ostașul cel tînăr mă împingea din spate cu feava puștii. Curtea era plină de membri ai gărzilor roșii. Cărau lăzi din depozitul sfărîmat și clădeau din ele o baricadă de-a curmezișul Bulevardului Tverski.

— Ce s-a întîmplat? întrebă membrii gărzilor roșii și se strînseră în jurul meu și al celor doi însoțitori. Cine e?

Omul cu căciula cu urechi spuse că trăsesem asupra lor din spate, pe fereastră.

— Să-i facem felul! strigă cu glas vesel un flăcău cu ochi tulburi. La comanda-mentul Domnului Dumnezeu cu el!

- Să vină comandantul !
- Comandantul nu-i aici !
- Unde-i comandantul ?
- E ordin să nu ne atingem de prizonieri !
- De prizonieri. Dar el a tras din spate.
- Pentru asta, o singură răsplată : împuşcat pe loc.
- Fără comandant, nu se poate, tovarăşi !
- Te-ai găsit tu să respecţi legea ! La zid cu el !

Mă tîrîră la zid. Din locuinţa portarului ieşi în fugă, cu capul gol, nevasta acestuia. Se repezi la ostaşii din gărzile roşii, apucîndu-i spasmodic de mîini.

— Băieţii mei, tovarăşi ! striga ea. E locatarul nostru. N-a tras în voi. Eu n-am nevoie de viaţă, că-s bolnavă. Mai bine ucideţi-mă pe mine.

— Tu, măicuţo, nu te apuca să plîngi de milă pentru orişicine, fără alegere, spuse cumpănit omul cu căciulă. Noi nu sîntem ucigaşi. Pleacă, nu te amesteca.

N-am putut să pricep niciodată, nici atunci, nici pe urmă, de ce, stînd la zid şi ascultînd cum făcăneau închizătoarele, nu simţeam absolut nimic. Să fi fost o prostraţie subită, sau o amorfeală a conştiinţei ? Nu ştiu. Mă uitam ţintă la colful gangului ciuruit de o rafală de mitralieră şi nu mă gîndeam la nimic. Dar colful acela al gangului, nu ştiu de ce, l-am reţinut în cele mai mici detalii.

Ţin minte şapte găuri făcute de gloanţe. Pe margini găurile erau albe — acolo unde rămăsese tenciuiala, iar în fund roşii — unde apăreau cărămizile. Ţin minte scoaba vopsită în alb de la soneria pentru portar, un capăt de fir electric legat de această scoabă, o mîtră desenată pe zid cu cărbune, cu un nas imens şi părul stînd ţeapăn în sus, ca nişte fire rare de sîrmă, ba şi mîzgăleala de sub ea : „Am postit cu prostul, ca să fină postul“.

Mi se părea că timpul se oprise în loc şi eu eram cufundat într-o muţenie universală. De fapt trecuseră numai cîteva secunde, pînă auzii o voce necunoscută şi totuşi parcă foarte cunoscută :

— Ce naiba v-a apucat, împuşcaţi oameni ? Aţi uitat ordinul ? Jos armele !

Îmi desprinses ochii cu greu de pe colful gangului — mă durea cumpănit grumazul — şi-l recunoscu pe omul cu pistol care semăna cu Dobroliubov, cel care venise la noi noaptea să ne spună să salvăm copiii şi femeile. Era palid şi nu mă privea.

— La loc comanda ! rosti el tăios. Îl cunosc pe tînrul ăsta. N-a fost în detaşamentul studenţesc. Închierii atacă, iar voi vă ţineţi de fleacuri.

Omul cu căciulă cu urechi, cel care mă arestase, mă apucă de piept, mă scutură zdravăn şi spuse mînios :

— Mama dracului să te ia ! Cît pe-aci să-mi mînjesc sufletul cu tine, cap sec ce eşti ! De ce-ai tăcut ? Ba mai eşti şi student !

Iar muncitorul cel tînr mă bătu din nou pe umăr şi-mi făcu vesel cu ochiul :

— Du-te cu Dumnezeu !

În stradă închierii aruncară o grenadă de mîină. Gărzile roşii, adăpostindu-se pe după baricade, începură să iasă în fugă pe bulevard. Clădirea se goi. Din nou, cu o stăruinţă enervantă, porniră să facăne mitralierile.

Şi n-am mai aflat astfel cine era tînrul comandant cu pistol, care a salvat copiii şi femeile şi m-a salvat şi pe mine. Nu l-am mai întîlnit niciodată. L-aş fi recunoscut dintre zeci şi sute de oameni.

În cea de-a şasea noapte a „asediului din Nikitskie“, noi toţi, nebărbierii şi răguşiţii de frig, geadam ca de obicei pe treptele locuinţei portarului şi încercam să ghicim cînd se va isprăvi această luptă prelungită.

[...] La Petrograd, noul guvern sovietic preluase puterea. Ţara se desprindea, bucată cu bucată, de Guvernul provizoriu. Şi lucrul acesta îl ştiau, desigur, închierii din Moscova. Luptau pentru o cauză pierdută. Gloanţele care şuierau în jurul casei de lângă Poarta Nikitskie erau ultimele.

Vremea lui Monte-Cristo a trecut...

[...] Desigur, nimeni nu putea şti precis cîte case bolereşti existau la Moscova în preajma Revoluţiei din Octombrie. Se spunea că ar fi fost peste două sute. Ele aparţineau în mare parte negustorilor. Din acelea ale nobilimii rămăseseră puţine, majoritatea arseseră încă din 1812.

Din octombrie, cele mai multe case ale negustorilor fuseseră ocupate de anarhişti. Se lăfăiau în ele în toată voia, nepăsători şi veseli, în mijlocul somptuoaselor mobile de epocă, al lustrelor şi covoarelor şi se întîmpla să se poarte cu aceste lucruri preţioase într-un fel original. În tablouri, de pildă, trăgeau la fiintă cu MAUSERELE. Covoarele scumpe, ca şi cînd ar fi fost pinză de cort, le serveau de învelitori pentru lăzile cu cartuşe îngrămădite în curte. Golurile ferestrelor le

baricadau, pentru orice eventualitate, cu volume în-folio. Săile cu parchet în desene erau transformate în aziluri de noapte. Dormeau acolo, pe lângă anarhiști, și tot felul de oameni suspecți.

Moscova se umpluse de zvonuri despre viața destrăbălată a anarhiștilor din casele ocupate. Băbușele austere șușoteau, îngrozite, despre niște orgii înspăimântătoare. Nu erau însă orgii, ci chefuri obișnuite, la care, în loc de șampanie, se bea rachiu și se mânca pește uscat, tare ca piatra.

Anarhiștii aveau și un teatru al lor. Se numea „Isis”. Pe afișele lui se arăta că este un teatru mistic, erotic și în spirit anarhic, care își propunea ca țintă „ideea dusă până la fanatism”. Ce idee va fi fost, afișul nu specifica. [...]

Deseori rămâneam la redacție până noaptea târziu, ba și până dimineața (K. Paustovski a fost, rînd pe rînd, muncitor, marinăr, ziarist — n.r.) și scriam acolo primul meu roman. Dormeam pe un divan scofilit, cu arcurile rupte. Uneori, în toată nopți, cite un arc mă izbea din rășputeri în coastă, zărîngănind răutăcios.

Preferam să scriu la redacție decît în locuința mea cu aer stătut, în care toți ceilalți dormeau, unde în baie picura apa din robinet, iar în spatele ușii lipăiau mereu papucii gazdei mele. O supăra că ard lumina în cameră și de cîteva ori pe noapte controla contorul.

La redacție puneam stăpînire pe cabinetul spațios al Kuskovei, cu un covor mare întins pe podea, și mă așezam la biroul ei. Uneori, adormeam scriind și după zece-cincisprezece minute mă trezeam odihnit și înprospătat.

Motanul acțua la redacție dormea în fața mea pe birou, cu etichete de la fața adunată sub piept. Din cînd în cînd crăpa ochii și mă privea blind, de parcă spunea: „Lucrezi? Bine, lucrează, lucrează! Iar eu am să mai trag un pui de somn”.

Într-o noapte însă urechile motanului prinseră a se mișca în toate direcțiile. Mă privi cu ochii lui verzi ca boabele de agriș și mieună răgușit.

Ciulii urechile. Împuscături îndepărtate de arme răsunau prin orașul învăluit în noapte și se apropiau de redacție. După cum se îndesau, înțelegeam bine că nu era un schimb de focuri iscat întîmplător pe stradă.

Îndată sînd asurzitor telefonul. Vorbea redactorul-șef al ziarului nostru.

— A început dezarmarea anarhiștilor! strigă el în receptor. Vilele sînt luate cu asalt. Bine că ești la redacție. Vin și eu îndată, iar dumneata, dragul meu, du-te numaidecît la vila Morozovei de pe Vozdvijenka și vezi ce se întîmplă. Dar fii prudent.

Ieșii în stradă. Era întuneric și pustiu. Dinspre Malaia Dmitrovka, unde anarhiștii se întîrseră în fostul club al negustorilor și chiar instalaseră la poartă două tunuri de munte, se auzeau împuscături răzlețe. Trecui prin diferite stradele până la Vozdvijenka, spre vila Morozovei. Toți moscoviții cunoșteau acea casă ciudată, cu aparență de castel, cu scoci de mare înrustate în zidurile cenușii. Până nu de mult locuise acolo bătrîna milionară Morozova.

Acum vila neluminată, neagră, îmi păru sinistă.

Urcai pe treptele de granit până la ușa principală, asemenea ușilor turnate în bronz ale catedralelor medievale, și ascultai. Nici un sunet nu venea dinăuntru. Crezui că anarhiștii au plecat, totuși ciocăniți ușor.

Ușa se dădu de perete pe neașteptate, fără zgomot. Cîneva mă apucă de mîină, mă trase înăuntru, apoi canatul fu trîntit la loc. Mă pomenii în beznă. Doi oameni mă țineau cu putere de brațe.

— Ce treabă-i asta? întrebai cu nepăsare. Firește, întrebarea era prostească. Nu era nici o treabă, ci o încercătură care, după cum îmi dădeam seamă, putea să se termine cu mari neplăceri pentru mine.

— Ce mai, e o iscoadă, zise alături de mine o voce de femeie tînră. Trebuie să raportăm tovarășului Ognevoi.

— Ascultai, spusei, hotărît să întorc lucrurile în glumă. Vremea lui Monte-Cristo a trecut. Aprindeți lumina și am să vă explic totul. Pe urmă, vă rog să mă lăsați să plec.

Și auzii atunci un răspuns care mă uimi prin amestecul bizar de stiluri.

— Ei, asta pe dracu, spuse aceeași voce de femeie tînră. Multe mai vrei! Să-ți dăm drumul, ai? Dumneata, scumpete, ești o iscoadă bolșevică și aici ai să rămîi. Pe onoarea mea, nici un fir de păr n-o să se clîntească de pe capul dumitale, dacă n-ai să te agiți și ai să-ți fii fleanca...

Mă supărai.

— Prințesă a anarhiei, spusei către femeia nevăzută. Nu mai face pe proasta. Ți-ai împulat capul cu romane ieftine de senzație. La vîrsta dumitale e cam primejdios.

— Percheziționați-l și încuiati-l în salonul din colțul stîng, ordonă cu voce glacială femeia, de parcă nici n-ar fi auzit vorbele mele, iar eu am să raportez tovarășului Ognevoi.

Stradă din vechea Moscova

— N-ai decît ! ți dădui replica provocator. Raportează și lui Ognevoi, și lui Tleiușcii, și lui Ceadeașcii*. Mă doare-n cot.

— Ascultă, să nu-ți pară rău de obrăznicia ta, scumpete ! spuse pe un ton cîntat femeia.

Doi bărbați mă tîrîră în întuneric prin coridor. Unul purta o scurtă rece din piele.

Mă duseră în tăcere pe cîteva scări scurte, ba în jos, ba în sus, mă împinseră într-o cameră, o încăuieră pe dinafară și scoaseră cheia. De după ușă îmi strigară că dacă voi încerca să fac gălăgie vor trage în mine direct prin tăblia canalului, iar unul din ei adăugă, la plecare, pe un ton destul de pașnic !

— Păi așa lucrează iscoadele, lepră bolșevică ? ! Să fi venit tu la noi, te învățam.

Semnalul „iscoadei“ : o flacăra de chibrit

Aveam la mine chibrituri, dar nu îndrăzneau să aprind vreunul ca să cercetez camera. Mai știi ce le putea trăsni prin cap anarhiștilor ? ! Ar fi putut crede că flacăra chibritului e un semnal și, te pomenești, ar fi tras într-adevăr.

Pipăii tăblia. Era acoperită cu încrustații ciudate. Pipăii apoi peretele și mă înfiorai : mă agățasem cu unghiile de tapetul de mătase. Pînă la urmă dădui de un fotoliu moale cu rezemători pentru brațe, mă așezai în el și începui să aștept.

Păfania îmi păru la început hazlie. Fără indoială, anarhiștii mă luaseră drept o iscoadă. Era o prostie din partea lor, dar nu puteam face nimic. Iar tîndră, cine era ? Vocea ei mi se păru cunoscută. Scrutîndu-mi memoria, îmi adusei aminte că o dată, la un miting de lingă monumentul lui Gogol, începuse o cuvîntare o anarhistă cu glas asemănător. Avea părul lung, negru, un breton pînă la sprîncene, ochi ce scăpărau lacom ca la o cocainomană, iar la urechi îi atîrnau niște cercei enormi de peruze. N-a fost lăsată să vorbească. Atunci a scos o țigară, a aprins-o și a pornit prin mulțime, legîmîndu-și șoldurile și zîmbind disprețuitor. Da, desigur, ea era. Îmi făcea plăcere să stau în fotoliul moale și confortabil și să aștept ce se va întîmpla mai departe. Eram sigur că voi fi lăsat liber de îndată ce voi arăta legîtimafia mea de la ziar.

Trecu astfel mai mult de un ceas. Din depărtare răsunau focuri de armă. O dată auzii o explozie surdă, rostogolind prelungi ecouri.

Îmi venise o poftă nebună să fumez. Pînă la urmă nu putui să rezist, scosei o țigară, mă lăsaî pe vine după speteaza fotoliului și aprinsei un chibrit. Îndată fîșni un foc viu, ca de magneziu, care luminează pentru o clipă toată camera. Flacăra străluci în oglinzi și în vasele de cristal. Aprinsei țigara în grabă, și, stingînd chibritul, îmi dădui seama de ce luminase atît de viu : era un chibrit defect, cu gămălia dublă.

Și atunci se petrecu un al doilea lucru neașteptat : un foc de armă izbi fără veste în geamurile vilei. Se auzi căzînd tenciuiala, iar eu, așa cum stăteam jos, pe podea, nu mă mai cîntîii din loc.

* Joc de cuvinte. În limba rusă Ognevoi înseamnă „Focul, învîpăiatul“, Tleiușcii — „Mocnitul“, iar Ceadeașcii — „Fumegîndul“.

Schimbul de focuri se întelea repede. Îmi dădui seama că străfulgerarea chibritului fusese ca un semnal pentru ostașii roșii care, drept urmare, înconjuraseră pe nesimțite vila.

Se trăgea mai ales asupra camerei în care ședeam eu pe podea. Gloanțele nimereau în lustră. Auzeam cum cădeau furfurii de cristal, zăngănind trist.

Fără să vreau, jucasem rolul de iscoadă pe care mi-l atribuiseră anarhiștii. Vedeam bine că situația mea nu era strălucită. Dacă și anarhiștii observaseră cumva lumina chibritului, aveau să se năpustească în cameră și să mă împuște.

Se pare însă că ei n-o observaseră și apoi nu le mai ardea de mine. Ripostau trăgând cu armele. Auzii cum alergau pe coridor, tirind ceva ce huruia, pesemne o mitralieră. Cineva, înjurând întretăiat, strigă o comandă: „Patru la parter! Nu-i lăsați să se apropie de ferestre!”

Ceva căzu cu zgomot. Apoi, pe lângă camera mea trecură în goană, tropăind, mai mulți inși, undeva afară trosni o cercevea scoasă din țiței și vocea cunoscută de femeie strigă: „Încoace, tovarăși! Încoace, tovarăși! Prin spărtura din perete!” După câteva clipe de forfotă, totul se liniști. Doar arar, pentru a verifica parcă dacă în casă nu rămăsese vreo ambuscadă, făcându-se în ferestre gloanțele ostașilor roșii.

Se lăsă apoi o liniște deplină. Anarhiștii, se vede, fugiseră.

Liniștea nu ținu însă mult. Din nou se auziră pași grei, zăngănituri, voci: „Cercetați toată casa! Faceți lumină! Lumină!”, „Cum văd, au dus-o bine aici, nemernicii!”, „Fiți cu ochii în patru, să nu ne pomenim cu vreo grenadă de după colț!”

Pașii grei se opriră lângă ușa mea. Cineva trase cu putere de clanță, dar ușa nu cedă.

— S-a încuiat, spurcăciunea, spuse ginditor o voce răgușită.

Se apucară să zgâlție ușa. Eu tăceam. Ce era să fac? Doar nu puteam să explic îndelung și incurcat, prin ușă, că anarhiștii au pus mîna pe mine și m-au încuiat. Cine m-ar fi crezut?

— Descuie, drac împleișat! strigară de după ușă câteva glasuri. Pe urmă cineva trase un glonț în tăblie, crăpînd-o. Lovituri grele de pături de armă o izbîră apoi, și ușa începu să se clatine.

— E făcută pe cîste, spuse cu admirație același glas răgușit.

O jumătate din ușă sări de perete și în ochi mă lovi lumina unei lanterne.

— A rămas unul! strigă cu bucurie un tînăr din găzile roșii și îndreptă arma spre mine. Ia scoală-te, anarhistule! Hai la comandament. Ai trăit ca un pașă, ți-ajunge!

La comandament mă dusei bucuros. Se afla într-o mică vilă de pe Povarskaia. Acolo, la o masă din hol, ședea un om foarte slab, îmbrăcat într-o tunică militară, cu o bărbuță bălaie și ochi ironici.

Mă privi liniștit și deodată zîmbi. Îi răspunsei și eu cu un zîmbet.

— Hai, povestește, spuse omul cel slab și-și aprinse luleaua. Dar pe scurt. N-am timp de pierdut cu dumneata.

Îi povestii totul cu sinceritate și ți arătai actele. Slabul aruncă o privire fugară pe ele.

— S-ar fi convenit să te închid pe vreo două săptămîni, pentru exces de curiozitate. Dar din păcate nu există un astfel de decret. Du-te! Te sfătuiesc să dai naibii ziarul ăla al dumitale, „Vlast naroda”. Ce scofală faci acolo? Ce, dumneata ești nemulțumit de orînduirea sovietică?

Îi răspunsei că, dimpotrivă, toate speranțele mele privind soarta fericită a poporului rus sînt legate de această orînduire.

— Ei, bine, făcu omul cel slab, strîmbîndu-se din cauza fumului de lulea. Noi, fără îndoială, ne vom strădui să-ți îndreptăm speranțele, tinere. Crede-mă, e foarte măgulitor pentru noi. Foarte măgulitor. Și acum, șterge-o!

Îleșii în stradă. Pe ici, pe colo, se mai auzeau împușcături. Îmi simțeam obrajii arzînd de rușine. Omul cel slab mă luase în zeftlema. Dar în adîncul sufletului știam că avea dreptate și toate replicile pe care încercam să le născocesc acum, cu întîrziere, oricît erau de spirituale și de caustice, nu reușeau să nîmicască disprețul din vorbele lui.

Către amiază anarhiștii fură alungați din toate casele bolerești. O parte din ei fugi din Moscova, altă parte se împrăstie prin oraș, pierzîndu-și avîntul războinic.

Locuitorii Moscovei, cei care dormiseră în timp ce se petreceau toate acestea, priveau a doua zi cu uimire casele lovite de gloanțe, cioburile de sticlă pe care portarii le măturau, strîngîndu-le în grămezi, și gaura produsă de singura lovitură de tun trasă în zidul Clubului negustorilor de pe Malaia Dmitrovka.

În acele zile evenimentele se produceau atît de neașteptat, încît puteai să le pierzi dormind.

Zîmbete din cronic

■ Vrăjitorii

În evul mediu, prezicea timpului cădea în sarcina astrologilor. Evident, într-un număr infinit mai mare de cazuri decât în zilele noastre, aceste pronosticuri nu se adevăreau. Precizarea vremii, ca și scrutarea destinului omenească, au fost, de aceea, declarate îndeletniciri vrăjitoarești; cei care le practicau erau socotiți vrăjitori și, conform canoanelor religioase, trebuiau arși pe rug.

Abia pe măsură ce meteorologia s-a cristalizat ca știință, meteorologii n-au mai fost priviți ca vrăjitori. Curios e, însă, faptul că o asemenea lege a fost desființată în Anglia, de pildă, abia în... 1966, deși, evident, nu se mai aplica de mult.

■ Dacă altfel nu s-a putut...

De obicei, monarhii erau foarte convinși de misiunea lor „divină” și făceau totul pentru a-i convinge și pe cei din jur de acest lucru. Au fost, însă, și excepții, din antichitate până în epoca modernă. Astfel, împăratul roman Titus (79-81) e.n.), avînd darul de a imita perfect scrisul oricui, a spus o dată:

— De fapt, visul meu a fost să ajung un falsificator celebru, dar a trebuit să mă mulțumesc să fiu doar împărat!

Un alt împărat roman, Iulianus (361-363 e.n.), pasionat pentru filozofie, era atît de plictisit de

lungile ceremonii la care era obligat să asiste, încît o dată i-au scăpat aceste cuvinte:

— Stupidă meserie pentru un filozof!

În fine, unul din mareașalii lui Napoleon, Jean Bernadotte, favorizat de împrejurări, a ajuns rege al Suediei (1818-1844). Cînd a decedat, pe pielea trupului său s-a descoperit un tatuaș neașteptat: Moarte regilor!

■ Luciditate

După marea victorie de la Naseby (1645), în care trupele regale au fost înfrînte, Cromwell a intrat în Londra, fiind așteptat de o mare mulțime care l-a întîmpinat cu aclamații. Cîeva din preajma lui Cromwell, vrînd să-l măgulească, i-a atras atenția asupra oamenilor entuziaști.

— Tot atîția s-ar fi strîns să mă vadă și dacă aș fi fost dus spre spînzurătoare, a răspuns Cromwell.

■ O soluție ingenioasă

Mihail Kogălniceanu stăruia mereu pe lângă Cuza vodă să acorde un portofoliu ministerial și generalului Cristian Tell. Din cine știe ce motive, Cuza nu era dispus să îndeplinească această rugăminte, dar se jena să i-o spună lui Kogălniceanu și de aceea fi făgăduia, fără să se țină de cuvînt. Pînă într-o zi, cînd, ca să scape de aceste stăruinți, a recurs la un

șiretlic. Tell avea un tic nervos: o tremurătură continuă a capului. Cînd Kogălniceanu a venit din nou cu „cazul Tell”, Cuza i-a cerut să... dea din cap timp de 10 minute. Convinș că e o glumă, Kogălniceanu s-a conformat, dar, după cinci minute s-a oprit, spunîndu-i lui vodă că a amețit.

— Dumneata ai amețit după cinci minute, și vrei să-l fac ministru pe Tell, al cărui cap tremură de 30 ani?!

■ Roosevelt invitat la... Casa Albă

Franklin D. Roosevelt a fost ales prima oară președinte al S.U.A. în 1932 și apoi reales în 1936, 1940 și 1944. La 20 ianuarie 1945 trebuia să aibă loc ceremonia instalării sale la Casa Albă. Secretariatul Casei Albe, lansînd invitații pentru această ceremonie, a trimis una și lui... Roosevelt.

Amuzat, acesta a răspuns printr-o scrisoare oficială: „Președintele își exprimă regretul că, din cauza numeroaselor obligații oficiale, nu poate primi invitația de a asista la festivitatea instalării Președintelui Statelor Unite.” A adăugat, însă, de mină, un *post-scriptum*: „Mi-am aranjat treburile și sper că voi putea veni la ceremonie. Veți primi răspunsul definitiv la 19 ianuarie a.c.”

■ Unul urcă, altul...

La Universitatea din Iași, N. Iorga, din ce în ce mai celebru în toată lumea, urca scările spre un amfiteatru, în vreme ce A. C. Cuza, tot mai ridicol și mai detestat de intelectualii democrați, le cobora.

A. C. Cuza către Iorga: — Cum îți mai merge, prietene?

— Cum nu se poate mai bine. După cum vezi, eu urc, în timp ce dumneata cobori...

RECUNOAȘTEȚI IMAGINEA?

Publicăm a doua serie de probleme, în cadrul concursului nostru. De astă dată vă solicităm memoria vizuală și, firește, perspicacitatea dvs. Vă prezentăm șase imagini: trei din ele reprezintă mărirea unui detaliu dintr-o ilustrație apărută în nr. 11, 12/1971 sau 1/1972, celelalte trei sînt fotomontaje care combină elemente din două ilustrații publicate în numerele menționate.

Urmează acum ca dvs. să identificați proveniența acestor șase imagini. Răspunsurile trebuie să fie foarte concise, măr-ginindu-se să indice pagina și numărul respectiv din revistă. De exemplu: detaliu din ilustrația de la p. 90, nr. 11/1971; sau: fotomontaj din ilustrațiile de la p. 10 nr. 12/1971 și p. 11 (stînga) nr. 1/1972 etc.

①

②

■ Freiburg: Colocviul Internațional al Societății „Mihail Eminescu”

Departa de zgomotul orașului, în vastele cabane ale Universității din Freiburg, situate la 1200 m altitudine, pe înălțimea Schauinsland din Munții Pădurea Neagră, s-au desfășurat între 3-5 decembrie 1971 lucrările celui de-al IX-lea Colocviu internațional al societății literar-științifice ce poartă acolo numele marelui poet Eminescu. Reuniunea din vecinătatea izvoarelor Dunării a fost organizată de către Seminarul de romanistică al Universității freiburgheze, prin grija prof. dr. Paul Miron și a asistentei Elsa Läder, președinta societății.

Tema generală a celor 22 comunicări și referate înscrise în program s-a intitulat: România orientală după edictul lui Aurelian (271) și formarea limbii române.

La această selectă manifestare de colaborare științifică româno-germană au venit specialiști din 8 țări. În total au luat parte la ședințe peste 200 persoane. Din cele 21 universități vestgermane, 16 au fost prezente prin cadre didactice și studenți.

Delegația română formată din 17 academicieni, profesori universitari și diferiți specialiști, a prezentat 15 rapoarte și referate în limbile germană, franceză și engleză, participând apoi activ la discuții.

Prima zi a lucrărilor a fost destinată problemelor de lingvistică, la care și-au adus valoroasa lor contribuție acad. Al Rosetti (București), prof. romanist W. Th. Elwert-Mainz, dr. Ion I. Russu (Cluj), prof. Cicerone Poghiro (București), dr. Andrei Avram (București), prof. Gotfried Schramm (Freiburg).

Cu acest prilej s-a subliniat din plin caracterul romanic al limbii noastre, formarea ei pe ambele părți ale Dunării, precum și influențele pe care le-a primit sau le-a dat altor limbi balcanice și nord-dunărene, timp de două milenii.

În cea de-a doua zi a lucrărilor, rezervată problemelor de istorie și arheologie, după expunerea de ansamblu a prof. dr. doc. Ion Nestor (București), privind arheologia secolelor III-X și-au adus prețiosul lor aport prof. univ. Radu Vulpe (București), lector universitar Vladimir Iliescu (Constanța), prof. univ. Dumitru Tudor (București), prof. univ. Kurt Horedt și Andrei Bodor (Cluj), prof. univ. Evangelos Chrysos (Salonic), prof. univ. M. Petrescu-Dîmbovița (Iași), dr. Emilian Popescu (București).

S-a dovedit încă o dată că dacii nu au fost exterminați de Traian, că procesul romanizării Daciei a fost îndelung și complex, că Aurelian a evacuat numai armata și administrația, că zona de formare a limbii și poporul român a cuprins un teritoriu mult mai vast decât Dacia Traiană ș.a.

Ultima zi a dezbaterilor a fost consacrată etnografiei istorice și concluziilor generale; au susținut comunicări prof. Mihai Pop (București) și dr. Dumitru Pop (Cluj).

Cuvîntul de închidere la lucrările colocviului a fost rostit de prof. dr. Paul Miron de la Universitatea din Freiburg; el a subliniat roadele culese pe tărîm științific de către acest colocviu internațional organizat de către Societatea „Mihail Eminescu”. S-a stabilit ca viitorul colocviu să se desfășoare la Iași, în luna mai a anului 1972, avînd ca temă generală: Relațiile culturale româno-germane în secolul trecut.

D. T.

■ Date noi despre o catastrofă veche

Recent, istoricii sovietici au reexaminat cu deosebită atenție cauzele și bilanțul unuiu dintre cele mai tragice accidente înregistrate pe glob în cursul ultimelor trei sferturi de secol: catastrofa de pe Cîmpia Holinski, care a avut loc la 30 mai 1896.

Îngrijorate de combativitatea tot mai accentuată cu care se manifestau nemulțumirile clasei muncitoare și ale țărănimii, autoritățile țariste au profitat

de încoronarea țarului Nicolae II, pentru a recurge la o diversivune menită să evidențieze „solicitudinea” lor față de masele populare. În consecință, sărăcimea din suburbiile și împrejurimile Moscovei a fost invitată la festivitățile organizate pe imensa Cîmpie Holinski de la porțile orașului, unde aveau să se desfășoare spectacole de circ, concerte de instrumente populare, concursuri de dans etc. Berea și cvasul urmau să se distribuie gratuit, ca și un pachet pentru fiecare participant conținând un codru de piine, un cîrnat, câteva stafide și un pîhărel de tinichea, gravat cu inițialele țarului și ale țarinei.

Data fiind foametea care bintuia printre vitregiții soartei, nu este de mirare că în dimineața de 30 mai, sute de mii de oameni (mai ales bătrîni, femei și copii) s-au prezentat la cele 150 bariere care împrejmuiău locul festivităților. În ciuda programului anunțat, așteptarea s-a prelungit vreme de câteva ceasuri. În fața timidelor proteste ale mulțimii, jandarmii au ripostat cu obișnuita lor brutalitate, lovind în dreapta și stînga cu cnuturile și paturile armelor.

Sălbaticul atac a dat naștere unei busculade groaznice și sute de oameni au fost asfîțiați sau călcați în picioare. Unii au încercat să se refugieze pe șubredul înveliș care acoperea două gropi enorme, rămase de la o expediție franceză, organizată acolo în 1891. Sub greutatea valului uman, scîndurile au cedat și alte sute de persoane au pierit strivite într-un morman de trupuri.

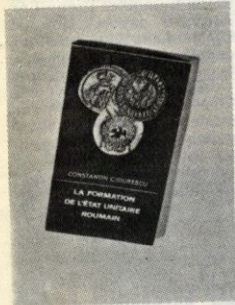
Conform datelor oficiale, numărul morților s-a ridicat la 3 876, iar cel al răniților la peste 4 000. După noile cercetări pe care le-au întreprins, istoricii sovietici consideră însă astăzi că cifrele reale sînt mult mai mari: peste 9 000 morți și cel puțin 13 000 grav răniți.

Două detalii scot în relief barbaria autorităților țariste. De teama unei răzmerițe și pentru a camufla proporțiile dezastrului s-a ordonat începerea festivităților imediat după producerea catastrofei, ceea ce a pus mari piedici în acțiunea de salvare și îngrijire a supraviețuitorilor. Iar în seara aceleiași zile, țarul Nicolae II și țarina Alexandra au participat, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, la balul dat de ambasada franceză: după cum scriau ziarele vremii, „Majestățile Lor s-au amuzat copios pînă în zorii zilei”.

Clîșeul: Morții au fost tratați cu același dispreț ca și cei vii: un ofițer de pompieri „identifică” victimele.

La Editura Meridiane a apărut, în mai multe limbi de circulație internațională, o nouă sinteză sub semnătura prof. dr. doc. **Constantin C. Giurescu**: **FORMAREA STATULUI UNITAR ROMÂN** (București, 1971). Autorul se ocupă de următoarele etape istorice: Dacia; Formarea și dezvoltarea statelor românești; Constituirea și consolidarea statului român modern; Desăvârșirea statului unitar român. În încheierea volu-

mului, o bibliografie orientativă, bine selecționată, oferă cititorului reperele esențiale în vederea completării imaginii asupra problemelor înfățișate în cuprinsul lucrării.

Precizia informației, disacuită mereu la obiect, claritatea în expunere și organizarea prezentării fac parte dintre caracteristicile acestei cărți a prof. C. C. Giurescu.

Dezvoltarea industrială reprezintă un esențial capitol de istorie contemporană a României. Volumul **LE DÉVELOPPEMENT INDUSTRIEL DE LA ROUMANIE** de prof. dr. N. N. Constantinescu (Editura Meridiane, București, 1971) are valoarea unui docu-

mentar asupra unui aspect primordial al vieții economice din țara noastră.

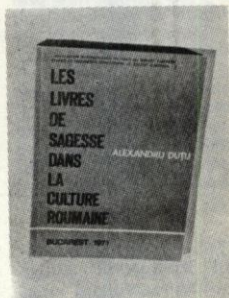
PROGRESS AND REVOLUTION IN THE TRADITION OF THE ROMANIAN PEOPLE (1848-1971) (Progres și revoluție în tradițiile poporului român. 1848-1971) se numește cartea prof. dr. **Titu Georgescu** (Editura Meridiane, București, 1971). Este o succintă trecere în revistă, în lumina ultimelor cerce-

tări, a istoriei mișcării muncitorești din țara noastră, de la apariția proletariatului, pe arena istoriei până la triumful socialismului în România.

Alexandru Duțu: **LES LIVRES DE SAGESSE DANS LA CULTURE ROUMAINE. Introduction à l'histoire des mentalités sud-est européennes** (Cărțile de înțelepciune în cultura românească. Introducere în istoria mentalităților din sud-estul Europei). (Association internationale d'études du sud-est européen. Études et documents concernant le sud-est européen — 3), București, 1971.

Menite în parte unui cerc larg de cititori (cărți de

comportare), în parte oamenilor de stat pe care și propun să-i instruiască asupra rosturilor lor în viața popoarelor (oglinzi ale principiilor), cărțile numite de Nicolae Iorga „de înțelepciune” au cunoscut în țara noastră o largă circulație din sec. XVII până la jumătatea sec. XIX. Al. Duțu studiază această categorie de scrieri din vechea noastră literatură în spiritul unui istoric al mentalităților, tendință de cercetare foarte vie pretutindeni în lume în epoca noastră. Autorul urmărește pe baza „cărților de înțelepciune” evoluția mentalității românești în amintita perioadă. Tendința fundamentală pe care el o pune în evi-

dență este aceea de permanentă laicizare și democratizare a culturii. Bazată pe cercetarea unui mare număr de tipărituri și manuscrise — dintre care unele inedite —, presupunând investigații comparatiste în celelalte literaturi europene, în primul rând în cele sud-est europene, lucrarea, cea dintâi sinteză dedicată la noi acestei categorii de scrieri, este de un real folos cercetătorilor și oricărui cititor interesat de trecutul nostru cultural, atât prin soluțiile pe care le dă unor probleme controversate ale istoriei literaturii și culturii românești cât și prin orizontul pe care-l deschide, promițător, cercetărilor viitoare. Se află sub tipar la Editura Minerva versiunea originală în limba română a lucrării.

Colecția FII AI NEAMULUI ROMÂNESC editată de Editura Militară a închinat una din ultimele sale apariții legendarei figuri a comunistului Nicolae Cristea. Autorul evocării, dr. Gh. I. Ioniță, răscolind arhive și culegînd

mărturii de la cei care l-au cunoscut, prezintă cititorilor viața și lupta unui om dăruit cu totul cauzei comuniste, luptei împotriva fascismului. Este prezentată pe larg activitatea lui Nicolae Cristea atît în țară, cît și peste hotare, în cadrul brigăzilor internaționale din Spania și în formațiunile de luptă ale Rezistenței din Franța.

REVISTA ARHIVELOR, anul XLVIII, vol. XXXIII, nr. 3, București, 1971. Aflată în al 48-lea an de existență, **Revista Arhivelor** și-a dublat, începînd din 1971, numărul de apariții anuale.

Cîteva articole despre N. Iorga și locul său în arhivistica românească, extrem de interesante prezentări de fonduri și de documente, lucrări bazate pe arhivele românești și străine, un studiu de genealogie în legătură cu înființarea Comisiei de heraldică, genealogie și sigilografie de la Institutul de Istorie „N. Iorga”, o rubrică de „Cronică” și bogate note bibliografice, precum și două re-

produceri ale unor frumoase pergamente medievale cu miniaturi alcătuiesc acest număr.

GRONICA COTNARILOR, Gh. Ungureanu, Gh. Anghel și Const. Botez, Editura Științifică, București, 1971.

După o scurtă prezentare a istoriei viticulturii pe teritoriul țării noastre, autorii pornesc la reconstituirea trecutului Cotnariilor. Așezarea datează din sec. IV-III î.e.n. Pe baza documentelor scrise, se cercetează trecutul podgoriei — menționată prima dată la 1448 —, al târgului, al moșiei, al comunei și al populației Cotnariilor. Au stăpînit vii la Cotnari nu

numai voievozii, ci și marii feudali laici (între care și cronicarii Grigore Ureche și Miron Costin) și clerici, mănăstirile și bisericile, negustori și orășeni. Alte capitole sînt consacrate vinului de Cotnari, dădiilor puse asupra lui precum și oamenilor locului. Un număr de 57 documente, un glosar cu termeni vechi și un indice general completează lucrarea dedicată celui mai celebru centru viticol moldovenesc.

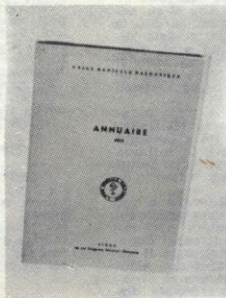
MEDALII ȘI PLACHETE ROMĂNEȘTI, George Buzdugan, Gheorghe Niculiță, Editura Științifică, București, 1971.

Medalistica este un compartiment al numismatiei (știința monedelor), care studiază medaliile și plachetele bătute cu prilejul sărbătoririi anumitor evenimente însemnate sau comemorării unor fapte ori persoane ilustre. S-au bătut medalii încă din antichitatea greacă (490 î.e.n.). Pentru teritoriul României, cea mai veche medalie este considerată cea bătută de împăratul Traian după cucerirea Daciei.

Autorii lucrării cu titlul de mai sus, trec în revistă toate medaliile românești, începînd cu cea a lui Mihai Viteazul, din 1600, și terminînd cu medalia semicentenarului P.C.R. Lucrarea are și un tabel al medaliilor și plachetelor românești, bătute între 1600-1971, precum și o scurtă bibliografie.

ANNUAIRE—1971, Union médicale balkanique (Anuarul uniunii medicale balcanice—1971)

Volumul reprezintă cel de-al doilea anuar publicat de Uniunea Medicală Balcanică, de la a cărei creare la București (1932) se împlinesc patru decenii. De-a lungul anilor, uniunea și-a tradus preocupările științifice în organizarea de „Săptămîni medicale balcanice” și „Zile ale Uniunii Medicale Balcanice”, cursuri internaționale de perfecționare, studii și cercetări, editarea de publicații etc. Uniunea Medicală Balcanică este una dintre formele devenite tradiționale ale cooperării intelectuale interbalcanice. În septembrie 1972, cu prilejul celei de-a patruzecia aniversări, organizate la București, se va analiza, ca temă principală „Tehnologia contemporană în slujba științelor sanitare în țările balcanice”. Menționăm că fondatorul și pre-

ședintele de onoare al Uniunii Medicale Balcanice este prof. dr. doc. M. Popescu-Buzeu a cărui a 70-a aniversare a fost recent omagiată.

DIN TRECUTUL MEDICINII MUNCII ÎN ROMÂNIA, Editura Medicală, București, 1971.

Volumul cuprinde studii și note prezentate la simpozionul de istoria medicinei organizat la Timișoara, privitoare la preocupările de igienă a muncii și patologie profesională din țara noastră. Sînt arătate inițiativele meritorii ale unor medici din trecut pentru studiul și îmbunătățirea condițiilor de muncă în agricultură, industrie și minerit; un grup de comunicări este consacrat realizărilor și perspectivei medicinii muncii în România Socialistă, arătîndu-se succesele importante obținute.

Cuvîntul înainte este semnat de regretatul prof. dr. doc. **Theodor Ilea**, membru al Academiei de Științe Medicale.

Din cauza abundenței de material, articolul Celții — „copiii teribili ai antichității”, va fi publicat într-unul din numerele viitoare ale revistei noastre.

CONSULUL DE LA CALLATIS

Ing. PETRICĂ BACIU din București, Calea Victoriei, nr. 134, sect. 1, ne scrie: „Apariția revistei noastre «Magazin istoric» a umplut un mare gol pentru iubitorii de istorie. Mai mult decât atât, spre deosebire de alte publicații care după apariție și-au neglijat treptat calitatea, ajungând să fie, la rîndul lor, neglijate de public, această revistă și-a păstrat tot timpul un nivel ridicat. Iată ce m-a determinat să vă scriu și să vă mulțumesc sperînd că cele spuse de mine vor fi un îndemn pentru activitatea dvs. viitoare.

Profit de prilej pentru a vă pune o întrebare. Îmi petrec concediile la Mangalia-oraș și o zi din fiecare vacanță e dedicată vizitării Muzeului de Arheologie. La intrarea în Parcul Sportiv se află o construcție destul de mare. De ani de zile mă întreb: ce reprezintă?»

În 1959, lucrîndu-se la înlăturarea a doi tumuli (mobile de pămînt pe care popoarele din antichitate le înlău deasupra mormintelor), s-a descoperit ceea ce ați văzut dvs.: un ring de piatră cu un diametru de 15 m. În mijlocul lui era un mormînt din plăci de calcar, pe capacul cărui figura ca ornament resturile unei coroane formate din frunze și fructe de laur din bronz aurit. În mormînt, arheologii au găsit scheletul unui bărbat avînd pe cap o coroană de asemenea aurită. Dar obiectul cel mai de seamă îl constituie sulul de papirus aflat în mîna dreaptă a scheletului, avînd 30 cm lungime și un diametru de aproximativ 15 cm. Așuns într-o stare de descompunere extrem de precară, papirusul a dat mult de lucru descoperitorilor, care nu l-au putut consolida decât fragmentar, deoarece nerezistînd contactului cu aerul s-a fărîmat în bucățele. S-a constatat, totuși, că e vorba de un text grec, datînd aproximativ din sec. IV î.e.n., ceea ce confirmă și celelalte obiecte găsite în tumul. Din puținele cuvinte descifrate nu s-a putut reconstitui încă textul. Se pare că este originalul unui așa-numit decret de proxenie. Dacă interpretarea e corectă, înseamnă că defunctul primise titlul de proxenos — un fel de consul, reprezentînd interesele unei cetăți străine, cu care Callatisul avea legături diplomatice. Cele două coroane de bronz aurit ar fi totmai distincțiile care se acordau de obicei proxenilor.

CÎND S-A NĂSCUT IORDACHE GOLESCU ?

Prof. dr. CONSTANTIN SIMIONESCU, București, Calea Rahovei, nr. 325, of. post. 14, sect. 6: „În nr. 8/1971 al revistei «Magazin istoric» la rubrica Poșta M.I., s'a apărut o rectificare relativă la anul nașterii lui Gheorghe-Iordache Goleșcu.

Exactitatea acestor date este însă pusă sub semnul întrebării. Se știe că data nașterii lui Iordache Goleșcu, anul 1768, este dedusă de pe o inscripție săpată pe lespezea de pe mormîntul lui aflat în biserica din Golești, în care se menționează că el a murit în anul 1848, atunci cînd avea optzeci de ani.

Dar istoricul Nerva Hodoș a afirmat că această dată nu poate fi considerată riguros exactă întrucît, după cît se știe, între Iordache și fratele său mai mic Constantin

Dinicu, născut în 1777, nu era o diferență prea mare de ani.

„În lipsa oricărei acte de stare civilă și a oricărui alt document păstrat în arhivele familiei, subscriem la părerea d-lui Hodoș scrie George Bengescu, în volumul *Les Goleșco*, tipărit la Paris, în 1921.

Un alt biograf al lui Iordache Goleșcu, profesorul N. Bănescu, în cartea sa intitulată *Viața și scrierile marelui vornic Iordache Goleșcu*, tipărită la Vălenii de Munte în 1910 — scrie circumspect că s-a «născut în preajma anului 1770».

În fața acestor mărturii, demne de crezut, înclinăm și noi să presupunem că Iordache Goleșcu s-ar fi născut în jurul anului 1770.”

DE TOATE PENTRU TOȚI

VESTIC IOAN, B-dul Republicii nr. 116, bl. B, sc. B, ap. 16. Ne bucurăm insistența dvs. pentru că probează — indiferent de sentimente — consecvența dvs. atașament pentru istorie. După cum vedeți dintre numeroasele dvs. întrebări, multe au de pe acum răspuns în articolele publicate, ca, de pildă, cel despre Ioan Ghica.

★

MIHAIL GRAUR, București, B-dul Republicii, nr. 86 A, sect. 3. Ne interesează ca și pe dvs. această „enigmă” a datei nașterii lui Vasile Alecsandri. Să așteptăm rezultatul cercetărilor istoricilor literari.

★

SCĂRLĂTEANU EUGEN, din Brăila, B-dul Al. I. Cuza, nr. 238: 1 — Volumul scris de Feldmareșul Montgomery nu a apărut în limba română; 2 — Ne-am notat toate interesele dvs. sugestiile și le vom da curs în limitele, cum singur o remarcăți, „celor abia 99 de pagini ale revistei”.

★

POP ION, din com. Totești, of. post. Hațeg, jud. Hunedoara, se oferă drept ghid al numeroaselor monumente a căror istorie o cunoaște. Credem că Consiliul județean pentru Cultură și Educație Socialistă poate folosi asemenea iubitori ai istoriei.

POST-SCRIPTUM

ȘTEFAN LEMNY, din Suceava, str. Mihail Viteazul, bl. 14, sc. A, ap. 2, ne scrie: „Prin intermediul revistei «Magazin istoric» nr. 10/1971, p. 95, a fost lămurită o problemă care mă nedumerise.

Consider că este de datoria mea să răspund notiței «5 sau 7 ianuarie» din numărul sus-amintit.

Revenind asupra materialului bibliografic indicat am constatat că afirmațiile tovarășului C-tin Antip privitoare la scindarea din cadrul Consiliului Comunei din Paris sînt conforme realității și, ca atare, sesizarea mea (făcută pe baza unei bibliografii cu unele greșeli) este injustă.

O linie riguroasă de demarcație însă între cele două grupări nu se poate stabili cu certitudine.”

Vă mulțumim pentru FAIR-play.

INCĂ UN APEL

IOAN ȘERB, Gurahonț, satul Valeamare, nr. 8, jud. Arad: „Care este cauza pentru care unele numere ale revistei apar cu așa mare întârziere, ca de exemplu nr. 11/1971 care nu a apărut nici până acum (21-XI-1971) la centrele de difuzare. Propun să se repartizeze un număr mai mare de exemplare la chiocurile din mediul rural.”

Nu cunoaștem din ce motive Difuzarea Presiei nu a reușit să difuzeze revista până la data amintită. Ne facem totuși datoria să amintim că revista noastră apare într-un tiraj suficient de mare (așa încât poate fi difuzată și la Gurahonț), la începutul lunii și trebuie expediată în aceeași perioadă.

UN ETALON PENTRU TIPOGRAFIE

VALERIA EPURE, Șantier Drum Timișeni, of. post. Șag-Timișeni, jud. Timiș, ne scrie: „Cînd am luat revistele „Magazin istoric” să le aranjez pe ani și să le leg, surpriza: una mai mică, alta mai mare, una mai îngustă, alta mai subțire etc. Ce urît arată! Știi dvs. eu mai tîn și la estetică! Sînt de părere și propun să se respecte prima dimensiune a primului număr din an. Nici tiparul nu este la înălțimea dorințelor cititorilor!”

Nu putem decât să mai facem un apel către Combinatul Poligrafic „Casa Șintei”-București.

CONSILIERUL IMPERIAL

NICOLAE DIACONESCU, Bălcești, jud. Gorj, Ilie Știrbei, consilierul imperial a căruia persoană vă interesează, era fiul lui Constantin Știrbei (mare sluger, mare coms., mare ciucer, mare ban) și al Mariei Corbeanu. Fiul său a fost, în adevăr, Nicolae Știrbei, ginerele altui consilier imperial, Radu Goleacu. Despre Ilie Știrbei puteți consulta articolul lui C. V. Obedeanu publicat în Arhivele Olteniei din 1927, iar pentru împrejurările politice de atunci, în

care a jucat un rol și acest personaj, consultați următoarele lucrări: C. Giurescu, Material pentru istoria Olteniei supt austriaci, 3 vol., București 1913-1947; Al. Vasilescu, Oltenia sub austriaci, București 1929, și Șerban Papacostea, Oltenia sub stăpînire austriacă (1718-1739), Editura Academiei Republica Socialistă Română, București, 1971.

DENUMIRILE STRĂZILOR

HARALAMBIE CARAUȘU, din Cluj, ne exprimă, sub forma unei întrebări, nemulțumirea locuitorilor de pe strada pe care locuiește. Întrebarea sună așa: „De ce s-a schimbat denumirea străzii Căpitan Ignat, în Anatole France, cînd se știe că primul s-a numărat printre eroii luptelor de la Mărășești din primul război mondial. Căpitanul Ignat și-a condus unitatea cu curaj la luptă împotriva cotropitorilor și cînd servanții de la mitralieră au căzut, a trecut el însuși pe acest post murind cu mîna pe trăgaci”.

Același cititor subliniază că în Cluj sînt foarte multe străzi a căror denumire ar putea fi schimbată fără nici un fel de greutate ca, de pildă, străzile: Teller, Treacătoare, Căpsunilor, Tutunului, Fagului, Stejarului, Porumbelilor, Lunetei, Triflorilor, Ghindei, Orzului, Cepel. „Desigur, continua corespondentul nostru, că unele dintre acestea vor avea vreo întemeieri a numelui, dar credem că una putea fi schimbată cu numele marelui scriitor francez Anatole France, iar denumirea de Căpitan Ignat să revină. Copiii ne întrebă cîne a fost cel ce poartă numele străzii și în felul acesta denumirea străzii duce la popularizarea luptătorilor noștri care și-au jertfit viața pentru țara și poporul român”.

Credem că Consiliul Popular al Municipiului Cluj poate lua în seamă sesizarea locatarilor de pe strada Anatole France, fostă Căpitan Ignat.

Cristian POPIȘTEANU

RĂSPUNZIND NUMEROASELOR ȘI INSISTENȚELOR CERERI ALE CITITORILOR ȘI BUCURINDU-SE DE SPRIJINUL COMBINATULUI POLIGRAFIC „CASA ȘINTEI”, REVISTA „MAGAZIN ISTORIC” SE TIPĂREȘTE, ÎNCEPÎND CU ACEST NUMĂR, LA UN NOU ȘI MODERN SISTEM POLIGRAFIC.

AȘTEPTĂM SUGESTIILE ȘI PĂRERILE CITITORILOR NOȘTRI.

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR AL REVISTEI

● Momente din neînfricată luptă a U.T.C. ● Originile scrișului: Mesopotamia sau... sud-estul Europei? ● Rosetteștii, o familie de iluștri diplomați, cărturari... ● Contele francez d'Antraigues despre asasinarea domnitorului Ghica ● Mihai Viteazul la curtea împăratului Rudolf II ● „Ieniceri, copii de suflet ai lui Allah...” ● Un diplomat britanic despre răzcoala din 1907 ● Marele cutremur de la Sparta în viziunea lui A. J. Toynbee ● Scurtă istorie din vremea cînd onoarea se spăla cu sînge ● Murid, Matteotti a învins! ● A treia și ultima serie de întrebări în cadrul concursului „Magazin istoric”

CONTENTS

VIRGIL CANDEA The Advice of the Wallachian Prince Neagoe Basarab (1512-1521) . . . 2	LEANDROS VRANOUSSIS Unknown Romanian Texts and Documents Discovered in Greece . . . 6
MATEI CAZACU, ȘTEFAN ANDREESCU An Unknown Monument from the Time of Neagoe Basarab . . . 11	* Heroica — Moments from the Fearless Struggle of the Union of Communist Youth (1921-1945) . . . 13
VIOREL BAGEACU Pages from the Ancient History of Afghanistan . . . 25	GH. POENARU-BORDEA A Volume with More than 1,600 Voices: A Dictionary of Archaeology . . . 37
RADU MANOLESCU The Great Revolt of the French Peasants in the 14th Century . . . 38	FLORENTINA CAZAN European Face to Face with Solomon the Magnificent . . . 48
SEFTON DELMER The British Agent Cato Wins the Game against Nazi Espionage . . . 55	L. DEMENY The Militant Tekei Sandor in the Service of the Progressive Ideals of His Time (1848-1849) . . . 64
JOHN PFEIFFER Man the Hunter . . . 69	C. RIȘCUTIA Artemis in Romania . . . 76
* Riddles . . . 78	KONSTANTIN PAUSTOVSKI In the Days of the Socialist Revolution in Moscow . . . 80
* The Competition of „Magazin Istoric” . . . 91	

SOMMAIRE

VIRGIL CANDEA Les conseils du prince valaque Neagoe Basarab (1512-1521) . . . 2	LEANDROS VRANOUSSIS Textes et documents roumains inédits découverts en Grèce . . . 6
MATEI CAZACU, ȘTEFAN ANDREESCU Un monument inconnu du temps de Neagoe Basarab . . . 11	* Heroica — Moments de la lutte audacieuse de l'Union de la Jeunesse Communiste (1921-1945) . . . 13

VIOREL BAGEACU Pages de l'histoire ancienne de l'Afghanistan . . . 25	GH. POENARU-BORDEA Un volume avec plus de 1.600 voix: A Dictionary of Archaeology . . . 37
RADU MANOLESCU La grande jacquerie du XIVe siècle . . . 38	FLORENTINA CAZAN Le face à face de l'Europe et de Solomon le Magnifique . . . 48
SEFTON DELMER L'agent britannique Cato gagne la partie contre l'espionnage nazi . . . 55	L. DEMENY Le militant Tekei Sandor au service des idéaux progressistes de son temps (1848-1849) . . . 64
JOHN PFEIFFER Le triomphe de l'homme chasseur . . . 69	C. RIȘCUTIA Artemis en Roumanie . . . 76
* Enigmes . . . 78	KONSTANTIN PAUSTOVSKI Les journées de la révolution socialiste à Moscou . . . 80
* Le concours de „Magazin Istoric” . . . 91	

С О Д Е Р Ж А Н И Е

ВИРЖИЛ КИНДЯ Нравования господина Валахия Нягое Басараб (1512—1521) . . . 2	ЛЕАНДРОС ВРАНОУСИС Неопубликованные румынские тексты и документы обнаруженные в Греции . . . 6
МАТЕИ КАЗАКУ, ШТЕФАН АНДРЕЕСКУ Неизвестный памятник времен Нягое Басараба . . . 11	* Героические моменты бесстрашной борьбы Коммунистического Союза Молодежи Румынии (1921—1945) . . . 13
ВИОРЕЛ БАДЖАКУ Страницы древней истории Афганистана . . . 25	Г. ПОЕНАРУ-БОРДЕА 1600 годов в одном томе: A Dictionary of Archaeology . . . 37
РАДУ МАНОЛЕСКУ Великое восстание французских крестьян (XIV-ый в.) . . . 38	ФЛОРЕНТИНА КАЗАН Европа и Сулейман Великолепный . . . 48
СЕФТОН ДЕЛЬМЕР Английский разведчик Като выигрывает партию против нацистского шпионажа . . . 55	Л. ДЕМЕНИ Детьки Телеки . . . 64
ДЖОН ПФИФФЕР Человек охотник . . . 69	С. РИШКУЦИЯ Артемис в Румынии . . . 76
* Загадки . . . 78	КОНСТАНТИН ПАУСТОВСКИ Aus den Tagen der sozialistischen Revolution in Moskau . . . 80
* Das Preislaus-schreiben des „Magazin Istoric” . . . 91	

Шандор служит передовым идеалам времени (1848—1849) . . . 64	ДЖОН ПОЕИФФЕР Триумф человека-охотника . . . 69
* К. РИШКУЦИЯ Артемис в Румынии . . . 76	* Ребус . . . 78
КОНСТАНТИН ПАУСТОВСКИЙ Страницы социалистической революции в Москве . . . 80	* Конкурс „Магазин историк” . . . 91

INHALT

VIRGIL CANDEA Die Lehren des wallachischen Prinzen Neagoe Basarab (1512-1521) . . . 2	LEANDROS VRANOUSSIS Unveröffentlichte rumänische Texte und Dokumente, die in Griechenland entdeckt wurden . . . 6
MATEI CAZACU, ȘTEFAN ANDREESCU Ein unbekanntes Monument aus der Zeit Neagoe Basarabs . . . 11	* Heroica — Momente aus dem furchtlosen Kampf des Kommunistischen Jugendverbandes (1921-1945) . . . 13
VIOREL BAGEACU Blätter aus der alten Geschichte Afghanistans . . . 25	GH. POENARU-BORDEA Ein Band mit über 1.600 Stimmen: A Dictionary of Archaeology . . . 37
RADU MANOLESCU Der grosse Aufstand der französischen Bauern im XIV. Jahrhundert . . . 38	FLORENTINA CAZAN Europa vor Suleiman dem Erachtigen . . . 48
SEFTON DELMER Der britische Agent Cato gewinnt die Partie gegen Nazi Spionage . . . 55	L. DEMENY Der Kämpfer Tekei Sandor im Dienst der fortgeschrittenen Ideale seiner Zeit (1848-1849) . . . 64
JOHN PFEIFFER Der Sieg des Menschen als Jäger . . . 69	C. RIȘCUTIA Artemis in Rumänien . . . 76
* Rätsel . . . 78	KONSTANTIN PAUSTOVSKI Aus den Tagen der sozialistischen Revolution in Moskau . . . 80
* Das Preislaus-schreiben des „Magazin Istoric” . . . 91	

ABONNEMENTS: ICE—LIBRI București, Roumanie: Calea Victoriei 126, P.O.B. 134—135 Telex: 262

magazin istoric

București, str. Onești, nr. 5 —
Sectorul 1. Oficiul poștal Nr. 1,
telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Ștefan Andreescu, Geta Apreotesei,
Ștefan Sorin Gorovei, Elisabeta Petreanu, Vasile
Șimandan, I.M. Ștefan, Marian Ștefan, Valentin
Urum, Domicia Zavoicinschi
SECRETAR DE REDACȚIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA GRAFICĂ: Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la
oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul
unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Școlii” — București

